KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

KOMÜNİST MANİFESTO

Çeviri: CELÂL ÜSTER - NUR DERİŞ

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

KOMÜNİST MANİFESTO

Çeviri: CELÂL ÜSTER - NUR DERİŞ

Das Kommunistische Manifest, Karl Marx-Friedrich Engels

1. basım: 2008
16. basım: Aralık 2013, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Şubat 2014, İstanbul
Aralık 2013 tarihli 16. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750717109

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

KOMÜNİST MANİFESTO

Çeviri

Celâl Üster - Nur Deriş

CELÂL ÜSTER, 1947'de İstanbul'da doğdu. İngiliz Erkek Lisesi, Robert Academy ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. İlk çevirileri *Yeni Dergi*'de yayımlandı. 1983'te George Thomson'ın *Tarihöncesi Ege* adlı yapıtının çevirisiyle *Yazko Çeviri* dergisinin Azra Erhat Ödülü'ne değer görüldü. Yaroslav Haşek'ten George Orwell'a, D.H. Lawrence'tan Iris Murdoch'a, Juan Rulfo'dan Jorge Luis Borges'e, Mario Vargas Llosa'dan John Berger'a Paulo Coelho'dan Roald Dahl'a pek çok yazarın yapıtlarını dilimize kazandırdı.

NUR DERİŞ, 1949'da İstanbul'da doğdu. Şişli Terakki Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. Celâl Üster'le birlikte çevirdiği *Komünist Manifesto* nedeniyle yargılandı. Davanın 12 Eylül 1980'deki askerî darbeyle birlikte Sıkıyönetim Mahkemesi'ne aktarıldığı sırada yurtdışına gitmeyi seçti. 1981-1991 arasındaki bu gönüllü sürgün döneminde, Cenevre Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransızca ve İngilizce bölümlerinde öğrenim gördü. Deriş, Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nün lisansüstü programında ders veriyor.

Karl Marx
Kısa Yaşamöyküsü

Karl Marx, 5 Mayıs 1818'de Prusya'nın Ren bölgesindeki Trier kentinde doğdu. Yahudi asıllı bir ailenin yedi çocuğundan biriydi. Avukatlık yapan babası sonradan Protestanlığı benimsemişti. Marx, Bonn ve Berlin'de hukuk ve felsefe okudu. Hegelci öğretinin devrimci öğrenci kültürünü derinden etkilediği bu dönemde, Hegel'in felsefesinin Hıristiyanlık ya da var olan devletle uzlaştırılamayacağını savunan Genç Hegelcilere katıldı.

Giderek, felsefe çalışmalarında Hegel'in diyalektik yöntemiyle Feuerbach'ın maddeciliğini birleştirmeye yönelen Marx, Prusya'nın en gelişmiş sanayi bölgesi olan Köln'de, liberal burjuva muhalefetin yayın organı olarak yayın yaşamına atılan *Rheinische Zeitung* gazetesine Mayıs 1842'de yazı göndermeye başladı. Çok geçmeden gazetenin yayın yönetmeni oldu, başyazılarını üstlendi, gazeteyi liberal muhalefetin yayın organı olmaktan çıkararak devrimci demokrasinin sözcüsü durumuna getirdi. Marx'ın, Genç Hegelcilerden gittikçe uzaklaşan siyasal görüşlerinin gelişiminde önemli bir aşamayı temsil eden gazete, Mart 1843'te Prusya yönetimince kapatıldı.

Haziran 1843'te çocukluk sevgilisi Jenny von Westphalen'le evlenen Marx, karısıyla birlikte Paris'e gitmeden yazdığı *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* adlı kitabında, Hegel eleştirisini Feuerbach gibi dinden değil, toplumsal ilişkilerden yola çıkan bir çözümlemeye dayandırdı. 1844'te yayımlanan *Zur Judenfrage* (Yahudi Sorunu) başlıklı yazısında da, insanlığın kurtuluşunun yalnızca dinsel ve siyasal değil, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal baskıları da yok etmeyi gerektirdiğini öne sürdü.

Marx, Paris'te Eylül 1844'te yayın kuruluna katıldığı Almanca çıkarılan *Vorwärts!* (İleri!) adlı gazeteye, aynı ay içinde birkaç günlüğüne Paris'e geldiğinde tanışıp kaynaştığı Engels'in ve Heinrich Heine'nin yazı göndermelerini sağladı. Ağustos 1844'te *Vorwärts!*'te yayımlanan bir yazısında, Silezyalı dokumacıların ayaklanmasını konu aldı; ayaklanmayı Alman işçi sınıfının burjuvaziye karşı ilk önemli eylemi olarak

değerlendirdi ve Alman halkının kurtuluşunu gerçekleştirecek tek devingen öğenin proletarya olduğunu ileri sürdü. Paris yıllarında artık ekonomik ilişkilerin tüm ayrıntılarıyla incelenmesi gerektiği sonucuna da varan Marx, ancak 1932'de Almanca toplu yapıtları arasında yayımlanabilen *1844 Elyazmaları* adını taşıyan, taslak halinde kalmış çalışmasında, ilk kez, üretimin toplumsal süreçteki belirleyici rolüne işaret etti; toplumsal sınıfların maddi temelini özel mülkiyet ve işbölümünün oluşturduğunu vurguladı. Engels'le birlikte tasarladığı *Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştiri'nin Eleştirisi*'ndeyse işçi sınıfının kapitalist toplumdaki konumundan kaynaklanan tarihsel rolünden söz etti. Verimli denemelerle dolu 1844 sonbaharında daha çok Marx tarafından yazılan *Kutsal Aile,* Genç Hegelcilerin öznel idealizminin eleştirisine ve maddeci tarih görüşünü geliştirme adımlarına ayrılmıştı.

Vorwärts! dergisinin kapatılması üzerine, Marx, Şubat 1845'te Brüksel'e gitti ve o yıl Prusya yurttaşlığını reddetti. Brüksel'de, artık yoğun bir işbirliği içinde bulunduğu Engels'le birlikte, Marxçılığın ilk olgun ürünü sayılabilecek *Alman İdeolojisi*'ni kaleme aldı. Büyük bölümü, çeşitli eğilimlerdeki Alman sosyalistlerine karşı o günün koşullarını yansıtan bir polemik niteliği taşıyan *Alman İdeolojisi*'nde, tarihsel maddeciliğin ana ilkeleri açıklığa kavuşturuluyordu. Engels'in deyişiyle, sosyalizmin bir ütopya olmaktan çıkarılıp bilimsel bir niteliğe kavuşturulduğu yapıtta, üretici güçlerin gelişmesiyle toplumsal ilişkilerin (üretim ilişkilerinin) niteliğinin de değiştiği, bütün tarihsel gelişmenin üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiden kaynaklandığı görüşüne ilk kez yer veriliyordu.

1847'de yayımlanan *Felsefenin Sefaleti* ise, Proudhon'un ekonomik kurum ve ilişkilere ahlakçı-reformcu bir yaklaşımı içeren *Philosophie de la misère* (Sefaletin Felsefesi) adlı yapıtına yanıt niteliğindeydi. Marx, bu çalışmasıyla, işçi sınıfı hareketini gereksinim duyduğu bilimsel temele kavuşturmayı ve küçük burjuva ideolojisine bağımlılıktan kurtarmayı amaçlıyor; ayrıca, yirmi yıl emek vererek Kapital'de geliştireceği iktisat kuramının kimi temel önermelerini de ilk kez *Felsefenin Sefaleti*'nde ortaya koyuyordu.

Marx, yine 1847'de Engels'le birlikte, göçmen Alman işçi ve zanaatkârların kurmuş olduğu gizli örgüte katıldı. Onların katılmasıyla birlikte "Komünistler Birliği" adını alan örgütün Kasım 1847'de Londra'da toplanan ikinci kongresi, Marx ve Engels'i gerek teoride, gerek pratikte yol

gösterici olacak bir parti programı hazırlamakla görevlendirdi. Marx, Aralık 1847'de Londra'da Engels'le birlikte üstünde çalışmaya başladığı *Komünist Manifesto*'yu Ocak 1848'de Brüksel'de tamamladı. Metin, Şubat 1848'de Londra'da yazarlarının adı belirtilmeden Almanca olarak *Komünist Parti Manifestosu* adıyla yayımlandı. Marx ve Engels'in adları broşürde ilk kez 1872 Leipzig basımında yer alacak ve bu basımda adı *Komünist Manifesto* olarak değiştirilecekti.

1848 devrimleri ansızın Fransa, İtalya ve Avusturya'yı sarınca, Marx, Fransa'da kurulan geçici hükümetin bir üyesi tarafından Paris'e çağrıldı ve böylelikle Belçika hükümeti tarafından sınırdışı edilmekten kurtuldu. Avusturya ve Almanya'da devrimin ilerlemesi üzerine de Köln'e giderek, Engels'in yardımıyla *Neue Rheinische Zeitung, Organ der Demokratie* adlı gazeteyi çıkarmaya başladı. Bu gazetedeki yazılarında, işçi sınıfının burjuva demokratik devrimine sahip çıkması gerektiğini ve oynayabileceği, etkin, devrimi derinleştirici rolü ortaya koymaya çalıştı. Almanya'nın gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak, eski toplumunun en tutucu kesimlerinin kalesi olan Hohenzollern monarşisini ya da karşıdevrimci Prusya yönetimini görüyordu. Bu tutuculuk kalelerine karşı geniş bağlaşmaların gerekli olduğunu düşünen Marx, bunun için Köln'de bulunduğu dönemde, işçi sınıfı ile liberal burjuvazi arasında bir koalisyon politikası izledi. Bu arada, Aralık 1847'de Brüksel'deki Alman İşçi Derneği'nde sunmuş olduğu bir dizi konferansa dayanan *Lohnarbeit und Kapital* (Ücretli Emek ve Sermaye), 1849'da *Neue Rheinische Zeitung*'da yayımlandı. Devrim dalgası gerilerken Marx'ın Berlin'deki Prusya Meclisi'nin kral tarafından kapatılmasına karşı direnme çağrısında bulunması üzerine, burjuva liberalleri desteklerini çektiler. Çeşitli suçlardan yargılanan Marx, mahkemede, tahtın yasadışı bir karşıdevrim tezgâhlamakta olduğunu anlatarak kendini savundu ve oybirliğiyle suçsuz bulundu. Öte yandan, devrim sürecine doğrudan katılan Marx ve Engels'in etkinlikleri ile onların aracı olan gazetenin yayınına son vermek için fırsat kollayan Prusya yönetimi, Dresden ve Baden'deki son umutsuz çarpışmalar sırasında, Prusya yurttaşlığından çıkmış olan Marx'ı "yabancı" olduğu gerekçesiyle 16 Mayıs 1849'da sınırdışı etti.

Paris'teki 13 Haziran 1849 gösterisinden sonra Fransa' dan da sınırdışı edilen Marx, Ağustos 1849'da ailesiyle birlikte Londra'ya yerleşti ve ömrünün sonuna kadar orada yaşadı. Engels'in ancak sınırlı para yardımında bulunabildiği ilk on dört yıl boyunca büyük yoksulluk çekti.

Soho'da iki odaya sığınan karısı ve çocuklarıyla zaman zaman aç kaldı. Oğlu Guido ve kızı Franziska'nın öldüğü bu dönemde alacaklılar kapısından hiç eksik olmadı. Manchester'daki Ermen&Engels pamuk işletmesinde Engels'in ortak konumuna yükseldiği 1864'ten sonra ise biraz olsun rahatladı.

1851'de, ABD'de yayımlanan ve Fourierci komünizme yakınlık duyan *New York Daily Tribune* gazetesinin Avrupa muhabirliğini üstlenen Marx, bu gazeteye 1862'ye kadar 500 dolayında makale gönderdi. Bir bölümü 1897'de *Doğu Sorunu* adıyla derlenen bu yazıları hazırlamak için çok sayıda kaynak inceledi, ayrıntılı notlar tuttu. Bu dönemde, 1848 devrimlerinin deneyimlerinin bir değerlendirmesini yapan Marx, 1852'de, Prusya polisinin bir tertibi sonucu Köln'de tutuklanıp yargılanan on bir komünistin savunulmasına katıldı ve bu konuda bir broşür yazdı. 1852'den I. Enternasyonal'in kurulduğu 1864'e kadar, British Museum'daki araştırmaları üstünde yoğunlaştı; zamanının büyük bölümünü kurumun kütüphanesinin o dönem için eşsiz zenginlikteki kaynaklarını inceleyerek, kapitalist üretim tarzına ilişkin çözümlemesini derinleştirmeye ayırdı. Bu yılları, daha çok, *Kapital*'in hazırlık dönemi olarak değerlendirdi.

Öte yandan, siyasal gelişme ve savaşımları kuramsal düzeyde yorumlamaktan geri durmadı. Mart 1850'de Engels'le birlikte çıkarmaya başladığı *Neue Rheinische Zeitung, Politisch-ökonomisch Revue* adlı derginin çeşitli sayılarında yayımladığı bir dizi makale, sonradan Engels tarafından *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850* adıyla kitaplaştırıldı. Marx, 1848 Devrimi'nin Fransa'daki yükselişi ve yenilgisini çözümlediği bu yazılarında, daha burjuva demokratik devrim sürecinde burjuvazinin sınıf olarak devrimci niteliğini yitirmekte olduğu, işçi sınıfının ise hem devrimin başlıca itici gücü, hem de tarihsel ilerlemenin temel aracı olarak onun yerini aldığı sonucuna vardı. Fransa'da İkinci Cumhuriyet Dönemi'ne son veren Louis Napoléon'un 2 Aralık 1851 darbesi üzerine ise, Marx, konusu ve vardığı sonuçlar açısından *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın doğrudan devamı niteliğindeki *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* adlı eseri yazdı. Tarihsel maddeciliğin uygulamalı başyapıtlarından sayılan bu yakın tarih çözümlemesi önce 1852'de New York'ta *Die Revolution* dergisinin ilk sayısında yayımlandı. Marx, burada, toplumsal-ekonomik temel ile siyasal üstyapı arasındaki karmaşık etkileşimi açıkça ortaya koymakla kalmadı, aynı zamanda o güne kadar bir sömürücü azınlığın yerini bir başka sömürücü azınlığa bıraktığı bütün devrimlerin, kitleleri baskı altında

tutmak için devlet aygıtını kusursuzlaştırmaya yaradığını, ilk kez sömürülen çoğunluğun gerçekleştireceği proletarya devriminin ise bu baskı aygıtını yok edeceğini savundu.

Marx'ın doğrudan doğruya burjuva toplumunun ekonomik temeli konusundaki çözümlemesi ilkin, 1857-1858 tarihleri arasında yazdığı yedi defterlik bir taslak olan *Grundrisse, Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Temelleri*'nde biçimlendi. *Grundrisse*'deki düşünsel oluşumu, 1859'da yayımladığı *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* izledi. Bu iki çalışmasında giriştiği kapsamlı kapitalizm çözümlemesine son biçimini, ilk cildini "Ekonomi Politiğin Eleştirisi" başlığıyla 1867'de yayımladığı *Kapital*'de verdi. *Kapital* üstündeki çalışmalarını 1880'e kadar sürdürdüyse de tasarladığı büyük projeyi tamamlayamadı. *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltleri (1885 ve 1894), Marx'ın ölümünden sonra Engels tarafından yayına hazırlandı.

Marx, 1864'te I. Enternasyonal adıyla bilinen Uluslararası Emekçiler Birliği'nin kuruluşuyla yeniden siyaset sahnesine çıktı ve birliğin kurucuları arasında yer almamakla birlikte, çok geçmeden önderi durumuna geldi. Enternasyonal'in sayısız karar, bildiri ve manifestosunu kaleme aldı. Marx'a Kara Avrupası çapında ün kazandıran olay ise, Paris Komünü oldu. 1870-71 Fransız-Alman Savaşı'nda Fransız ordularının yenilgisinden sonra Paris'in emekçi halkı ayaklanıp Komün'ü kurduğunda, Marx, "proletarya diktatörlüğü"nün tarihteki bu ilk örneğini kayıtsız şartsız destekledi. 30 Mayıs 1871'de, Paris Komünü'nün bastırılmasından iki gün sonra Genel Konsey'de yaptığı ve *Fransa'da İç Savaş* başlığıyla yayımlanan konuşma Marx'ın yazdığı son önemli siyasal metindi.

Komün, Uluslararası Emekçiler Birliği içindeki çelişkilerin keskinleşmesini de yanı sıra getirdi. Marx'ın Paris Komünü'nü desteklemesi, Liberal Parti'yle işbirliğinde yarar gören İngiliz sendika önderlerinin tepkisine yol açtı. Öte yandan, Enternasyonal içinde sol bir muhalefet, M.A. Bakunin çevresinde gelişti. 1872'deki Lahey Kongresi'nde Marx üstün geldi ve anarşistler tasfiye edildiyse de, Engels'in önerisiyle Genel Konsey'in Londra'dan New York'a taşınması kararlaştırıldı. Birkaç yıl sonra da örgüt dağıldı; yerini tek tek ulusal devletler ölçeğinde kitlesel sosyalist ve komünist partilerin doğup kök saldığı yeni bir gelişme aşamasına bıraktı.

Marx, bu partilerin hiçbirine katılmadıysa da sosyalist hareket içindeki etkin konumunu korudu. 1875'te Lassalle yanlılarıyla Liebknecht'in

partisinin Gotha'da birleşmesiyle kurulan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin programı üstüne notları, ölümünden sonra *Gotha Programı'nın Eleştirisi* adıyla yayımlandı ve Marxçılığın temel metinlerinden biri olarak kaldı.

Son yıllarında sağlığı iyice bozulan Marx'ın 2 Aralık 1881'de karısı, 11 Ocak 1883'te de büyük kızı Jenny Longuet öldü. Akciğer iltihabı olduğu anlaşılan Marx bundan sonra ancak birkaç ay yaşayabildi ve 14 Mart 1883'te Londra'da yaşama veda etti.

Engels, Highgate Mezarlığı'nda yapılan cenaze törenindeki konuşmasında, Marx'ın iki büyük keşifte bulunduğunu söyledi. Bunlardan biri, insanlık tarihinin gelişme yasası, öbürü ise kapitalist üretim tarzının ve bu üretim tarzının yarattığı burjuva toplumunun işleyiş yasasıydı. Sınıfların tarihteki varlığının son çözümlemede geçici olduğu ve proletarya diktatörlüğünün sınıfsız topluma geçişi oluşturacağı görüşü Marx'ındı.

Londra'daki mezarında, taşa kazınmış iki alıntı, Marx'ın en temel düşüncelerini ve yaşamının anlamını özetliyordu: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" ve "Şimdiye kadar filozoflar yalnızca dünyayı çeşitli biçimlerde açıklamakla yetinmişlerdir; oysa asıl sorun, dünyayı değiştirmektir."

Friedrich Engels
Kısa Yaşamöyküsü

Friedrich Engels, 28 Kasım 1820'de Prusya'nın Ren eyaletinde, Barmen'de doğdu. Ilımlı liberal görüşleri ve Prusya devletine bağlılığıyla tanınan Protestan bir aileden gelen Engels'in babası, Barmen'deki bir dokuma fabrikasının sahibi ve Manchester'daki Ermen&Engels pamuk işletmesinin ortağıydı. Kültürlü bir kişi olan annesine karşı derin bir sevgi besleyen Engels, sonradan devrimci görüşleri yüzünden babasıyla çatışmaya düştüğü dönemlerde bile, annesinin etkisiyle aileden mali destek görmeye devam edecekti.

Engels, Elberfeld yakınlarındaki bir lisede okurken, fabrikanın başına geçmesini isteyen babasının zorlamasıyla son sınıfta okuldan ayrıldı. 1838-41 arasında, iş deneyimi kazanması için gönderildiği Bremen'deki bir ihracat şirketinde çalıştı. Bu arada dil öğrenme konusundaki yeteneğini geliştirirken, Börne, Gutzkow ve Heine gibi Genç Almanya akımına bağlı devrimci ve liberal yazarların yapıtlarına da ilgi duymaya başladı. Kısa bir süre sonra Genç Hegelcilerin etkisi altına girdi. Aralarında ilahiyatçı ve tarihçi Bruno Bauer ile anarşist Max Stirner'in de bulunduğu bu sol Hegelci aydınlar, tarihsel gelişmenin itici gücü olan karşıtlıklar arasındaki çatışma sürecini hızlandırmak amacıyla, zamanı geçmiş, akıldışı ve baskıcı olarak gördükleri her şeyi eleştirmeyi temel alıyorlardı. Genç Hegelcilerin saldırılarını öncelikle Hıristiyanlığın temellerine yöneltmeleri, daha önceleri bir agnostik olan Engels'in ödünsüz bir Tanrıtanımaza dönüşmesinde önemli rol oynadı. Çeşitli gazetelere Friedrich Oswald takma adıyla yazılar yazan Engels'in ilk kez bu makalelerinde ortaya koyduğu keskin eleştiri yeteneği ve kolay anlaşılır üslubu, daha sonraki yıllarda Marxçı ilkelerin geniş bir kitleye yayılmasında yararlı olacaktı.

1841'de bir yıl için gönüllü olarak Berlin'deki bir topçu birliğine yazılan Engels, sonraki yıllarda askerlik konusunda uzmanlaşarak silahlı ayaklanma ve savaş taktikleri üstüne çeşitli makaleler yazdı. 1842'de terhis olduktan sonra, komünizmi benimsemesinde önemli rol oynayan Moses

Hess'le tanıştı. Varlıklı bir Yahudi ailesinin oğlu olan Hess, Hegel felsefesinin ve diyalektiğin mantıksal sonucunun komünizm olduğunu ileri sürüyor ve ilerlemiş sanayisi, filizlenmekte olan proletaryası ve sınıf savaşımının belirtileriyle İngiltere'nin gelecekteki toplumsal dalgalanmalarda büyük bir rol oynamaya aday olduğunu vurguluyordu. Hess'in İngiltere'ye ilişkin görüşlerinin etkisinde kalan Engels, babasının Manchester'daki fabrikasında çalışma olanağı doğunca bu fırsatı kaçırmadı.

İngiltere'de yeniden iş yaşamına atılan Engels, iş saatleri dışında İngiltere ve öbür Avrupa ülkelerindeki gazetelere komünizm üstüne yazılar yazdı, İngiltere'nin ekonomik ve siyasal koşullarını inceledi, radikal işçi önderleriyle tanıştı, sanayinin gelişmesiyle işçilerin sefalet içindeki durumlarını dile getirecek bir İngiltere tarihi yazmak üzere malzeme topladı.

Manchester'da Mary Burns adında İrlandalı bir işçi kıza âşık olan Engels, yaşamını onunla paylaşmaya başladı, ama evlilik kurumunu reddettiği için evlenmedi. Mary 1863'te öldükten sonra onun kardeşi Lizzy ile yaşamaya başladı. Lizzy'nin resmen evlenme isteğini ancak ölüm döşeğindeyken kabul edecekti.

Engels, 1844'te Marx'ın Paris'te Arnold Ruge'yle birlikte yayımladığı ve yalnızca bir sayı çıkabilen *Deutsch-Französische Jahrbücher*'e (Alman-Fransız Yıllıkları) iki makale gönderdi. Engels'in makalelerinde kendi görüşleriyle büyük koşutluklar bulan Marx onunla yazışmaya başladı. Engels, Barmen'e dönerken daha önce Köln'de tanışmış olduğu Marx'la görüşmek üzere Paris'e uğradı. Sosyalist hareketi ileriye götürecek olan düşünce ve eylem arkadaşlığı böylece başlamış oldu.

Engels, 1845'te Barmen'e dönünce, İngiltere'deki araştırmalarının ürünü olan *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*'nu yayımladı. Engels'in Marx'la ilk ortak yapıtı ise, 1845'te yazdıkları, ama ancak seksen yıl sonra yayımlanacak olan *Alman İdeolojisi* oldu. Marx ve Engels, bu yapıtta, eski Genç Hegelci dostlarını alaycı bir dille eleştiriyor, devrimin gerekliliğini reddeden çeşitli eğilimlerden Alman sosyalistlerini yerden yere vuruyorlardı.

Engels, 1845'te Brüksel'de Marx'la yeniden bir araya geldiğinde, ona yeni geliştirdiği maddeci tarih görüşünü açıkladı. Paris'te yaşadığı yıllarda, aralarında gizli bir sosyalist dernek olan Doğrular Birliği üyelerinin de bulunduğu göçmen Alman işçileri ve Fransız sosyalistlerini kendisinin ve Marx'ın görüşleri doğrultusunda örgütlemeye çalıştı. Bu çabaları

sonucunda Doğrular Birliği, Haziran 1847'de Londra'da yapılan ilk kongresinde "Komünistler Birliği" adını aldı. Aynı yılın sonbaharında Londra'da ikinci kongresini düzenleyen Komünistler Birliği, Marx ve Engels'i komünist ilke ve siyasetleri tanımlayan bir program hazırlamakla görevlendirdi. 1848'de *Komünist Parti Manifestosu* adıyla yayımlanan bu yapıt, temelde Marx tarafından hazırlanmakla birlikte, Engels'in 1847'de yayımlanmış olan *Komünizmin İlkeleri* adlı kitabında ele aldığı konulardan pek çoğunu da içeriyordu.

Alman devletlerinin feodal özellikleri ağır basan buyurgan devleti devirip yerine anayasaya dayalı temsilî bir hükümet kurma girişimleri üzerine patlak veren 1848 Devrimi, Marx ve Engels'in yaşamlarında bir dönüm noktası oldu. Köln'de demokratik bir platformla ortaya çıkan bir parti organı niteliği taşıyan *Neue Rheinische Zeitung, Organ der Demokratie* adlı gazete aracılığıyla, gelişmeler karşısında gündelik hedefleri ortaya koyarak savaşımı yönlendirmeye çalışmanın yanı sıra hükümetleri, partileri ve izledikleri siyasetleri hedef alan bir eleştiri kampanyası yürütme olanağını da buldular. Engels, bir yandan gazetedeki yazılarını sürdürürken öte yandan Elberfeld, Pfalz ve Baden'deki yerel ayaklanmalara katıldı.

Devrimin başarısızlığa uğramasının ardından, Marx ve Engels Londra'da Komünistler Birliği'ni yeniden örgütlediler. Engels, bu dönemde kendisinin ve Marx'ın yaşamakta olduğu maddi zorlukların üstesinden gelebilmek için babasının Manchester'daki fabrikasında alt kademede bir görev almayı kabul etti ve zamanla fabrikaya ortak oldu. Böylece, Londra'ya yerleşmiş olan Marx'a da düzenli bir biçimde para gönderme olanağı buldu. 1869'da şirketteki hisselerini satarak, yaşamının sonuna kadar rahatça yaşamasını sağlayacak ve her yıl Marx'a 350 sterlin gönderip öteki giderlerini de karşılamasına yetecek bir gelir elde etti.

Bu dönemde Manchester'da kalmak zorunda olduğundan, Marx'la ilişkilerini düzenli yazışarak sürdürdü ve onun adına çeşitli gazetelere makaleler yazdı. 1851-52 yıllarında *New York Tribune*'da Marx'ın adıyla yayımlanan bazı makaleleri 1896'da, *Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim* başlığı altında toplanarak kendi adıyla yayımlanacaktı.

Engels, 1864'te Marx'la birlikte I. Enternasyonal'in kuruluş çalışmalarına katıldı ve örgütün yürütme organına girdi. Bakunin'in temsil ettiği anarşist akımlarla savaşımın başında yer aldı, 1871 Paris Komünü yenilgisi ve Bakunincilerin tasfiyesinden sonra Enternasyonal merkezinin New York'a taşınması nedeniyle Londra'ya yerleşerek, Marx'la birlikte

Almanya ve Fransa'daki sosyalist hareketlerle yakından ilgilendi. Marx'ın *Kapital* adlı yapıtına, İngiliz kapitalizmine dayanan zengin verilerle önemli bir katkıda bulunmakla kalmadı, Marxçı ilkelerin geniş yığınlara ulaşmasında önemli rol oynadı.

Birçoklarına göre, Engels'in kendi başına kaleme aldığı en önemli yapıt, 1878'de yayımladığı ve diyalektik ve tarihsel maddeciliği sistemli bir biçimde ortaya koyduğu *Anti-Dühring* adlı kitaptır. Marxçı öğretinin gelişmesine belki de en büyük katkıda bulunan bu yapıt, Marx'ın konumunu sarsmaya çalışan Profesör Eugen Dühring'in Alman Sosyal Demokratları arasındaki etkisini de kırdı.

1884'te yayımlanan *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı yapıtında kapitalizm öncesi toplumları tarihsel maddecilik açısından ilk kez sistemli bir biçimde inceleyen Engels, ancak ölümünden sonra, 1925'te yayımlanabilen *Doğanın Diyalektiği*'nde ise doğabilimlerinin diyalektik maddeciliğin önermelerini doğruladığını göstermeye çalıştı.

Engels, Marx'ın ölümünden sonra değişik konular üstüne çeşitli makaleler yazdı. Marx'ın yeniden basılan yapıtlarının giriş bölümlerini kaleme aldı ve en önemlisi, Marx'ın tamamlanmamış elyazmaları ve notlarına dayanarak, *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerini (1885 ve 1894) tamamladı. Öte yandan, Alman Sosyal Demokratları ve dünyanın çeşitli yerlerindeki sosyalistlerle yazışarak Marx'ın etkisini canlı tutmaya ve öğretilerini savunanlar arasında uyum ve tutarlılığı sağlamaya çalıştı.

Yaşamı boyunca Marx'la hep aynı safta yer alan, her zaman bir İngiliz centilmenin inceliğine sahip, yaşama coşkusuyla dolu, keskin zekâlı, neşeli bir insan olarak kalan Engels, kansere yakalanarak 5 Ağustos 1895'te Londra'da yaşama veda etti.*

***** Karl Marx ve Friedrich Engels'in kısa yaşamöykülerinde, *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*'nin (Ana Yayıncılık A.Ş., 2004) 8. ve 15. ciltlerindeki "Karl Marx" ve "Friedrich Engels" maddelerinden yararlanılmıştır.

Sunu

Komünist Manifesto'nun Doğuşu

Komünist Manifesto, bundan yüz altmış yıl önce, 1848 Şubatı'nın ortalarında, Londra'nın Bishopsgate mahallesindeki gösterişsiz bir basımevinde basıldı. Almanca olarak *Manifest der Kommunistischen Partei* (*Komünist Parti Manifestosu*) adıyla yayımlanan bu küçük broşür, o sıralar devrimci ayaklanmalarla çalkalanmakta olan Avrupa'nın dört bir yanına ulaşmakla kalmayacak, 1864'te kurulan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin (I. Enternasyonal) ve daha sonraki sosyalist ve komünist partilerin programlarının temelini oluşturacak, dünyanın en çok okunan kitaplarından biri olacaktı.

Etkinliklerini gizli olarak yürüten uluslararası işçi örgütü Komünistler Birliği'nin 1847 Kasımı'nda Londra'da toplanan ikinci kongresi, Karl Marx ve Friedrich Engels'i, gerek kuramda, gerek uygulamada yol gösterici olacak bir parti programı hazırlamakla görevlendirdiğinde, Marx yirmi dokuz, Engels de yirmi yedi yaşındaydı. Marx, ertesi ay Londra'da Engels'le birlikte üstünde çalışmaya başladığı *Komünist Parti Manifestosu*'nu Ocak 1848'de Brüksel'de tamamlamıştı. Bilindiği kadarıyla, metnin ilk taslağını, sorular ve yanıtlar biçiminde Engels hazırlamış, Marx bu taslak üstünden metni yeniden kaleme almıştı. Engels'e bakılırsa, ortaya çıkan yapıtta kendisinin pek az payı vardı, *Manifesto* nerdeyse tümüyle Marx'a aitti. Ama Engels'in özellikle Marx'la ortak çalışmaları konusunda her zaman alçakgönüllülüğü yeğlediği biliniyordu. Kaldı ki, hazırladığı taslak da *Manifesto*'ya ne kadar önemli bir katkıda bulunduğunu ortaya koymaktaydı.

Elyazmaları, Fransa'da Louis-Philippe'in meşruti monarşisinin devrilmesi ve cumhuriyetin ilan edilmesiyle sonuçlanan 1848 Şubat Devrimi'nden birkaç hafta önce Londra'ya ulaşıp baskıya giren, ilk Fransızca çevirisi ise Parisli işçilerin 1848 Haziran Ayaklanması'ndan kısa bir süre önce Paris'te yayımlanan *Manifesto*'da yazarlarının adları

bulunmuyordu. Marx ve Engels'in adları broşürde ilk kez yirmi dört yıl sonra, 1872 Leipzig basımında yer alacak ve bu basımda broşürün adı *Kommunistisches Manifest* (*Komünist Manifesto*) olarak değiştirilecekti.

Sonuçta hemen hepsi başarısızlıkla sonuçlansa da 1848 devrimlerinin, nerdeyse tüm Avrupa'yı saran devrimci ayaklanmaların yarattığı devingen ortamda doğan *Komünist Manifesto,* bilimsel sosyalizmin kitlesel siyaset sahnesine çıkışının belki de ilk ciddi işareti oldu ve bugüne kadar kaleme alınmış sosyalist broşürlerin en etkileyicisi olarak kaldı. Modern çağda başka hiçbir siyasal hareket, üslubunun gücü bakımından, *Manifesto*'yla kıyaslanabilecek bir metin ortaya çıkaramadı. Geçmişi, yazıldığı dönemi ve geleceği derin bir kavrayışla, ama aynı zamanda özlü bir biçimde çözümleyen gözü pek bir yaklaşımla yazılmış olan *Manifesto*'yu, özellikle kimi bölümleriyle, şiirsel bir etki uyandıran benzersiz bir düzyazı olarak görenlerin sayısı hiç de az değildir. Bertolt Brecht'in yıllar sonra *Manifesto*'yu altılı ölçüyle koşuk diline dökmeye kalkışmasının da, bu uğraşında başarısızlığa uğramasının da nedeni bu olsa gerektir.

160 Yıl Sonra *Manifesto*

Marx ve Engels, *Manifesto*'nun yayımlanmasından yirmi dört yıl sonra, 1872 Almanca basımına yazdıkları önsözde, "Koşullar son yirmi beş yılda ne kadar değişmiş olursa olsun, bu *Manifesto*'da ortaya konan ana ilkeler bugün de o günkü kadar doğrudur," demekle birlikte, ilkelerin hayata geçirilmesini her yerde ve her zaman var olan tarihsel koşulların belirleyeceğini vurgulamaktan geri kalmazlar. *Manifesto*'nun değişen ve gelişen koşullar karşısında kimi yönlerden yetersiz kaldığını, kimi yönlerden gününü doldurmuş olduğunu kabul etmekle birlikte, "Yine de, *Manifesto,* artık değiştirmeye hiç hakkımız olmayan tarihsel bir belge durumuna gelmiştir," sonucuna varırlar.

Manifesto'nun, yüz elli yılı aşkın bir süreçteki önemini değerlendirebilmek için, her şeyden önce, ona bağnazca yaklaşmamak, onu kutsal bir metin okurcasına ele almamak gerekir. Aslında, Marx ve Engels, *Manifesto*'yu yıllar sonra nasıl değerlendirebileceğimizin ipuçlarını, sonradan çeşitli basımlara yazdıkları önsözlerde vermişlerdir. Marx ve Engels'in değişen koşullar karşısındaki tutumları, 1872 Almanca basımına yazdıkları önsözden on yıl sonra, Rusça basım için kaleme aldıkları önsözde bir kez daha açık seçik gözler önüne serilir:

Manifesto'nun kaleme alındığı dönemde, Rusya, "tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücü"nü oluşturmaktadır. Birleşik Devletler, göçler yoluyla, Avrupa proletaryasının fazla güçlerini yutmaktadır. İki ülke de, Avrupa'ya hammadde sağlamakla kalmamakta, Avrupa'nın sanayi ürünleri için pazar oluşturmaktadır. O yüzden, o sıralar iki ülke de Avrupa'da var olan düzenin temel direkleridir.

Oysa 1882'ye gelindiğinde, "durum o kadar farklıdır ki!" Avrupa'dan göçler, Kuzey Amerika'yı dev bir tarım üretimi için elverişli kılmıştır; bu ülkenin rekabeti Avrupa'daki büyük ve küçük toprak mülkiyetini temelinden sarsmaktadır. Dev boyutlara ulaşan bu göç, Birleşik Devletler'in olağanüstü sanayi kaynaklarını, Batı Avrupa'nın, özellikle de İngiltere'nin o güne kadar süregelen sanayi tekelini kısa zamanda kıracak bir güç ve çapta kullanabilmesini olanaklı kılmıştır. Kuzey Amerika'da, bir yandan küçük ve orta çiftçilerin bütün bir siyasal yapının temelini oluşturan toprak mülkiyeti dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çökmekte, bir yandan da sanayi bölgelerinde ilk kez bir proletarya kitlesi ve alabildiğine bir sermaye yoğunlaşması gelişmektedir. 1848 Devrimi döneminde Avrupa gericiliğinin başı olarak gösterilen Çar'ın Rusya'sı ise artık Avrupa'da devrimci eylemin öncüsüdür.

Manifesto'nun ertesi yıl yayımlanan yeni Almanca basımının önsözü, Engels'in, "Ne yazık ki, bu basımın önsözünü tek başıma imzalamak zorundayım," tümcesiyle başlar. Engels, "Avrupa ve Amerika'nın tüm işçi sınıfının herkesten daha çok şey borçlu olduğu" Marx'ın Londra'da Highgate Mezarlığı'nda yattığı ve mezarının üstünde ilk çimenlerin boy attığı günlerde kaleme aldığı bu önsözde, *Manifesto*'nun gözden geçirilmesinin Marx'ın ölümünden sonra hiç mi hiç düşünülemeyeceğini söyler ve *Manifesto*'da baştan sona ortaya konan temel düşüncenin "yalnızca ve bir tek" Marx'a ait olduğunu açıklar. *Manifesto*'nun çekirdeğini oluşturan temel düşünce ya da önermeyi de, 1883 tarihli Almanca basımın ve 1888 İngilizce basımının önsözlerinde şöyle özetler:

> "Tarihin her çağında, var olan ekonomik üretim ve değişim biçimi ve kaçınılmaz olarak bunun yol açtığı toplumsal örgütlenme, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin temelini oluşturur, (...) dolayısıyla, bütün bir insanlık tarihi (...) bir sınıf savaşımları tarihi (...) olagelmiştir; bu sınıf savaşımları tarihinin oluşturduğu bir dizi evrim sonucunda bugün öyle bir aşamaya ulaşılmıştır ki, sömürülen ve ezilen sınıf proletarya aynı zamanda bütün bir

toplumu her türlü sömürü, baskı, sınıf ayrımı ve sınıf savaşımından temelli kurtarmadıkça, kendi de sömüren ve ezen sınıfın burjuvazinin boyunduruğundan kurtulamaz..."

Evet, Marx ve Engels, *Manifesto*'da ortaya koydukları temel ilkeleri yalnızca yıllar sonra yapılan yeni basımlar için yazdıkları önsözlerde değil, kaleme aldıkları yapıtlarda da savunmayı ve geliştirmeyi sürdürmüşlerdir. Buna karşılık, söz konusu önsözlerin en dikkat çekici özelliklerinden biri de, Marx ve Engels'in, ekonomik, toplumsal ve siyasal koşulların değişmesi karşısında *Manifesto*'nun kimi bölümlerinin gününü doldurmuş olduğunu açıkça belirtmekten kaçınmamış olmalarıdır.

Hiç kuşku yok ki, *Komünist Manifesto*'yu ilk yayımlanışından yüz altmış yıl sonra değerlendirmeye çalışırken, Marx ve Engels'in, bilimsel sosyalizmin ana gövdesini oluşturan tüm yapıtlarını bir bütün olarak düşünmek gerektiği gibi, 19. yüzyıl sonlarından günümüze kadar meydana gelen olağanüstü ekonomik, toplumsal, siyasal, teknolojik ve düşünsel gelişim, değişim ve altüst oluşların göz önüne alınması da bir zorunluluktur. Ne ki, böylesi bir değerlendirme, bu "Sunu"nun sınırları ve boyutlarını fazlasıyla aşmaktadır.

20. yüzyılın çok büyük bir bölümü boyunca Sovyetler Birliği, Çin, Küba ve Doğu Avrupa'da milyonlarca insanın sosyalist ya da komünist yönetimlerde yaşaması; Afrika'da, Latin Amerika'da ve Güneydoğu Asya'daki iç savaşlarda, Fransa, İtalya, Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerdeki siyasal savaşımlarda milyonlarca insanın sosyalist ya da komünist düşüncelerden yola çıkması ya da esinlenmesi; Üçüncü Dünya'nın birçok yöresindeki ulusal kurtuluş hareketlerinin, inançlarını, Marxçılıkla milliyetçiliğin değişen ölçülerdeki bileşimlerinden oluşturmaları; buna karşılık, 1980'ler ve 1990'larda bu siyasal görünümün afallatıcı bir değişime uğraması; 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı, 1992'de Sovyetler Birliği'nin, ardından Doğu Avrupa'daki sosyalist yönetimlerin çöküşü, çoğu kişinin nerdeyse dünyanın doğal düzeninin bir parçası olarak kabullendiği "Soğuk Savaş"ın birden sona ermesi: İçinde yaşadığımız "küreselleşme" ortamında dünya solunun kılı kırk yararcasına çözümlemesi gereken tüm bu olguların değerlendirilmesi, gerçekten de bu "Sunu"nun sınırlarının çok ötesindedir.

20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze uzanan bu sarsıcı gelişmelerin ardından, *Komünist Manifesto,* genel ilkeleriyle, geniş emekçi kitlelerin

kurtuluş yolunun kılavuzu olmayı mı sürdürecektir? Platon'un *Devlet*'i, Machiavelli'nin *Prens*'i, Hobbes'un *Leviathan*'ı, Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* gibi güçlü ve sarsıcı etkilerini yazılışlarından yüzyıllarca sonra da koruyan pek az siyasal metinden biri mi olacaktır? Yoksa önemini yitirerek siyasal düşünce tarihinin uzmanlık konularından birine mi dönüşecektir?

Kendimizi bir an için *Manifesto*'yla sınırlayacak olursak, yayımlanışından başlayarak çok farklı ülkelerde yaşayan milyonlarca insanı, birbirini izleyen sayısız kuşaktan işçi ve köylü kitleleriyle aydınları derinden etkilemiş olan bu metinde ortaya konan ve Engels'in 1883 Almanca ve 1888 İngilizce basımlarına önsözlerinde özetlemiş olduğu genel ilkelerin geçerliliğini anahatlarıyla günümüzde de büyük ölçüde koruduğu söylenebilir.

Ancak daha gerçekçi bir değerlendirmenin, yukarıda kısaca değindiğim olağanüstü değişimlerin sosyalizmin yeni kuşaklarının, yeni düşünürlerinin yapacağı somut çözümlemeler sonucunda ortaya çıkacağı açıktır.

Manifesto'nun Türkiye ve Türkçedeki Serüveni

Komünist Manifesto'nun Türkçedeki serüveninden söz açmadan önce, 19. yüzyıldaki bir Ermenice çeviriye değinmekte yarar var. Engels, *Manifesto*'nun 1888 İngilizce basımına yazdığı önsözde, yapıtın çeşitli dillerdeki çevirilerinden söz ederken bu Ermenice çeviriyi de anar. Ancak Engels'in edinebildiği bilgiye göre, bu çeviri yapılmış, ama yayımlanamamıştır:

> "Bu arada, ilginç bir olaydan da söz etmek isterim: 1887' de Ermenice bir çevirinin elyazması İstanbul'daki bir yayıncıya teslim edilmiş. Ama adamcağız Marx'ın adını taşıyan bir kitabı basmaya cesaret edemediği için çevirmene kitaba kendi adını koymasını önermiş, gel gör ki çevirmen bunu kabul etmemiş..."[1]

Öte yandan, Türkiye Komünist Partisi'nin Mustafa Suphi'yle birlikte iki saygın önderinden biri olan Dr. Şefik Hüsnü, 1923'te Aydınlık Yayınları'nca yayımlanan *Manifesto* çevirisinin "Birkaç Söz" başlıklı önsözünde, yapıtın Ermeniceye de çevrildiğine değinmekte, ama bu çevirinin nerede yayımlandığı konusunda bilgi vermemektedir.[2]

Rasih Nuri İleri ise, *Manifesto*'nun, Yordam Kitap tarafından

yayımlanan Nail Satlıgan çevirisinin başında yer alan “Türkçede Manifesto” başlıklı yazısında, “Eski komünistlerden Hasan Kaşarcı (Komsomol Hasan) Unkapanı’nda bir Ermeni dinî kuruluşunun kitaplığında aynı çevirinin basılmış bir örneğinin bulunduğunu bana söylemişse de, sözü geçen adresi bulamadım,” demekte ve bu konunun ayrıntılı bir biçimde araştırılmasında yarar olduğunu vurgulamaktadır.[3]

Manifesto’nun bilinen ilk Türkçe çevirisi 1919-20 dolaylarında Türkiye Komünist Partisi’nin kurucusu ve ilk genel başkanı Mustafa Suphi tarafından yapılmaya başlanmış, ama ne yazık ki Mustafa Suphi’nin 28/29 Ocak 1921’de Karadeniz’de, Trabzon açıklarında öldürülmesi sonucu tamamlanamamıştır. Prof. Dr. Mete Tunçay’ın 1982’de Belge Yayınları’ndan çıkan *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* adlı kitabının “Mustafa Suphi’nin Manifest Çevirisi” başlıklı bölümünde yer alan bu yarım kalmış çeviriye, son olarak, Sosyal İnsan Yayınları’nın 2008 Martı’nda yayımladığı *Komünist Manifesto* kitabında Şefik Hüsnü çevirisiyle birlikte yer verilmiştir.

Komünist *Manifesto*’nun Türkçedeki ilk eksiksiz çevirisi, Türkiye Komünist Partisi genel sekreteri, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ile Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nin kurucusu Dr. Şefik Hüsnü tarafından yapılmıştır. *Komünist Beyannamesi* başlığını taşıyan bu çeviri, 1923’te, yani *Manifesto*’nun 1848’de ilk yayımlanışının yetmiş beşinci yılında Aydınlık Külliyatı’ndan çıkmıştır. Şefik Hüsnü çevirisinin Şeyda Oğuz tarafından gerçekleştirilen çevriyazısı, son olarak, Yordam Kitap’ın yayımladığı *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar* adlı kitapta ve Sosyal İnsan Yayınları’ndan çıkan *Komünist Manifesto* kitabında yer almıştır.

Mustafa Suphi ve Şefik Hüsnü çevirileri, sanırım, yalnızca siyasal tarihimizin değil, çeviri tarihimizin de çok değerli belgeleridir. Bu iki çeviri yan yana getirildiğinde, Şefik Hüsnü’nün, Mustafa Suphi’nin tamamlayamadığı çeviriyi devralıp tamamladığı izlenimi doğmaktadır. Öyle ki, Şefik Hüsnü, “vurulup düşen” Mustafa Suphi’nin elinden bayrağı kapmış, aynı yolda yürümeye devam etmiştir sanki.

Mustafa Suphi, *Komünist Beyannamesi*’nin ünlü ilk tümcelerini şöyle aktarmış dilimize:

> “Bir hayalet, komünizm hayaleti Avrupa’yı büyülemiştir. İhtiyar Avrupa’nın bütün iktidar makamları, Papa ve Çar, Metternich ve Guizot, Fransız radikalleri, Almanya polisleri, bu hayaleti kuşatıp sıkıştırmak için bir mukaddes Ehl-i Salip tertibiyle ittihat ettiler...”[4]

Şefik Hüsnü'nün çevirisi, Mustafa Suphi'ninkinin hemen hemen aynısı:

> "Bir hayalet, komünizm hayaleti bütün Avrupa'yı dolaşmaktadır. İhtiyar Avrupa'nın bütün iktidar makamları, papa ve çar, Meternih ve Gizo, Fransız radikalleri, Almanya polisleri, bu hayaleti kuşatıp sıkıştırmak için bir mukaddes Ehl-i Salib tertibiyle ittihad ettiler..."[5]

Manifesto'nun dillere destan bir başka bölümünün Mustafa Suphi çevirisinden örnek verirsek:

> "Bugüne kadar insan cemiyetinin tarihi, sınıfların kavgaları tarihidir. Serbest insan ve esir, havas ve avam, asil ve memlûk, usta ve çırak, bir kelimeyle: ezenler ve ezilenler nihayet bulmaz bir münazaada birbirine karşı göğüs gererek bazen el altından, bazen açıktan açığa fasılasız bir mücadeleyi devam ettirdiler. Bu mücadele bazen bütün cemiyetin inkılabî bir tarzda karmakarışık olmasıyla, bazen de karşı karşıya gelen iki sınıfın mahvıyle neticelenirdi..."[6]

Bu paragrafın Şefik Hüsnü çevirisinde yalnızca ilk tümce birazcık farklıdır:

> "Bugüne kadar bütün insan cemiyetlerinin tarihi, sınıfların kavgaları tarihidir..."[7]

Görüldüğü gibi, Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi çevirisinden, kuşkusuz daha da iyileştirerek büyük ölçüde yararlanmış, kaldığı yerden devam ederek tamamlamıştır. Bu da son derece yerinde bir tutumdur. Şefik Hüsnü'nün, bu tutumuyla, hem komünist harekette olduğu gibi *Manifesto* çevirisinde de bir sürekliliği gerçekleştirmiş, hem de Mustafa Suphi'ye bir saygı gösterisinde bulunmuş olduğu söylenebilir.

Şefik Hüsnü, *Komünist Beyannamesi*'nin başına düştüğü "Birkaç Söz"de, günümüz Türkçesiyle söylersek şöyle demektedir:

> "Ülkemizde birbirini izleyen kişisel yönetimler, her konuda olduğu gibi düşünce alanında da öteki uluslardan geri kalmamıza neden olmuşlardı. İnsanlığın düşünsel gelişiminin önemli bir aşamasını saptayan bu değerli

yapıtın ancak bugün –yazıldığından yetmiş beş yıl sonra– dilimize aktarılması ve Türk aydınları ile işçi sınıfına sunulabilmesi, bugüne kadar içinde yaşadığımız koşulların yürekler acısı durumunu gösteren çarpıcı bir örnektir. Ulusun egemenlik ve saltanatı kendi gücüyle ele alması bu dayanılmaz duruma son verdiğinden, bundan sonra bilimsel ve ekonomik gelişim vadisinde öteki uluslarla bir safta yürüyeceğimizden umutluyuz. *İştirakîyûn Beyannamesi*'ni, elimizden geldiği kadar açık bir dille ve özgün metne her zaman bağlı kalmaya çalışarak Türkçeye çevirmekle bu umudun gerçekleşmesine küçük bir hizmette bulunduğumuz kanısındayız..."

Yayımlandığı 1848 yılından başlayarak tüm Avrupa'yı sarsan, güçlü etkileri Amerika'dan Asya'ya kadar uzanan, özellikle Engels'in farklı tarihler ve dillerdeki basımlar için yazdığı önsözlerde de belirttiği gibi sayısız dile çevrilen *Komünist Manifesto*'nun Türkçeye ancak yetmiş beş yıl sonra çevrilip yayımlanabilmiş olmasının utancı, hiç kuşkusuz, Şefik Hüsnü'nün de vurguladığı gibi ülkemizde o güne kadar içinde yaşanılan yürekler acısı koşulların sorumlularına aittir. Ne var ki, "ulusun egemenlik ve saltanatı kendi gücüyle ele alması bu dayanılmaz duruma son vermiş"se de, sonrasında "bilimsel ve ekonomik gelişim vadisinde öteki uluslarla bir safta yürüyeceğimiz"e ilişkin umutların gerçekleştiğini söylemek zordur. Yalnızca o günlerden bu yana dilimize çevirilen hemen hemen tüm *Komünist Manifesto*'lar, çevirmenleri ve yayıncıları yargılanıp mahkûm edilmekle, sol literatürün sayısız kitabı yasaklanıp toplatılmakla kalmamış, çok farklı düşünceleri dile getiren yapıtlar da Türkiye Cumhuriyeti'nin hem sivil hükümetlerinin, hem de askerî darbe yönetimlerinin ağır baskılarıyla karşılaşmıştır.

Yine de, siyasal kitapların karşısına dikilen "yasal duvarlar"ın ötesinde, Cervantes'in 1605'te yayımlanan başyapıtı *Don Quijote*'nin dilimize ancak dört yüz yıla yakın bir zaman sonra, Dante'nin 1310-1321 arasında yayımlanan büyük klasiği *İlahi Komedya*'nın da yedi yüz yıla yakın bir zaman sonra asıllarından ve eksiksiz olarak çevrilebilmiş olmaları, ülkemizin düşünsel yaşamının düzeyi açısından düşündürücü olsa gerektir.

Yeniden *Komünist Manifesto* çevirilerine dönecek olursak, Kerim Sadi'nin imzasını taşıyan bir başka *Manifesto* çevirisini de anmadan geçmemek gerekir. 1925'teki Türkiye Komünist Partisi tevkifatı sırasında tutuklanarak 4 yıl hapse mahkûm edilen Kerim Sadi'nin çevirisi, kendi kurduğu İnsaniyet Kütüphanesi Yayınları'ndan 1936'da çıkmıştır. Kerim

Sadi'nin "dört önsözüyle birlikte tam metin" olarak sunduğu *Komünist Parti Manifestosu*, aynı yıl, Bakanlar Kurulu'nun 29 Ağustos 1936 tarihli ve 2/4253 sayılı kararıyla yasaklanmıştır.

Anılması gereken önemli çevirilerden biri de, değerli yayıncı Süleyman Ege'nin 1968 Kasımı'nda Bilim ve Sosyalizm Yayınları'ndan çıkardığı *Komünist Parti Manifestosu* çevirisidir. Yayıncılık alanında uzun yıllar boyunca kararlı bir düşünce ve anlatım özgürlüğü savaşımı veren Ege'nin yayımladığı *Komünist Manifesto*'nun daha çıktığı gün toplatılmasına karar verilmiş, toplatma emri yargıç kararından önce bütün valiliklere yıldırım telgrafla bildirilmiş, Ankara ve İstanbul'daki dağıtımcı depolarında dört bine yakın kitaba el konmuştur. Ancak TCK'nın 142. maddesine aykırılık savıyla açılan davada *Manifesto* uzun bir yargılama sonunda Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 9 Nisan 1970'te oybirliğiyle aldığı kararla aklanmıştır. Bunun üzerine Ege, Ekim 1970'te, o güne kadarki dava sürecini içeren belgelerle birlikte *Manifesto*'nun gözden geçirilmiş ikinci basımını yayımlamış, ne ki yargılama temyiz aşamasındayken 12 Mart 1971 darbesi gelince Yargıtay aklama kararını bozmuş, daha önce kitabın aklanmasını kararlaştıran mahkeme de bu kez mahkûmiyet kararı vermiş ve *Manifesto*'nun "zoralımına" hükmetmiştir.

Bütün bu gelişmeleri *Komünist Manifesto Davası*[8] adlı kitapta belgeleriyle ortaya koyan Ege, Mart 1976'da *Manifesto*'nun üçüncü basımını yayımlamış, 12 Eylül darbesi gelinceye kadar kitabın üç basımı daha yapılmıştır. Ancak bu basımlar, yasadışı uygulamalarla karşılaşma olasılığına karşı, yeni bir basım tarihi ve numarası konmaksızın, hakkında takipsizlik kararı verilmiş olan 1976 basımının tıpkısı olarak yayımlanmıştır. Gel gör ki, 12 Eylül döneminde Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın varlığına son verilmesiyle birlikte *Manifesto* da, Ege'nin deyişiyle "Türkiye'de yeniden eski uzun uykusuna dalmıştır". Ege, olup bitenlerin ayrıntılı öyküsünü *Kitabın Ateşle Dansı*[9] adlı kitabında anlatır: O dönemde *Manifesto*'nun yaklaşık üç bin nüshası bir yerde korunabilmiş, yayınevi 1989 sonunda yeniden hayata döndüğünde *Manifesto*'nun korunabilen nüshaları da okuyucuya sunulmuştur.

Uluslararası sol literatürün dilimize aktarılması konusunda zaman zaman karşılaşılmış olan iki olguya da değinmeden geçmemek gerektiği kanısındayım. Belirli sol hareketlere bağlı kimi çevirmenler, kimi zaman, kendi hareketlerinin görüş ve siyasetlerini "doğrulamak" amacıyla Marxçı düşünür ve kuramcıların yapıtlarını saptırarak ya da çarpıtarak çevirme

yoluna gitmişlerdir. Öte yandan, işinin eri olmayan kimi çevirmen ve yayıncılar da, bile isteye olmasa da, salt bu alandaki yetersizliklerinden ötürü pek çok Marxçı klasiğin, sol literatürün pek çok yapıtının Türkçeye yanlış, eksik ya da özensiz bir dille aktarılmasının sorumlusu olmuşlardır.

Burada değinmeden geçemeyeceğim bir başka *Manifesto* çevirisi de, Rekin Teksoy'un, Oğlak Yayınları'nca 2005'te yayımlanmış olan çevirisidir. Hem bir sinema eleştirmeni olarak, hem de özellikle İtalyan edebiyatından yaptığı yetkin çevirilerle tanıdığımız Teksoy'un Oğlak'tan *Komünist Parti Manifestosu* adıyla yayımlanan çevirisi öncelikle dilinin yalınlığıyla dikkati çekmektedir. Öte yandan, Teksoy'un, Boccaccio'nun *Decameron*'unu ilk kez aslından ve eksiksiz olarak, Dante'nin *İlahi Komedya*'sını ilk kez aslına uygun biçimde koşuk diliyle çevirmiş, Goldoni, Calvino, Pavese, Svevo gibi yazarların yapıtlarını dilimize kazandırmış olması, *Manifesto*'yu çevirmesini benim gözümde bir kat daha değerli kılmaktadır.

Son olarak, Yordam Kitap'ın daha önce de değindiğim *Komünist Manifesto*'sundan söz etmeliyim. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar* başlığıyla ciltli olarak yayımlanan kitap, *Manifesto*'nun yayımlanışının 160. yılında çıkan çeşitli çevirilerden farklı bir yaklaşımın ürünüdür. Yayınevinin notunda da belirtildiği gibi, bu kitaptaki ana metin, bugüne kadar yapılmış belli başlı *Manifesto* çevirilerinden yararlanılarak Almanca aslından Nail Satlıgan tarafından gerçekleştirilmiştir. Marx ve Engels'in *Manifesto*'nun çeşitli basımları için yazdıkları önsözler ise dilimize Tektaş Ağaoğlu tarafından aktarılmıştır. Kitabın ayırt edici özelliklerinden biri de, *Komünist Manifesto*'nun yeni çevirisi ile Şefik Hüsnü çevirisinin yanı sıra, Paul Sweezy, Ellen Meiksins Wood, Anwar Shaikh, Prakash Karat, Prabhat Patnaik, İrfan Habib, Aijaz Ahmad, Metin Çulhaoğlu, Ertuğrul Kürkçü ve Sungur Savran gibi Marxçı yazarların *Manifesto*'ya ilişkin değerlendirmelerine yer vermesidir.

Hiç kuşku yok ki, günümüzdeki *Manifesto* çevirileri burada değindiklerimle sınırlı değildir. Burada anılanlar dışında, ulaşabildiğim kadarıyla, Sosyal Yayınlar, Sol Yayınları, Evrensel Basım Yayın, İthaki Yayınları, Nâzım Kitaplığı ve İnter Yayınları'ndan çıkmış çeviriler de vardır. Bu çevirilerin tümü yan yana getirilip incelendiğinde, birbirleri arasında yakınlıklar, benzerlikler görülecektir. Bu yakınlık ve benzerlikler, kanımca, hem kimi tümce, sözcük ve terimlerin başka türlü çevrilemeyecek olmalarından, hem de çevirmenlerin daha önce yapılmış çevirilerden ister istemez yararlanmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Nitekim, az önce de

değindiğim gibi, Yordam Kitap da yerinde ve içten bir açıklamayla, Nail Satlıgan çevirisinin "bugüne kadar yapılmış belli başlı *Manifesto* çevirilerinden yararlanılarak" Almanca aslından yapıldığını belirtmiştir. Mustafa Suphi'nin, öldürülmesiyle yarım kalan çevirisinden başlayarak bugüne kadar yapılmış tüm *Manifesto* çevirileri, hem bilimsel sosyalizmin bu tarihsel belge ve simgesini dilimize kazandırma yarışının ürünleri, hem de düşünce özgürlüğü savaşımının birer parçası olarak görülmelidir. Hiçbir yasa, hiçbir baskı *Manifesto*'nun dilimize çevrilerek geniş kitlelerce okunmasını önleyememiştir.

Elinizdeki Çevirinin Öyküsü

Komünist Manifesto'nun elinizdeki çevirisine gelince; bu çeviriyi 1978 yılında Nur Deriş'le birlikte yaptık ve kitap 1979 Martı'nda Aydınlık Yayınları'nca basıldı. Ancak ben o sırada askere gittiğim için, çeviri yalnızca Nur Deriş'in adıyla yayımlandı. 5 Nisan 1979'da piyasaya verilen kitap, 23 Mayıs 1979 günü İstanbul 9. Sulh Ceza Mahkemesi'nce toplatıldı. 2 Ağustos 1979 tarihinde, Cumhuriyet Savcılığı Basın Bürosu, Türk Ceza Kanunu'nun 142/1-6. maddesine dayanarak suç duyurusunda bulundu. Sıkıyönetim ilan edildiğinden, İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi, görevsizlik kararı vererek, 11 Aralık 1979 tarihinde davanın İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askerî Mahkemesi'ne gönderilmesine karar verdi. Bu arada, 12 Mart döneminde de hapis yatmış ve 1974 Affı'yla serbest kalmış olan Nur Deriş, kendi isteğiyle yurtdışına çıkarak İsviçre'nin Cenevre kentine gitti; böylece Nur Deriş için tam on yıl sürecek bir sürgün yaşamı başlamış oldu. 12 Eylül 1980 askerî darbesini izleyen dönemde, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu Askerî Mahkemesi, 3 Ağustos 1984 tarihinde, Nur Deriş'in "7 yıl 6 ay ağır hapsine, kamu görevlerinden süresiz yasaklanmasına ve 2 yıl 6 ay Beyoğlu ilçe merkezinde ikametle genel güvenlik gözetimi altında tutulmasına", *Komünist Manifesto*'nun da "zoralımına" karar verdi. Askerî Yargıtay Başsavcılığı 18 Ocak 1985 tarihli tebliğnamesiyle hükmün onanmasını istedi ve Askerî Yargıtay da 1985/56 esas sayılı ilamıyla "hükmün onanmasını" kararlaştırdı.

Yeri gelmişken, mahkemeye sunulmuş iki ayrı bilirkişi raporunun dava dosyasının yaprakları arasında unutulup gitmemesinde yarar olduğunu belirtmek isterim.

İlk bilirkişi raporu 25 Aralık 1981'de Prof. Dr. Erol Cihan tarafından

verilmiş. Rapor uzun olmamasına karşın, hiçbir yorum yapmadan yalnızca ilginç ve önemli bölümlerini aktarmakla yetiniyorum:

> "... Bu eser, komünist ideolojinin temellerini içerici değerde ve önemdedir. Bu eserde komünistlere özgü nitelikte etkileyici bir üslup kullanılmıştır. Komünist fikirleri yaymaya, kitlelere aşılamaya tam anlamı ile elverişli bir biçim ve yapı taşımaktadır. (...) Komünist manifestosunda yer alan tüm iddialar, propagandalar bugün de komünistler tarafından siyasi mücadelelerinde kullanılmaktadır. (...) Komünizmin zaferini dünyanın her ülkesinde gerçekleştirme, sağlama amacı ile yazılan ve komünist ideolojiyi temelleri ile içeren bu metnin Türkçeye çevirilip yayımlanması, komünist propagandası mahiyeti taşır..."

Prof. Dr. Necati Mumcu, Prof. Dr. Önder Arı ve Doç. Dr. Köksal Bayraktar tarafından hazırlanan ve 15 Mart 1984'te mahkemeye sunulan bilirkişi raporu ise, *Komünist Manifesto*'yla ilgili iki farklı görüş ve yaklaşımı sunmakla yetinmesi ve anlaşıldığı kadarıyla kapsamlı bir incelemenin ürünü olması açısından çok daha ilginç. Yine hiçbir yorumda bulunmadan, kısaca aktarmak isterim.

Bu üç imzalı bilirkişi raporunun başlangıcında *Manifesto*'daki görüş ve savların bir özeti verilmekte, metin ana çizgileriyle özetlenmekte, daha sonra da, "Kitabın yukarıda inceleniş biçimi doğrultusunda TCK. 142/1. maddesinin ihlal edilip edilmediği hususunda farklı görüşler ileri sürülebilir," denmektedir.

Bilirkişilerin sunduğu bu farklı görüşlerden ilkine göre, *Komünist Manifesto,* dünyanın farklı üniversitelerinde okutulan "doktrin dersleri, siyasal düşünceler tarihi ve istisadi doktrinler dersleriyle ilgili olarak yardımcı öğretim malzemesi biçiminde kullanılmak üzere öğrencilere dağıtılan bibliyografya listelerinde" yer almaktadır. Ülkemizde ise Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Prof. Dr. Mükerrem Hiç'in kitaplarında "aynı esere ait referans, geniş izahat" bulunmaktadır. Dolayısıyla, "Bu eser, düşünce tarihi derslerinde kaynak olarak kullanılan bir eserdir."

Bilirkişi kurulu, *Manifesto*'ya ilişkin ilk görüşü şöyle sonuçlandırmıştır:

> "Bu yönden kitap, sosyalizmin ve Avrupa'daki sosyalist ve komünist hareketler içerisinde yer alan çalışmaları, partileşme ve örgütleşme olaylarını açıklayan bir eser özelliğindedir. Nitekim kitapta, burjuvazinin

nasıl geliştiği, tarihsel süreç dikkate alınarak ortaya konmakta ve komünistlerin hedefleri belirlenirken bunların sabit muta [değişmez veriler] olmadıkları vurgulanmaktadır. Bu yönleri ile kitabın TCK. 142/1. maddesinin sınırları çerçevesine girmeyeceği ileri sürülebilecektir."

Aynı bilirkişi kurulunun mahkemeye sunduğu ikinci görüş ise şöyledir:

"... kitapta TCK. 142/1. maddesinde yer alan sosyal bir sınıfın zorla ortadan kaldırılması ya da sosyal bir sınıfın diktatoryasının kurulması şeklinde ifade edilmiş marksist rejimin ana öğelerinin belirlendiği, bunların burjuvazinin zorla alaşağı edilmesi, mülkiyetin, özel mülkiyetin zorla kamulaştırılması ve zor, şiddet yoluna başvurulması hususlarının teşkil ettiği; kitabın arka kapağında bu kitabın proletaryaya ışık tutan, yolunu aydınlatan bir eser olduğunun belirlenmesi ile sadece bilimsel ve tarihsel bir değer taşımadığı ve fakat bugünkü toplumumuza da uygulanması imkânı olan düşünceleri içinde bulundurduğu intibaını veren bir kitap olduğu hususları ileri sürülebilir ve bu açıdan TCK. 142/1. maddesinin ihlal edildiği ileri sürülebilir."

Sözün kısası, bilirkişiler, *Komünist Manifesto*'nun, hem TCK'nın 142/1. maddesinin sınırları içine girmeyebileceğini, hem de aynı yasa maddesini çiğnediğinin ileri sürülebileceğini söylemektedirler. Nitekim, raporun sonunda, bilirkişi kurulu üyelerinin "bu karşıt düşünceler üzerinde uzun süre tartıştıkları ve en doğru hareket tarzının mahkemeye durumu arz etmek ve her iki görüşü de ortaya koymak şeklinde tezahür edeceği hususunda karara vardıkları" belirtilmektedir.

Savunma avukatları Gülçin Çaylıgil, Ziya Nur Erün ve Öznur Gündoğdu ise, bilirkişi raporlarına karşı görüş ve eleştirilerini mahkemeye yazılı olarak ilettikten sonra, 4 Temmuz 1984 tarihli savunmalarında, *Komünist Manifesto*'nun bilimsel bir yapıt olduğunu açıklamışlar, 142. maddeyi demokrasinin temel ilkeleri açısından değerlendirmişler, 142. maddedeki suçun ancak "özel kasıt" ile işlenebileceğini, bu kastın kanıtlanmasının zorunlu olduğunu ortaya koymuşlar, böylesi bir kasıt unsuru bulunmadığı ve geçerli kanıtlarla da kanıtlanamadığı için 142. maddedeki suçun oluşmadığını belirtmişlerdir.

Yalnızca düşünce özgürlüğünün savunulması açısından örnek bir nitelik taşıdığı için değil, Türkiye'nin yakın geçmişinde düşüncelerini

açıklayan, bilimsel sosyalizmin temel yapıtlarını dilimize çeviren aydınların neler yaşadıklarını hem genç kuşaktan okurlara, hem de genç kuşaktan hukukçulara iletebileceği için de, söz konusu savunmaya burada elden geldiğince yer vermenin yararlı olacağını düşündüm.

İşte savunmadan bazı bölümler:

... Marksizm, bir dünya görüşü, bir felsefe, bir bilim, kısaca bir öğretidir. Bu nedenle de üniversitelerde öğretilen bir araştırma konusudur. Marksizmin yaratıcısı, kuramcısı bu iki düşünür ve bilim adamının eserleri, bu arada *Komünist Manifesto* elbette ki üniversitelerde bir bilim konusu olarak incelenecektir. Kitap, Marksizmi, onun temel felsefesini anlamak için gerekli olan ana belgelerden biridir. Günümüzde tüm dünya üniversitelerinde ekonomik ve sosyal düşünceler tarihi incelenirken *Komünist Manifesto*'ya başvurulur, ileri sürdüğü düşünceler açıklanır, eleştirilir. Eser, bilimsel sosyalizmi inceleyecekler için başvurulacak bir ilk kaynak, bir temel belgedir.

... Müvekkilimizin eylemi, bu bilimsel kitabı olduğu gibi, hiçbir değişiklik yapmadan, kendinden bir şey katmadan yabancı bir dilden Türkçeye aktarmaktır.

Kitabın çevirisinin yapıldığı dönemde yürürlükte olan 1961 Anayasası'na göre, düşünce açıklama özgürlüğü sınırsız bir nitelik taşıyordu. Bugün de düşünce açıklama özgürlüğünün sınırsızlığını, 1982 Anayasası'nın kabul ettiği demokratik sistemin niteliğine göre savunmamız gerekir. Eğer siyasal sistemimizin adı demokrasi ise, bu özgürlüğün de sınırsız olduğunu kabul etmek zorunluluğu vardır.

Demokrasi diyaloğa dayanan "çoğulcu" bir sistemdir. Bir sistemin demokratik nitelik taşıyıp taşımadığının ölçüsü, düşünce açıklama özgürlüğüne sınır getirip getirmediğine bağlıdır.

Sınırlı düşünce açıklama özgürlüğü, eşitlik kuralına da aykırıdır. Ancak her düşüncenin açıklanmasına eşit olanak sağlanırsa, diyalog kuralı da geçerli olabilir. Belirli düşüncelerin açıklanmasına sınır konursa, demokrasi "kısmici" bir görüşle sistemleştirilmiş olur. Bu durumda düşünce açıklama özgürlüğü bir hak olmaktan çıkar ve bir "ayrıcalık" durumuna gelir. Bir ideolojinin ve sadece o doğrultudaki düşüncelerin açıklanması, hem eşitlik kuralına ve hem de demokratik yapının kişinin seçeneklerine göre değişip gelişebilmesi kuralına aykırıdır.

... Düşünce özgürlüğü, "düşünceyi yaymak" hakkını da kapsar ve bu

"tehlikeli" sayılmaz. Bir düşüncenin iç dünyada kalışının kabul edildiği bir sistemde düşünce özgürlüğünden söz edilemez. (...) Düşüncenin, içeriği ne olursa olsun, açıklanması ve yaygınlaştırılması mevcut yasal usullere aykırı bir "eylem" kabul edilemeyeceği için, "tehlikeli" ve "hukuka aykırı" da sayılmaz. (...) Suç konusu kitap, bilimsel bir kitap olduğu için, salt Türkçeye çevrilip yayımlanması, Anayasanın kişiye tanıdığı bir temel hak, bilimi yayma, öğretme, öğrenme hakkıdır.

... 142. maddedeki suç bir tehlike suçudur. Bir suçun tehlike suçu olması, ceza sorumluluğunun özellikler kazanmasına ve genişlemesine yol açar. (...) Zarar sonucu doğmadığı halde, failin cezalandırılabilmesi için, failin, özel olarak belirli zararı yaratmak amacıyla hareket etmesi, sorumluluk için şart koşulur. 142. maddede özel kastın aranmaması durumunda, tüm düşünce açıklamalarının suç sayılması gibi bir sonuç doğar. Böyle bir sonuç ise "düşünce açıklama özgürlüğü" ile bağdaşmaz.

142. maddedeki suçun özel kasıt ile işlenebileceği kabul edilmiştir. Bu nedenle de, failde, "sınıf egemenliği"ne ulaşmak amacının varlığının ve hareketlerinin bu amaçla yapıldığının araştırılması ve geçerli kanıtlarla kanıtlanması gerekir. (...) Müvekkilimizin mesleği tercümanlıktır. (...) Çevirmiş olduğu suç konusu kitap, mesleki çalışmasının bir parçasıdır.

... Yukarıda açıklanan nedenlerle suç unsurları oluşmadığından müvekkilimizin beraatine karar verilmesini saygılarımızla dileriz.

"Türk milleti adına yargılama yapıp hüküm vermeye görevli ve yetkili" İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No.lu Askerî Mahkemesi, savunmadan bir ay kadar sonra, 3 Ağustos 1984'te, gereğini düşünmüş ve gerekçeli hükmünü açıklamıştır. Gerekçeli hükümde, iddianameye, "kanıtlar"a uzun uzun yer verildikten sonra, "Sanık Nur Deriş'in (...) *Komünist Parti Manifestosu* adlı kitabı tercüme ederek komünist düşünce esaslarını sergilemek, komünist felsefenin temel esaslarını anlatmak, komünist fikirlerin kitlelere yayılıp benimsenmesine çalışmak sureti ile komünizm propagandası yaptığı anlaşıldığından..." denerek, Deriş'in daha önce belirttiğim hapis, kamu haklarının yasaklanması ve genel güvenlik gözetimi altında tutulma cezalarına çarptırılmasına karar verilmiştir.

Bu hüküm ve tüm öteki *Komünist Manifesto* çevirilerine ilişkin hükümler, Türk Ceza Kanunu'nun düşünce ve örgütlenme suçlarıyla ilgili daha başka maddeleriyle birlikte 141.-142. maddelerinin de 1991'de yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte geçerliliğini yitirmiş, ama söz konusu

maddelerin yerine Terörle Mücadele Kanunu'nun 6., 7. ve özellikle 8. maddeleriyle birlikte, düşünce, örgütlenme ve ifade özgürlüklerini kısıtlayan yeni maddeler eklenmiştir. Daha sonra Avrupa Birliği hukukuna uyum çalışmaları kapsamında TCK'da kimi değişiklikler gerçekleştirilmiş, örneğin propaganda suçlarıyla ilgili 8. madde kaldırılmıştır. Tümüyle değiştirilmiş yeni TCK ise 26 Eylül 2004'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş, 10 Ekim 2004'te Resmî Gazete'de yayımlanan 5237 sayılı bu yasa 1 Haziran 2005'te yürürlüğe girmiştir.

Peki, tüm bu değişiklikler sonucunda, gerçek anlamda bir düşünce ve ifade özgürlüğünden söz edilebilecek bir ortam doğmuş mudur? Hiç sanmıyorum. Her türlü düşünce, dil ve inancın toplumda tam anlamıyla bir ifade özgürlüğüne kavuşması için daha alınacak çok yol vardır. TCK'nın 142. maddesinin ancak başta Sovyetler Birliği olmak üzere birçok sosyalist ülke yönetimleri çöktükten, bu ülkelerdeki sosyalist düzen dağıldıktan sonra kaldırılabilmiş olması bile, ülkemiz yönetimlerinin düşünce özgürlüğüne yaklaşımı açısından yeterince utanç vericidir.

CELÂL ÜSTER
Eylül 2008

1. Bkz. *Komünist Manifesto*, K. Marx - F. Engels, "1890 Almanca Basımına Önsöz", F. Engels, Türkçesi: Celâl Üster - Nur Deriş, Can Yayınları, Dünya Klasikleri, Ekim 2008, s. 108

2. Bkz. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Yordam Kitap, ikinci basım, Haziran 2008, *Komünist Beyannamesi*, Karl Marks ve Fridrih Engels, Nâkili: Doktor Şefik Hüsnü, "Birkaç Söz", Çevriyazı: Şeyda Oğuz, s. 85.

3. Bkz. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Yordam Kitap, ikinci basım, Haziran 2008, "Türkçede Manifesto", Rasih Nuri İleri, s. 15.

4. Bkz. *Komünist Manifesto*, K. Marx - F. Engels, Mustafa Suphi - Şefik Hüsnü çevirileri, Sosyal İnsan Yayınları, Sosyal Tarih Dizisi 1, Mart 2008, s. 57.

5. Bkz. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Yordam Kitap, ikinci basım, Haziran 2008, "Komünist Beyannamesi", Karl Marks ve Fridrih Engels, Nâkili: Doktor Şefik Hüsnü, Çevriyazı: Şeyda Oğuz, s. 87.

6. Bkz. *Komünist Manifesto*, K. Marx - F. Engels, Mustafa Suphi - Şefik Hüsnü çevirileri, Sosyal İnsan Yayınları, Sosyal Tarih Dizisi 1, Mart 2008, s. 59.

7. Bkz. *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılar*, Yordam Kitap, ikinci basım, Haziran 2008, "Komünist Beyannamesi", Karl Marks ve Fridrih Engels, Nâkili: Doktor Şefik Hüsnü, Çevriyazı: Şeyda Oğuz, s. 88.

8. *Komünist Manifesto Davası*, Belgeler, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, Mart 1975.

9. *Kitabın Ateşle Dansı*, Süleyman Ege, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, Kasım 1992.

Çeviriyle İlgili Açıklamalar

Komünist Manifesto'nun elinizdeki çevirisinde, Karl Marx ve Friedrich Engels'in yakın dostu ve hukuk danışmanı, Uluslararası Emekçiler Birliği (I. Enternasyonal) üyesi Samuel Moore'un, yapıtın 1888 Londra basımı için yaptığı *Manifesto of the Communist Party* başlıklı İngilizce çeviri temel alınmıştır. Marx'ın *Kapital* adlı yapıtının birinci cildinin İngilizce çevirisinde de imzası bulunan Moore'un, 1872 tarihli ikinci Almanca basımından gerçekleştirdiği bu çeviri, *Manifesto*'nun 1888 tarihli İngilizce basımı ile 1890 tarihli Almanca basımının önsözlerinde de belirtildiği gibi, Engels tarafından gözden geçirildikten sonra onaylanmış ve yine Engels tarafından tarihsel konulara açıklık getiren notlar eklenmiştir. Engels, bu İngilizce basımdaki bazı notları, *Manifesto*'nun 1890 Almanca basımına da aktarmıştır.

Elinizdeki Türkçe çeviri, tam otuz yıl önce yapıldığı için, Can Yayınları'ndaki bu yeni basımına hazırlanırken yeniden gözden geçirilmiş, Almanca aslıyla karşılaştırılarak kimi terim, sözcük ve deyişlerin sağlaması yapılmıştır.

Engels'in açıklayıcı notlarına metin boyunca sayfa altlarında yer verilmiş, Türkiyeli okura kolaylık sağlayacağını düşündüğümüz kimi açıklamalar ve *Manifesto*'nun Almanca aslıyla İngilizce çevirisi arasındaki ufak tefek farklılıklara açıklık getiren notlar ise metin sonuna alınmıştır. Bu notların hazırlanmasında, çeşitli kaynakların yanı sıra, Cambridge Üniversitesi Tarih Fakültesi Siyaset Bilim Bölümü ve Cambridge, King's College öğretim üyesi Gareth Stedman Jones'un, 2002 yılında Penguin Books'tan yayımlanan *The Communist Manifesto* için kaleme aldığı önsöz ve notlardan da yararlanılmıştır.

Marx ve Engels'in, *Komünist Manifesto*'nun Almanca ve başka dillerdeki sonraki basımları için kaleme aldıkları önsözler ise, değişen koşullarda yaptıkları yeni açıklama ve değerlendirmelerin tarihsel gelişim süreci içinde izlenebilmesini sağlamak amacıyla, ana metnin ardından sunulmuştur.

Elinizdeki çeviriyi Almanca aslıyla karşılaştırmamızı olanaklı kılan değerli dostumuz Alp Orçun'a ve "Sunu"daki hukuksal bilgilerin doğru olarak verilebilmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli hukukçu Fikret İlkiz'e teşekkür borçluyuz.

CELÂL ÜSTER - NUR DERİŞ

Komünist Manifesto

Manifest

der

Kommunistischen Partei.

Veröffentlicht im Februar 1848.

Proletarier aller Länder vereinigt euch.

London.

Gedruckt in der Office der „Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter"

von J. E. Burghard.

46, Liverpool Street, Bishopsgate.

Komünist Parti Manifestosu'nun Şubat 1848 tarihli ilk basımının başlık sayfası

Avrupa’ya bir heyula korku salıyor: Komünizm heyulası. Papa’sından Çar’ına, Metternich’inden Guizot’suna, Fransız Radikallerinden Alman polislerine, kocamış Avrupa’nın tekmil güç odakları, bu heyulayı dualar ve tütsülerle kovmak için kutsal bir bağlaşmada el ele vermiş bulunuyorlar.[10]

İktidardaki hasımlarınca komünistlikle suçlanmamış tek bir muhalefet partisi olmadığı gibi, kendine yöneltilen komünistlik karalamasını, gerek kendinden daha ilerici karşıtlarına, gerek gerici partilere gerisingeri fırlatmamış tek bir muhalefet partisi de yoktur.

Bundan iki sonuç çıkmaktadır:

Birincisi, komünizm daha şimdiden Avrupa’nın tüm devletlerince başlı başına bir güç olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

İkincisi, Komünistlerin, görüşlerini, amaçlarını, eğilimlerini açıktan açığa tüm dünyanın gözleri önüne sermelerinin, bu Komünizm heyulası masalına doğrudan doğruya bir parti manifestosuyla yanıt vermelerinin zamanı gelip çatmıştır.

Çeşitli uluslardan Komünistler işte bu amaçla Londra’da bir araya gelmişler ve İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Flamanca ve Danca yayımlanmak üzere aşağıdaki manifestoyu kaleme almışlardır.

10. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki tutucu ve baskıcı yönetimlerin varlığını korumak, devrimci güçleri bastırmak üzere 26 Eylül 1815’te kurulan Kutsal Bağlaşma’dan söz ediliyor. Bu bağlaşmanın kurulmasına Rus Çarı I. Aleksandr ve Avusturya Dışişleri Bakanı Prens Klemens von Metternich öncülük etmişlerdi.

Fransız siyaset adamı ve tarihçi François Guizot (1787-1874), 1830'lu ve 1840'lı yıllarda çeşitli bakanlıklarda bulunmuş ve başbakanlık yapmıştır.

1

Burjuvalar ve Proleterler*

Tüm toplumların bugüne kadarki tarihi,** sınıf savaşımlarının tarihidir.

Özgür yurttaşlar ile köleler, patriciler ile plebler, toprak beyleri ile toprak köleleri, lonca ustaları*** ile çıraklar, sözün kısası ezenler ile ezilenler sürekli karşı karşıya gelmişler, her seferinde ya toplumun tümden devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan, kimi zaman gizliden gizliye, kimi zaman açıktan açığa, ama dur durak bilmeyen bir savaşım içinde olmuşlardır.

Tarihin daha önceki çağlarında, hemen her yerde, çeşitli katmanlara bölünmüş karmaşık bir toplum düzeni, çok yönlü bir toplumsal aşama sıralaması görürüz. Eski Roma'da patriciler,[11] şövalyeler, plebler,[12] köleler; ortaçağda feodal beyler, vasallar,[13] lonca ustaları, kalfalar, çıraklar, toprak köleleri ve bu sınıfların hemen hepsinde de alt aşama sıralamaları.

Feodal toplumun yıkıntıları arasından boy atıp yükselen modern burjuva toplumu, sınıf çelişkilerini ortadan kaldırmış değildir. Modern burjuva toplumu, eski sınıfların yerine yeni sınıflar, eski baskı koşullarının yerine yeni baskı koşulları, eski savaşım biçimlerinin yerine yeni savaşım biçimleri getirmekten öteye gitmemiştir.

Öte yandan, çağımızın, burjuva çağının ayırt edici bir özelliği vardır: Bu çağ, sınıf karşıtlıklarını yalınlaştırmıştır. Bütün bir toplum, iki büyük karşıt cepheye, birbiriyle dolaysızca karşı karşıya gelen iki büyük sınıfa, burjuvazi ile proletaryaya her

geçen gün daha fazla bölünmektedir.

Ortaçağın toprak köleleri arasından en eski kentlerin ayrıcalıklı kentlileri doğmuş, bu kentlilerin arasından da burjuvazinin ilk tohumları filizlenmiştir.

Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, yükselen burjuvaziye yepyeni alanlar açmıştır. Doğu Hindistan ve Çin pazarlarının açılması, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle yapılan ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak malların çeşitlenmesi, ticaret, denizcilik ve sanayiye o güne kadar görülmemiş bir itilim sağlamış, böylelikle temelleri sarsılan feodal toplumun bağrındaki devrimci öğenin gelişmesini sağlamıştır.

Sanayi üretimini kapalı loncaların tekelinde tutan feodal sanayi sistemi, yeni pazarların gittikçe büyüyen gereksinimlerini karşılayamaz olmuş, onun yerini manifaktür sistemi almıştır. Lonca ustaları, imalatçı orta sınıf[14] tarafından bir köşeye itilmiştir; farklı loncalar arasındaki işbölümü, her bir atölyenin kendi içindeki işbölümü karşısında yok olup gitmiştir.

Bu arada, pazarlar durmadan büyümüş, talep durmadan artmış, artık manifaktür bile yetersiz kalmaya başlamıştır. İşte o zaman, buhar ve makine, sanayi üretiminde devrim yapmış, manifaktürün yerini dev, modern sanayi almış, sanayici orta sınıf da yerini sanayi milyonerlerine, dev sanayi ordularının komutanlarına, modern burjuvalara bırakmıştır.

Modern sanayi, Amerika'nın keşfiyle yolu açılan dünya pazarını kurmuş; bu pazar ticaretin, deniz ve kara ulaşımının olağanüstü bir biçimde gelişmesine yol açmış; bu gelişme de sanayinin yayılmasını sağlamıştır. Sanayi, ticaret, denizyolları ve demiryolları yaygınlaştıkça burjuvazi de gelişmiş, sermayesini artırmış ve ortaçağdan arta kalan tüm sınıfları sahne arkasına itmiştir.

Demek ki, modern burjuvazinin kendisi de uzun bir gelişme sürecinin, üretim ve değişim biçimlerinde gerçekleşen bir dizi devrimin ürünüdür.

Burjuvazi, gelişirken attığı her adıma uygun düşen siyasal bir ilerleme de sağlamıştır. Feodal aristokrasinin egemenliği altında ezilen bir sınıf, ortaçağ komününde[****] silahlı ve kendi kendini yöneten bir topluluk olan; kimi yerde bağımsız bir kent cumhuriyeti (İtalya ve Almanya'da olduğu gibi),[15] kimi yerde monarşinin vergi ödemekle yükümlü "Üçüncü Tabaka"sını[16] oluşturan (Fransa'da olduğu gibi);[17] daha sonraları da, manifaktür döneminde aristokrasiye karşı bir denge öğesi olarak yarı feodal ya da mutlak monarşiye hizmet eden ve aslında genel olarak büyük monarşilerin temel taşı olan burjuvazi, en sonunda, modern sanayi ve dünya pazarının oluşmasından bu yana modern temsilî devlette siyasal egemenliği tek başına ele geçirmiştir. Modern devletin yürütme gücü, tüm burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kuruldan başka bir şey değildir.

Burjuvazi, tarihsel olarak, son derece devrimci bir rol oynamıştır.

Burjuvazi, yönetimi ele geçirdiği her yerde, tüm feodal, ataerkil ve kırsal ilişkilere son vermiştir. İnsanoğlunu "doğal efendileri"ne bağlı kılan çapraşık feodal bağları acımasızca kesip atmış, insanla insan arasında katıksız çıkardan, katı "nakit ödeme"den[18] başka bir bağ bırakmamıştır. Dinsel azgınlığın, soylu tutkuların, sığ duygusallığın en ulu coşkunluklarını bencil çıkarcılığın buzlu sularında boğmuştur. İnsanoğlunun kişisel değerini değişim değerine dönüştürmüş ve onca kazanılmış, geri alınmaz özgürlüğün yerine o tek, vicdansız özgürlüğü, Serbest Ticareti geçirmiştir. Sözün kısası, dinsel ve siyasal aldatmacaların peçesi ardına gizlenen sömürünün yerine çırılçıplak, utanmasız, dolaysız, acımasız sömürüyü geçirmiştir.

Burjuvazi, bugüne kadar el üstünde tutulan ve önlerinde yerlere kadar eğilinen mesleklerin tüm saygınlığını çekip almış; hekimi de, avukatı da, rahibi de, şairi de, bilim adamını da kendi ücretli emekçisi yapıp çıkmıştır.

Burjuvazi, ailenin duygusal peçesini çekip indirmiş, aile

ilişkisini basit para ilişkisine indirgemiştir.

Bujuvazi, ortaçağda gericilerin onca hayranlık duyduğu kaba güç gösterisinin nasıl olup da en uyuşuk miskinlikle tam bir uyum içinde olduğunu açığa çıkarmıştır. İnsan uğraşının neler yaratabileceğini ilk ortaya koyan burjuvazi olmuştur. Burjuvazi, Mısır piramitlerinden, Roma'nın sukemerlerinden, gotik katedrallerden kat kat üstün harikalar yaratmış, bir zamanların tüm kavim göçleri ve haçlı seferlerini gölgede bırakan seferler gerçekleştirmiştir.

Burjuvazi, üretim araçlarını, dolayısıyla üretim ilişkilerini ve onlarla birlikte toplumun tüm ilişkilerini durmadan devrimcileştirmeksizin var olamaz. Oysa eski üretim biçimlerinin olduğu gibi korunması, daha önceki tüm sanayi sınıflarının ilk varlık koşuluydu. Burjuva çağını daha önceki tüm çağlardan ayırt eden özellik, üretimin durmadan değişip gelişmesi, tüm toplumsal koşulların aralıksız altüst olması, bitmek bilmeyen bir belirsizlik ve çalkantıdır. Tüm kalıplaşmış, donup kalmış ilişkiler, ardı sıra gelen eski ve saygıdeğer önyargılar ve düşüncelerle birlikte silinip giderken, yeni oluşanlar da kemikleşmeye fırsat bulamadan köhneleşir. Elle tutulur ne varsa uçup gider, kutsal olan her şey ayaklar altına alınır ve sonunda insanoğlu aklını başına toplayıp yaşamının gerçek koşulları ve kendi türüyle olan ilişkileriyle yüz yüze gelmek zorunda kalır.

Ürünleri için durmadan genişleyen bir pazar gereksinimi, burjuvaziyi yeryüzünün dört bir yanına salar. Burjuvazinin her yerde yuvalanması, her yere yerleşmesi, her yerle bağlantılar kurması gerekir.

Burjuvazi, dünya pazarını sömürerek bütün ülkelerdeki üretim ve tüketimi kozmopolit bir niteliğe büründürmüş; sanayinin üstünde durduğu ulusal zemini ayaklarının altından çekip alarak gericileri derin bir yasa boğmuştur. Eskiden kurulmuş olan tüm ulusal sanayiler ya yıkıldı gitti ya da her geçen gün yıkılıp gidiyor. Bunların yerini, kurulmaları tüm uygar

uluslar için bir ölüm kalım sorunu olup çıkan yeni sanayiler; artık yerli hammaddeleri değil de, en uzak yerlerden sağlanan hammaddeleri işleyen sanayiler; ürünleri yalnızca üretilen ülkede değil, aynı zamanda dünyanın dört bir yanında tüketilen sanayiler almaktadır. Ülke içinde üretilen ürünlerin karşıladığı eski gereksinimlerin yerini de uzak diyar ve ülkelerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinimlerin aldığı görülmektedir. Eski yerel ve ulusal içekapanıklık ve kendi kendine yeterliliğin yerini çok yönlü ilişkiler ve ülkelerin evrensel karşılıklı bağımlılığı almış bulunmaktadır. Üstelik yalnızca maddi üretimde değil, düşünsel üretimde de. Tek tek ulusların düşünsel yaratıları hepsinin ortak malı olmaktadır. Ulusal tek yanlılık ve dar kafalılık her geçen gün biraz daha olanaksızlaşmakta, çok sayıda ulusal ve yerel edebiyattan bir dünya edebiyatı[19] doğmaktadır.

Burjuvazi, tüm üretim araçlarının hızla gelişmesi, ulaşım ve iletişimin büyük ölçüde kolaylaşması sonucunda, tüm ulusları, dahası en barbarlarını bile uygarlığın bağrına çekmektedir. Malların ucuz fiyatları, burjuvazinin tekmil Çin Seddi'ni yerle bir ettiği ve barbarların yabancılara karşı inatla besledikleri nefreti dize getirdiği ağır toplardır. Burjuvazi, tüm ulusları yok olup gitmemek için burjuva üretim biçimini benimsemeye zorlamakta; onları kendisinin uygarlık adını verdiği şeyi kabullenmek, yani burjuvalaşmak zorunda bırakmaktadır. Sözün kısası, burjuvazi kendi suretinde bir dünya yaratmaktadır.

Burjuvazi, köyleri kentlerin egemenliği altına sokmuştur. Çok büyük kentler yaratmış, kentlerin nüfusunu kırsal nüfusa oranla büyük ölçüde artırmış, böylece nüfusun hiç de azımsanmayacak bir bölümünü kırsal yaşamın miskinliğinden kurtarmıştır. Tıpkı köyleri kentlere bağımlı kıldığı gibi, barbar ve yarı barbar ülkeleri uygar ülkelere, köylü ulusları burjuva uluslara, Doğu'yu da Batı'ya bağımlı kılmıştır.

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınıklığına her geçen gün biraz daha son vermektedir. Nüfusu

bir araya getirmiş, üretim araçlarını merkezîleştirmiş, mülkiyeti birkaç elde toplamıştır. Bu da kaçınılmaz olarak siyasal merkezîleşmeyi getirmiştir. Çıkarları, yasaları, yönetimleri ve vergi sistemleri ayrı olan birbirinden bağımsız ya da birbirlerine gevşek bağlarla bağlı eyaletler, tek bir hükümeti, ortak yasaları, ortak bir sınıf çıkarı, ortak sınırları ve tek bir gümrük hattı bulunan tek bir ulusta bütünleşmiştir.

Burjuvazi, henüz yüz yılı bile bulmayan egemenliği sırasında, daha önceki kuşakların hepsinden çok daha büyük ve görkemli üretici güçler yaratmıştır. Doğa güçlerinin insanoğlunun önünde boyun eğmesi, makineler, kimyanın sanayi ve tarıma uygulanması, buharlı gemi, demiryolları, elektrikli telgraflar, koskoca anakaraların ekilebilir kılınması, ırmakların ulaşıma açılması, mantar gibi biten dev nüfuslar – daha önceki çağlarda, toplumsal emeğin bağrında böylesi üretici güçlerin yattığına ilişkin bir önsezi olsun var mıydı acaba?

Demek ki, burjuvazinin temeli üstünde yükseldiği üretim ve değişim araçları feodal toplumda oluşmuştu. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişimi belirli bir aşamaya geldiğinde, feodal toplumun üretim ve değişim koşulları, tarım ve manifaktürün feodal örgütlenmesi, özetle feodal mülkiyet ilişkileri, gelişmiş bulunan üretici güçlere ayak uyduramamakla kalmamış, ayak bağı olup çıkmıştı. Bunların sökülüp atılmaları gerekiyordu ve öyle de oldu.

Bunların yerini, kendisine uygun kılınmış bir toplumsal ve siyasal yapı ile burjuva sınıfının ekonomik ve siyasal egemenliği eşliğinde serbest rekabet aldı.

Bugün de gözlerimizin önünde benzer bir süreç yaşanmaktadır. Üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileriyle modern burjuva toplumu, o dev üretim ve değişim araçlarını ortaya çıkarmış olan bu toplum, büyüler yaparak çağırdığı cehennem zebanilerine artık söz geçiremeyen büyücüden farksız bir duruma düşmüş bulunmaktadır. Onlarca yıldır, sanayi ve ticaretin tarihi,

modern üretici güçlerin modern üretim koşullarına karşı, burjuvazinin ve onun egemenliğinin varlık koşulları olan mülkiyet ilişkilerine karşı başkaldırısının tarihinden başka bir şey değildir. Dönem dönem yinelenerek, her seferinde bütün bir burjuva toplumunun varlığını daha da ürkünç bir biçimde tehlikeye düşüren ticari bunalımları anımsatmak yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında, dönem dönem, yalnızca eldeki ürünlerin büyük bir bölümü değil, aynı zamanda daha önce yaratılmış üretici güçlerin büyük bir bölümü de yok olur. Bu bunalımlar sırasında, daha önceki çağlarda bir saçmalık olarak görülebilecek bir salgın, aşırı üretim salgını baş gösterir. Toplum ansızın geçici bir barbarlığa geri dönmüştür; sanki bir kıtlık, evrensel bir yıkım savaşı tüm geçim kaynaklarının kökünü kurutmuş, sanayi ve ticaret yok edilmiştir. Peki, neden böyle olur? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim kaynağı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır. Toplumun buyruğundaki üretici güçler artık burjuva mülkiyetinin koşullarını geliştiremez olmuşlardır; tam tersine, artık kendilerini köstekleyen bu koşullara göre çok fazla güçlenmişlerdir. Bu ayak bağlarından kurtulur kurtulmaz da, burjuva toplumunu allak bullak eder, burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye atarlar. Burjuva toplumunun koşulları, doğurduğu zenginliği kucaklayamayacak kadar sınırlıdır. Peki, burjuvazi bu bunalımların üstesinden nasıl gelir? Bir yandan, yığınla üretici gücü zorla yok ederek; öte yandan da, yeni pazarlar ele geçirerek ve eski pazarları daha da fazla sömürerek. Başka bir deyişle, daha yaygın ve daha yıkıcı bunalımların yolunu açarak ve bu bunalımları önlemenin yollarını tıkayarak.

Burjuvazinin feodalizmi yere çalarken kullandığı silahlar bu kez burjuvazinin kendisine çevrilmiştir.

Ama burjuvazi, kendisine ölüm getiren silahları geliştirmekle kalmamış, bu silahları kullanacak insanları, modern işçi sınıfını, proleterleri de var etmiştir.

Burjuvazi, yani sermaye ne denli gelişirse, ancak iş buldukları

sürece yaşayabilen ve ancak emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulabilen bir emekçiler sınıfı olan proletarya, modern işçi sınıfı da o ölçüde gelişir. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan emekçiler, bütün öteki ticari mallar gibi, birer metadırlar; o yüzden de, rekabet alanında olup biten her şeyin, piyasadaki tüm dalgalanmaların etkisine açıktırlar.

Makinelerin yaygın kullanımı ve işbölümü yüzünden, proleterlerin yaptığı iş tüm bireysel niteliğini, dolayısıyla da işçi için tüm çekiciliğini yitirmiştir. İşçi makinenin bir uzantısı olup çıkmıştır; ondan istenen, en basit, en tekdüze ve en kolay edinilir bir beceriden başka bir şey değildir. Demek, bir emekçinin üretim maliyeti, nerdeyse tümüyle, yaşayabilmesi ve soyunu sürdürebilmesi için gerekli geçim olanaklarıyla sınırlıdır. Ama bir metanın, dolayısıyla da emeğin fiyatı,[20] onun üretim maliyetine eşittir. Onun için, yapılan işin çekilmezliği arttıkça ücret azalır. Dahası, makine kullanımı ve işbölümü arttıkça, çalışma saatlerinin uzamasıyla, belirli bir süre içinde yapılması istenen işin artmasıyla, makinelerin hızlanmasıyla vb. birlikte işin yükü de ağırlaşır.

Modern sanayi, ataerkil ustanın küçük işliğini sanayici kapitalistin büyük fabrikasına dönüştürmüştür. Fabrikaya doldurulan emekçi yığınlar askerler gibi örgütlendirilmişler; sanayi ordusunun erleri olarak, kusursuz bir subaylar ve çavuşlar hiyerarşisinin komutası altına sokulmuşlardır. Emekçiler burjuva sınıfı ve burjuva devletinin köleleri olmakla kalmazlar; her gün, her saat makineler tarafından, denetçi tarafından, en başta da burjuva fabrikatörün kendisi tarafından köleleştirilirler. Bu zorbalık biricik amacının kazanç olduğunu ne denli açık bir biçimde ortaya koyuyorsa, o ölçüde aşağılık, tiksinç ve dayanılmazdır.

Kol emeğini gerektiren işlerde beceri ve gücün gerekliliği ne denli azalırsa, başka bir deyişle modern sanayi ne denli gelişirse, erkek emeğinin yerini o ölçüde kadın ve çocuk emeği alır. Artık

yaş ve cinsiyet farklılıklarının işçiler için hiçbir ayırt edici toplumsal geçerliği kalmamıştır. Bütün işçiler, kullanım fiyatları yaş ve cinsiyetlerine göre değişen birer iş aleti olup çıkmışlardır.

Emekçinin fabrikatör tarafından soyulması ücretinin nakit olarak ödenmesiyle tamamlanır tamamlanmaz, burjuvazinin bir başka kesimi, ev sahibi, dükkân sahibi, tefeci vb. dört bir yandan onun üstüne saldırır.

Orta sınıfın alt tabakaları –küçük sanayiciler, tüccarlar ve rantiyeler, zanaatkârlar ve çiftçiler– bir yandan küçük sermayeleri modern sanayinin yürütüldüğü boyutlar karşısında yetersiz kaldığı ve büyük kapitalistlerle rekabette yutulup gittikleri için, bir yandan da özel becerileri yeni üretim yöntemleri karşısında değerini yitirdiğinden, yavaş yavaş proleterleşirler. Böylece proletarya saflarına halkın bütün sınıflarından katılımlar olur.

Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer.[21] Daha doğar doğmaz kendini burjuvaziye karşı savaşımın içinde bulur. Bu savaşım başlangıçta tek tek işçiler tarafından, sonra tek bir fabrikanın işçileri tarafından, daha sonra da tek bir bölgedeki aynı işkolunda çalışan işçiler tarafından, kendilerini dolaysızca sömüren tek tek burjuvalara karşı yürütülür. Bunlar saldırılarını burjuva üretim koşullarına değil, doğrudan doğruya üretim araçlarına yöneltir, emeklerine rakip çıkan dışarıdan alınmış malları kırıp döker, makineleri paramparça eder, fabrikaları ateşe verir, ortaçağ emekçisinin ortadan kalkan konumunu zorla geri getirmeye çalışırlar.

Bu aşamada emekçiler, henüz, ülkenin dört bir yanına savrulmuş ve kendi içlerindeki rekabet yüzünden parçalanmış, dağınık bir yığın durumundadırlar. Kimi yerlerde daha derli toplu bir bütün oluşturuyorlarsa, bu, henüz onların kendi etkin birleşmelerinin bir sonucu değildir; kendi siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için tüm proletaryayı harekete geçirmek zorunda kalan, üstelik bunu bir süre daha yapabilecek durumda olan sınıfın, burjuvazinin birliğinin bir sonucudur. O yüzden,

proleterler bu aşamada kendi düşmanlarıyla değil, düşmanlarının düşmanlarıyla, mutlak monarşinin kalıntıları, toprak sahipleri, sanayici olmayan burjuvalar, küçük burjuvalarla savaşırlar. Dolayısıyla, bütün bir tarihsel hareketi burjuvazi çekip çevirmektedir; bu durumda kazanılan her zafer burjuvazinin zaferidir.

Ama sanayinin gelişmesiyle birlikte, proletarya yalnızca sayıca çoğalmakla kalmaz, daha büyük yığınlar halinde bir araya gelir, güçlenir ve gücünün daha fazla ayırdına varır. Makineler emeğin tüm farklılıklarını ortadan kaldırıp ücretleri hemen her yerde aynı düşük düzeye indirdikçe, proletarya saflarındaki çeşitli çıkarlar ve yaşam koşulları da gittikçe eşitlenir. Burjuvalar arasında durmadan büyüyen rekabet ve bunun sonucunda ortaya çıkan ticari bunalımlar, işçilerin ücretlerini gittikçe daha değişken kılar. Makinelerin durmadan gelişmesi, üstelik gittikçe daha hızlı gelişmesi, işçilerin geçimini günden güne güçleştirir; tek tek emekçiler ile tek tek burjuvalar arasındaki çatışmalar giderek iki sınıf arasındaki çatışma niteliğine bürünür. O zaman, işçiler burjuvalara karşı birlikler oluşturmaya başlarlar; ücretlerini korumak için omuz omuza verirler; zaman zaman meydana gelebilecek bu isyanlara hazırlıklı olabilmek için kalıcı birlikler kurarlar. Bu savaşım yer yer ayaklanmalara dönüşür.

İşçilerin ara sıra üstün geldikleri de olur, ama bir süre için. Savaşlarının gerçek meyvesi hemen o anda elde edilen sonuçta değil, işçilerin gittikçe genişleyen birliğindedir. Modern sanayi tarafından yaratılan ve farklı bölgelerdeki işçilerin birbirleriyle bağlantı kurmalarını sağlayan ulaşım araçları bu birliğe yardımcı olur. Hepsi de aynı niteliği taşıyan sayısız yerel savaşımı ülke çapında tek bir sınıf savaşımında odaklandırmak için gerekli olan da bu bağlantıdır işte. Ama her sınıf savaşımı siyasal bir savaşımdır. Ve ortaçağdaki kentlilerin o berbat karayollarıyla ancak birkaç yüzyılda ulaşabildikleri o birliğe, modern proleterler birkaç yılda ulaşırlar.

Proleterlerin bir sınıf olarak, bunun sonucunda da bir siyasal parti olarak örgütlenmeleri, işçilerin kendi aralarındaki rekabet tarafından durmadan baltalanırsa da, her seferinde daha güçlü, daha sağlam, daha görkemli olarak ayağa kalkar. Burjuvazinin kendi içindeki bölünmelerden yararlanarak, işçilerin belirli çıkarlarının yasal olarak tanınmasını sağlar. İngiltere'deki on saatlik işgünü yasası böyle gerçekleşmiştir.[22]

Bütünüyle bakıldığında, eski toplumun sınıfları arasındaki çatışmalar, proletaryanın gelişme sürecini birçok bakımdan hızlandırır. Burjuvazi kendini, ilk başta aristokrasiyle, sonra burjuvazinin, çıkarları sanayinin gelişmesiyle uzlaşmaz biçimde çelişen kesimleriyle ve her zaman da yabancı ülkelerin burjuvazileriyle sürekli bir savaşın içinde bulur. Bütün bu savaşlarda, proletaryaya başvurmak, ondan yardım istemek, dolayısıyla da onu siyaset sahnesinin içine çekmek zorunda kalır. Böylece, siyasal bakımdan eğitilmesini sağlayacak olanakları proletaryaya kendi eliyle vermiş olur; başka bir deyişle, proletaryayı burjuvaziye karşı savaşacağı silahlarla donatır.

Ayrıca, daha önce de gördüğümüz gibi, sanayinin gelişmesiyle birlikte egemen sınıfın birçok kesimi kendini proletarya saflarında bulur ya da en azından varlığı tehlikeye girer. Bu kesimler proletaryaya yeni aydınlanma ve ilerleme öğeleri sağlarlar.

Sonunda, sınıf savaşımının belirleyici anının yaklaştığı zamanlarda, egemen sınıf içinde ve aslında tüm bir eski toplum içinde sürüp giden çözülme o denli keskin ve çarpıcı bir niteliğe bürünür ki, egemen sınıfın küçük bir kesimi kendini o sınıftan koparır ve devrimci sınıfa, geleceği elinde tutan sınıfa katılır. Böylece, bir zamanlar aristokrasinin bir kesimi nasıl burjuvazinin saflarına geçtiyse, bu kez de burjuvazinin bir kesimi, özellikle de burjuva ideologlarının tarihin akışını kuramsal bakımdan bir bütün olarak kavrama düzeyine erişmiş bir kesimi proletaryanın saflarına geçer.

Bugün burjuvaziyle karşı karşıya gelen tüm sınıflar arasında, gerçekten devrimci olan biricik sınıf proletaryadır. Öteki sınıflar modern sanayi karşısında gittikçe güçsüz düşer ve sonunda yok olup gider; proletarya ise modern sanayinin özel ve özsel ürünüdür.

Küçük imalatçısı, küçük tüccarı, zanaatkârı ve çiftçisiyle bütün bir orta sınıf, burjuvaziye karşı ancak orta sınıfın kesimleri olarak varlığını koruyabilmek için savaşım verir. O yüzden de, devrimci değil, tutucudur. Tutucu ne söz, düpedüz gericidir, çünkü tarihin çarkını geriye doğru döndürmeye çalışır. Azıcık devrimci olmuşsa, proleterleşmek üzere olduğu için olmuştur; bu yönüyle şimdiki çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını savunur; kendi bakış açısını bir yana bırakarak proletaryanın bakış açısını benimser.

"Tehlikeli sınıf", toplumun tortusu, eski toplumun en alt katmanlarının içlerinden def ettikleri o kendiliğinden çürüyüp giden yığın, zaman zaman bir proleter devrimiyle hareketin içine sürüklenebilir; ne var ki, içinde bulunduğu yaşam koşulları, bu yığını gerici tertiplerin satılık aleti olmaya çok daha yatkın kılar.

Proletaryanın yaşadığı koşullarda, eski toplumun yaşam koşullarının kırıntısı bile kalmamıştır. Proleterin mülkü yoktur; karısı ve çocuklarıyla ilişkisinin burjuva aile ilişkileriyle hiçbir ortak yanı kalmamıştır; modern sanayinin İngiltere'de ve Fransa'da, Amerika'da ve Almanya'da hep aynı olan çalışma koşulları, yani sermayenin boyunduruğu, proleterde ulusallığın zerresini bırakmamıştır. Proleter için, hukuk da, ahlak da, din de, ardında bir sürü burjuva çıkarının pusuya yattığı bir sürü burjuva önyargısından başka bir şey değildir.

Bundan önce egemenliği ele geçiren tüm sınıflar, toplumun tümünü kendi mülk edinme koşullarına bağımlı kılarak, elde etmiş oldukları konumu sağlamlaştırmaya çalışmışlardır. Proleterler ise daha önceki kendi mülk edinme biçimlerini, böylece daha önceki bütün öteki mülk edinme biçimlerini

ortadan kaldırmaksızın toplumun üretici güçlerinin efendisi olamazlar. Proleterlerin güvence altına alacakları ya da sağlamlaştıracakları hiçbir şeyleri yoktur; onlara düşen, bireysel mülkiyetin daha önceki tüm güvenlik ve güvencelerini yok etmektir.

Bugüne kadar tarihteki tüm hareketler, ya azınlık hareketleri ya da azınlıkların yararına hareketler olmuşlardır. Proletarya hareketi ise ezici çoğunluğun ezici çoğunluk yararına bağımsız hareketidir. Günümüz toplumunun en alt katmanı olan proletarya, resmî toplumun en üst katmanları havaya savrulmadan silkinip ayağa kalkamaz.

Proletaryanın burjuvaziye karşı savaşımı, özde değilse de biçimde, ilk önce ülke ölçeğinde bir savaşımdır. Hiç kuşku yok ki, her ülkenin proletaryası her şeyden önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmak zorundadır.

Proletaryanın gelişmesinin en genel evrelerini betimlerken, günümüz toplumunda hüküm süren az çok örtülü iç savaştan yola çıktık, bu savaşın açıktan açığa bir devrim olarak patlak verdiği ve burjuvazinin zor yoluyla alaşağı edilmesinin proletaryanın egemenliğinin temelini oluşturduğu noktaya kadar geldik.

Daha önce de gördüğümüz gibi, bugüne kadarki bütün toplum biçimleri, ezen ve ezilen sınıflar arasındaki çelişkiye dayanmıştır. Ne var ki, bir sınıfı ezebilmek için, hiç değilse kölece yaşayışını sürdürebileceği belirli koşulları sağlamak gerekir. Toprak köleliği döneminde toprak kölesi kendini komün üyesi konumuna yükseltmişti, tıpkı feodal mutlakiyetin boyunduruğu altındaki küçük burjuvanın burjuvalığa yükselmeyi başardığı gibi. Modern emekçi ise, sanayinin gelişmesiyle birlikte yükseleceği yerde, her geçen gün kendi sınıfının yaşam koşullarının daha da altına düşer, ele güne avuç açacak kadar yoksullaşır; üstelik bu yoksulluk, nüfustan da, zenginlikten de daha hızlı büyür. İşte bu noktada, burjuvazinin artık toplumda egemen sınıf olamayacağı

ve kendi yaşam koşullarını tartışılmaz bir yasaymışçasına topluma dayatamayacağı apaçık ortaya çıkar. Burjuvazi artık yönetmeye yeterlikli değildir, çünkü kölesine bu kölelik koşullarındaki bir yaşamı bile sağlayamaz; kölesinin öyle bir duruma düşmesine yol açar ki, sonunda kölesi onu besleyeceği yerde, o kölesini beslemek zorunda kalır. Toplum artık bu burjuvazinin egemenliği altında yaşayamaz; başka bir deyişle, artık burjuvazinin varlığı toplumla bağdaşmaz.

Burjuva sınıfının varlık ve egemenliğinin temel koşulları, sermayenin oluşması ve büyümesidir; sermayenin koşulu da ücretli emektir. Ücretli emeğin biricik dayanağı, işçiler arasındaki rekabettir. Burjuvazinin ister istemez ilerlettiği sanayinin gelişimi, işçilerin kendi aralarındaki rekabetten doğan bir başınalıklarının yerine, işçilerin el ele vermelerinden doğan devrimci birliğini geçirir. İşte bu nedenle, modern sanayinin gelişmesi, burjuvazinin üretim yaptığı ve ürünleri sahiplendiği temelin ta kendisini burjuvazinin ayakları altından çeker. O yüzden, burjuvazi her şeyden önce kendi mezar kazıcılarını yetiştirir.[23] Burjuvazinin çöküşü ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır.

***** Burjuvazi derken, toplumsal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emekçi çalıştıran modern kapitalist sınıf denmek isteniyor. Proletarya derken de, hiçbir üretim aracına sahip olmadıkları için ancak işgüçlerini satarak yaşayabilen modern ücretli emekçiler sınıfı denmek isteniyor. (F. Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

****** Yani bütün yazılı tarih. Toplumun tarihöncesi, yazılı tarihten önceki toplumsal örgütlenme 1847'de hemen hiç bilinmiyordu. O zamandan bu yana, Haxthausen, Rusya'da ortak toprak mülkiyeti bulunduğunu ortaya çıkardı; Maurer, bütün eski Germen boylarının tarihte yola çıktıkları toplumsal temelin ortak toprak mülkiyeti olduğunu kanıtladı; ve giderek, Hindistan'dan İrlanda'ya kadar her yerde köy topluluklarının toplumun ilkel biçimi olduğu ya da olmuş olduğu anlaşıldı. Bu

ilkel komünist toplumun iç örgütlenmesi, tipik biçimiyle, sonunda Morgan'ın gens'in gerçek niteliğini ve kabile'yle ilişkisini keşfetmesiyle açıklığa kavuştu. Bu ilkel toplulukların dağılıp gitmesiyle birlikte, toplum önce farklı ve en sonunda da uzlaşmaz karşıtlıkta sınıflara ayrılmaya başlar. Bu dağılıp gitme sürecini, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* adlı yapıtta en başından alarak ortaya koymaya çalıştım. (F. Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

******* Lonca ustası, bir loncanın asal üyesidir; yani bir loncanın başı değil, lonca içinde bir ustadır. (F. Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

******** Fransa'da yeni yeni oluşmakta olan kentler, daha feodal beyleri ve efendilerinden "Üçüncü Tabaka" olarak yerel özerklik ve siyasal haklarını ele geçirmeden önce bile, kendilerine "komün" adını veriyorlardı. Genel olarak söylenecek olursa, burada, burjuvazinin ekonomik gelişmesi açısından tipik ülke olarak İngiltere, burjuvazinin siyasal gelişmesi açısından tipik ülke olarak da Fransa alınmıştır. (Engels'in 1888 İngilizce basımına notu.)

11. Eski Roma'da ayrıcalıklı yurttaşlar sınıfının üyeleri.

12. Eski Roma'da ayrıcalıklı patriciler dışında kalan yurttaşlar.

13. Batı Avrupa feodal toplumunda, alt beyler. Üst bey konumundaki bir süzerene verdiği hizmet karşılığında genellikle kendisine *fief* (dirlik) denen bir toprak parçası bırakılan kişiler.

14. Almanca aslında "orta sınıf" değil, *Mittelstand*, "orta tabaka" denmektedir.

15. Almanca aslında, "İtalya ve Almanya'da olduğu gibi" açıklaması yoktur.

16. Fransa'da 1789 Devrimi öncesinde kralın çağrısıyla toplanan ve yasama yetkisi olmayan genel meclis, *États-Généraux*, üç toplumsal tabakanın temsilcilerinden oluşuyordu. Bu üç toplumsal tabaka, aristokratlar, ruhban ve bunların dışında kalan halk kesimleriydi (*tiers état*). Halkın büyük çoğunluğunu temsil eden *Tiers État*'nın Haziran 1789'da Ulusal Meclis'e dönüşmesi Fransız Devrimi'nin başlangıcı olmuştur. Ancak *tiers état* terimi, "üçüncü tabaka", "burjuvalar" anlamında da kullanılmıştır.

17. Almanca aslında, "(Fransa'da olduğu gibi") açıklaması yoktur.

18. Burada, Büyük Britanyalı tarihçi ve deneme yazarı Thomas Carlyle'a (1795-1881) bir göndermede bulunuluyor. 1830'lar ve 1840'larda Büyük Britanya'nın en önemli toplum eleştirmeni olan Carlyle, bireyciliğin tüm toplumsal bağları çözüp yok etmekte olduğunu söylemişti.

19. *Weltliteratur*, "dünya edebiyatı" terimi, Alman şair, oyun yazarı ve romancı Johann Wolfgang von Goethe'den (1749-1832) kaynaklanmıştır. Goethe, yaşamının son yıllarında, özellikle ulaşım ve baskı olanaklarının görülmemiş ölçüde gelişmesi karşısında, farklı dillerdeki metinlerin gittikçe daha erişilebilir olması, ulusal edebiyatlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, ulusal edebiyatların başka dillere çevrilerek tüm dünyaya yayılması, tek tek edebiyatlar arasındaki ayrımların zamanla ortadan kalkması anlamında *Weltliteratur* terimini kullanmıştı.

20. K. Marx ve F. Engels, daha sonraları kaleme aldıkları yapıtlarda, "emeğin değeri" ve "emeğin fiyatı" terimlerinin yerine, daha doğru birer terim olan "işgücünün değeri" ve "işgücünün fiyatı" (ilk kez Marx tarafından kullanılmıştır) terimlerini kullanmışlardır.

21. Proletaryanın gelişme aşamalarını ortaya koyan bu paragraf, F. Engels'in 1845'te yayımlanan *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı yapıtında anlattıklarının kısa bir özetidir.

22. İngiltere'de dokuma fabrikalarında çalışan kadınlar ve çocuklar için günlük çalışma süresinin on saatle sınırlandırılması 1847'de yasalaşmıştır.

23. Marx ve Engels, *Manifesto*'daki bu ünlü "kendi mezar kazıcılarını yetiştiren burjuvazi" imgesini kullanırken, Proudhon'un bir yorumundan esinlenmiş ya da bu yoruma tepki göstermiş olabilirler. Proudhon, 1840'ta yayımlanan *Mülkiyet Nedir?* adlı kitabında şöyle demişti: "Mülkiyet rejiminde, sanayinin çiçekleri yalnızca cenaze çelengi işlevi görür, işçi ise kendi emeğiyle kendi mezarını kazar."

2

Proleterler ve Komünistler

Komünistlerin bir bütün olarak proleterlerle nasıl bir ilişkisi vardır? Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerinin karşısında, ayrı bir parti oluşturmazlar.

Komünistlerin, bir bütün olarak proletaryanın çıkarlarından ayrı ve farklı hiçbir çıkarları yoktur.

Proletarya hareketini biçimlendirmek ve kalıba sokmak üzere kendi başlarına hiçbir sekter ilke koymazlar.

Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerinden yalnızca şu noktalarda ayrılırlar: 1. Farklı ülkelerin proleterlerinin kendi ülkelerindeki savaşımlarında, her türlü ulusallıktan bağımsız olarak, tüm proletaryanın ortak çıkarlarını vurgular ve öne çıkarırlar. 2. İşçi sınıfının burjuvaziyle savaşımının geçmek zorunda olduğu çeşitli gelişim aşamalarında, her zaman ve her yerde bütün bir hareketin çıkarlarını temsil ederler.

Demek ki, Komünistler, pratikte her ülkenin işçi sınıfı partilerinin en ileri ve en kararlı kesimini, bütün öteki kesimleri ilerleten kesimini oluşturdukları gibi, kuramda da proletaryanın büyük çoğunluğuna oranla, proletarya hareketinin hangi yolda yürüyeceğini, koşullarını ve sonunda varacağı genel sonuçları açık seçik kavrama üstünlüğüne sahiptirler.

Komünistlerin dolaysız ereği, bütün öteki proletarya partilerinin dolaysız ereğiyle birdir: proletaryanın bir sınıf olarak oluşması, burjuvazinin egemenliğinin sona erdirilmesi, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi.

Komünistlerin vardıkları kuramsal sonuçlar, kesinlikle

herhangi bir sözde genel reformcunun uydurduğu ya da keşfettiği düşünceler ya da ilkelere dayanmaz.

Bu kuramsal sonuçlar, var olan bir sınıf savaşımından, gözlerimizin önünde süreduran tarihsel bir hareketten kaynaklanan somut ilişkileri genel bir biçimde dile getirir. Var olan mülkiyet ilişkilerine son verilmesi, asla komünizmin ayırt edici özelliği değildir.

Geçmişteki tüm mülkiyet ilişkileri, tarihsel koşulların değişmesiyle birlikte sürekli olarak tarihsel bir değişikliğe uğramıştır.

Örneğin, Fransız Devrimi, feodal mülkiyetin yerine burjuva mülkiyetini geçirmiştir.

Komünizmin ayırt edici özelliği, genel olarak mülkiyete son vermek değil, burjuva mülkiyetine son vermektir. Ama modern burjuva özel mülkiyeti, sınıf çelişkilerine, çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan üretim ve ürünleri edinim sisteminin en son ve en kusursuz ifadesidir.

O yüzden, Komünistlerin kuramı tek bir tümcede özetlenebilir: özel mülkiyetin ortadan kaldırılması.

Biz Komünistler, insanın çalışmasının meyvesi olan mülkü kişisel olarak edinme hakkını ortadan kaldırmak için yanıp tutuşmakla suçlanıyoruz; mülkiyetin, her türlü kişisel özgürlük, etkinlik ve bağımsızlığın temeli olduğu söylenip duruyor.

Gece gündüz çalışarak, alınteri dökerek, çalışıp çabalayarak edinilmiş mülkten mi söz ediyorsunuz? Burjuva mülkiyet biçiminden önceki mülkiyet biçimlerinden biri olan, küçük zanaatkâr ve küçük çiftçinin mülkiyeti mi sözünü ettiğiniz? Bunu ortadan kaldırmaya hiç gerek yok ki; sanayinin gelişmesi onu daha şimdiden büyük ölçüde yok etmiş bulunduğu gibi, her gün yok etmeyi de sürdürüyor.

Yoksa modern burjuva özel mülkiyetinden mi söz ediyorsunuz?

Peki, ücretli emek, emekçi için bir mülkiyet yaratır mı? Asla.

Ücretli emek, sermaye yaratır; başka bir deyişle, ücretli emeği sömüren ve sömürülecek yeni bir ücretli emek sunumu meydana getirmenin koşulları olmaksızın çoğalamayan bir mülkiyet yaratır. Bugünkü biçimiyle mülkiyet, sermaye ile ücretli emek arasındaki karşıtlığa dayanmaktadır. Şimdi bu karşıtlığı iki yönüyle inceleyelim.

Kapitalist olmak, üretimde salt kişisel bir konuma değil, toplumsal bir konuma da sahip olmak demektir. Sermaye, ortaklaşa bir üründür; ancak toplumun birçok üyesinin, birçok üyesi ne söz, son çözümlemede ancak toplumun tüm üyelerinin ortak uğraşıyla ortaya çıkarılabilir.

O yüzden, sermaye yalnızca kişisel bir güç değil, aynı zamanda toplumsal bir güçtür.

Onun içindir ki, sermaye ortak mülkiyete, toplumun tüm üyelerinin mülkiyetine dönüştürüldüğü zaman, kişisel mülkiyet toplumsal mülkiyete dönüştürülmüş olmaz. Değişen, yalnızca mülkiyetin toplumsal niteliğidir. Mülkiyet sınıfsal niteliğini yitirir, o kadar.

Gelelim ücretli emeğe.

Ücretli emeğin ortalama fiyatı, ücretin en düşük düzeyidir, başka bir deyişle emekçinin salt bir emekçi olarak varlığını sürdürebilmesi için zorunlu olan geçim olanaklarının tutarıdır. Bu yüzden de, ücretli emekçinin emeğiyle kazandığı, kıt kanaat geçinmesine, yaşamını güçbela sürdürmesine ancak yeter. Bizim, emeğin ürünlerinin kişisel olarak elde edilmesini, insanların yaşamlarını sürdürmelerini ve çoğalmalarını sağlayan ve başkalarının emeğini buyruk altına almayı olanaklı kılacak en küçük bir fazlalık getirmeyen bu edinimi ortadan kaldırmak gibi bir niyetimiz yok. Bizim ortadan kaldırmak istediğimiz tek bir şey var, o da, bu mülk edinmenin, emekçinin yalnızca sermayeyi artırmak için yaşamasına olanak tanıyan, ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği ölçüde yaşamasına izin veren acımasız karakterini ortadan kaldırmak.

Burjuva toplumunda, canlı emek, biriktirilmiş emeği artırmanın bir aracından başka bir şey değildir. Komünist toplumda ise, biriktirilmiş emek, emekçinin yaşamını genişletmenin, zenginleştirmenin, geliştirmenin bir aracıdır.

Demek, burjuva toplumunda geçmişin bugünü buyruğu altına almasına karşılık, komünist toplumda bugün geçmişi buyruğu altına alır. Burjuva toplumunda sermaye hem bağımsızdır, hem de bireyselliği vardır; yaşayan insan ise hem bağımlıdır, hem de bireysellikten yoksundur.

Burjuvalara bakılırsa, bu durumun ortadan kaldırılması, bireyselliğin ve özgürlüğün ortadan kaldırılmasıdır! Doğrudur. Amaç, hiç kuşkusuz, burjuva bireyselliğini, burjuva bağımsızlığını ve burjuva özgürlüğünü ortadan kaldırmaktır.

Günümüzün burjuva üretim koşullarında, özgürlük denirken, serbest ticaret, serbest alım satım denmek istenmektedir.

Ama alım satım ortadan kalkarsa, serbest alım satım da ortadan kalkar. Serbest alım satımla ilgili bu laflar ve burjuvazimizin genel olarak özgürlükle ilgili bütün öteki “gözü pek sözleri”, ancak ortaçağın kısıtlanmış alım satımı, ortaçağın eli kolu bağlı tacirleri karşısında bir anlam taşır; yoksa alım satımın ya da burjuva üretim koşullarının ve burjuvazinin kendisinin komünizmce ortadan kaldırılması karşısında hiçbir anlam taşımaz.

Özel mülkiyete son vermek istememiz karşısında dehşete kapılıyorsunuz. Oysa sizin bugünkü toplumunuzda, özel mülkiyet halkın onda dokuzu için daha şimdiden yok edilmiş bulunuyor; özel mülkiyetin bir avuç insan için var olmasının tek nedeni, o onda dokuz için hiç var olmamasıdır. Demek ki, siz bizi, ancak ve ancak toplumun çok büyük çoğunluğunda olmaması koşuluyla var olabilen bir mülkiyet biçimine son vermek istemekle suçluyorsunuz.

Uzun sözün kısası, bizi, sizin mülkiyetinize son vermek

istemekle suçluyorsunuz. Tam üstüne bastınız; bizim istediğimiz işte tam da bu.

Emek artık sermayeye, paraya ya da toprak gelirine, tekelleştirilebilecek bir toplumsal güce dönüştürülemez olduğunda; başka bir deyişle, bireysel mülkiyet artık burjuva mülkiyetine, sermayeye dönüştürülemez olduğu anda, bireyselliğin de ortadan kalkacağını söylüyorsunuz.

O zaman, "birey" derken, burjuvadan, orta sınıf mülk sahibinden başkasını kastetmediğinizi itiraf etmeniz gerekir. Ve bu kişi gerçekten de silinip atılmalıdır, hem de bir daha geri gelmemecesine.

Komünizm, toplumun ürünlerini mülk edinme gücünden yoksun kılmaz; böylesi bir mülk edinme yoluyla başkalarının emeğini boyunduruk altına alma gücünden yoksun kılar, o kadar.

Bir de, özel mülkiyet ortadan kaldırılırsa, tüm işler durur, hepimizin üstüne bir tembellik çöker diye itirazda bulunuluyor.

Öyle olsaydı, burjuva toplumu sırf aylaklık yüzünden çoktan silinip gitmiş olurdu; çünkü bu toplumun çalışan üyeleri hiçbir şey elde edemezken, her şeyi elde edebilen üyeleri hiç çalışmamaktadırlar. Bu itiraz tümüyle, "sermaye diye bir şey olmayınca ücretli emek diye bir şey de olamaz" genellemesinin bir tekrarından başka bir şey değildir.

Maddi ürünlerin komünist tarzda üretilmesi ve edinilmesi konusunda ileri sürülen bütün itirazlar, düşünsel ürünlerin komünist tarzda üretilmesi ve edinilmesi konusunda da öne sürülmüştür. Burjuvanın gözünde, sınıf mülkiyetinin ortadan kalkması nasıl üretimin kendisinin ortadan kalkması ise, sınıf kültürünün ortadan kalkması da tüm kültürün ortadan kalkmasıdır.

Burjuvanın yitip gidecek diye karalar bağladığı kültür, büyük çoğunluk için makineleşmek üzere eğitilmekten başka bir şey değildir.

Ama bizim burjuva mülkiyetine son verme isteğimize, kendi

burjuva özgürlük, kültür, hukuk vb. kavramlarınız açısından bakacaksanız, bizimle hiç tartışmayın. Sizin kendi düşünceleriniz bile, burjuva üretiminiz ve burjuva mülkiyetinizin koşullarının doğal bir sonucundan başka bir şey değildir; tıpkı, hukuk biliminizin, sizin sınıfınızın herkese uygulanan bir yasaya dönüştürülmüş iradesinden, temel niteliği ve yönelimi sizin sınıfınızın ekonomik varoluş koşullarınca belirlenmiş bir iradeden başka bir şey olmadığı gibi.

Sizi, bugünkü üretim tarzınız ve mülkiyet biçiminizden kaynaklanan toplumsal biçimleri –üretimin gelişim sürecinde ortaya çıkan ve ortadan kalkan tarihsel ilişkiler– doğanın ve aklın ölümsüz yasalarına dönüştürmeye zorlayan bencil yanılgı, kendinizden önceki tüm egemen sınıflarla paylaştığınız bir yanılgıdır. Eski mülkiyet söz konusu olduğunda tüm açıklığıyla görebildiğiniz, feodal mülkiyet söz konusu olduğunda kabul ettiğiniz şeyi, belli ki kendi burjuva mülkiyet biçiminize gelince kabul etmeye yanaşamıyorsunuz.

Ailenin ortadan kaldırılması! Komünistlerin bu yüz kızartıcı önerisi karşısında, en köktenci kişilerin bile kan beynine sıçrıyor.

Peki, bugünkü aile, burjuva ailesi hangi temele dayanmaktadır? Sermayeye, özel kazanca. Bu aile, tam anlamıyla gelişmiş biçimiyle, yalnızca burjuvazi içinde vardır. Ama bu durum, ailenin proleterler arasında nerdeyse hiç bulunmaması ve açıktan açığa fuhuşla bütünlenmektedir. Bütünleyicisi yok olup gittiği zaman ister istemez burjuva ailesi de yok olup gidecek ve sermayenin ortadan kalkmasıyla birlikte her ikisi de ortadan kalkacaktır.

Bizi, çocukların ana babaları tarafından sömürülmelerine son vermek istemekle mi suçluyorsunuz? Bu suç kabulümüzdür.

Ama aile eğitiminin yerine toplumsal eğitimi geçirmekle bağların en kutsalını yok ettiğimizi mi söyleyeceksiniz?

Ya sizin eğitiminiz! O da toplumsal değil mi, onu da eğitiminizin dayandığı toplumsal koşullar, toplumun okullar vb.

aracılığıyla dolaylı dolaysız müdahalesi belirlemiyor mu? Toplumun eğitime müdahalesini Komünistler icat etmedi ki; Komünistlerin tek istediği, bu müdahalenin niteliğini değiştirmek ve eğitimi egemen sınıfın etkisinden kurtarmak.

Modern sanayinin etkisiyle proleterler arasındaki tüm aile bağları kopup parçalandıkça, proleterlerin çocukları alınıp satılan basit birer mala ve iş aracına dönüştükçe, burjuvazinin aile ve eğitime ilişkin, ana baba ile çocuk arasındaki kutsal ilişkiye ilişkin yapmacıklı övgüleri bir kat daha iğrençleşmektedir.

Tüm burjuvazi, ama siz Komünistler kadınları da ortaklaşa kılacaksınız, diye bir ağızdan yaygarayı basmaktadır.[24]

Burjuvanın gözünde, karısı, bir üretim aracından başka bir şey değildir. O yüzden de, üretim araçlarının ortaklaşa kullanılacağını duyar duymaz varabildiği tek sonuç, kadınların da ortaklaşa kullanılacağı olmaktadır.

Asıl amacın, kadınları basit birer üretim aracı olmaktan çıkarmak olduğu, burjuvanın aklının ucundan bile geçmemektedir.

Kaldı ki, burjuvalarımızın, kadınların Komünistler tarafından açıkça ve resmen ortaklaşa kılınacağını ileri sürerek pek erdemli bir öfkeye kapılmalarından daha gülünç bir şey olamaz. Komünistlerin kadınların ortaklaşa kullanımını getirmelerine gerek yok ki; en eski çağlardan bu yana var olan bir şey bu.

Burjuvalarımız, orta malı fahişeleri bir yana bırakalım, yanlarında çalışan proleterlerin karıları ve kızlarını diledikleri gibi kullanmakla da yetinmezler, birbirlerinin karılarını ayartmaktan büyük bir zevk alırlar.

Aslında, burjuva evliliği, evli kadınların ortaklaşa kullanıldığı bir sistemdir; o yüzden, Komünistler, olsa olsa, kadınların ortaklaşa kullanımını ikiyüzlülükle gizlenen bir şey olmaktan çıkarıp açıkça meşrulaştırmak istemekle suçlanabilirler. Kaldı ki, bugünkü üretim sisteminin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, kadınların bu sistemden kaynaklanan ortaklaşa kullanımının,

başka bir deyişle açık ve gizli fuhuşun da ortadan kalkacağı açıktır.

Komünistler, ayrıca, ülkeleri ve milliyetleri ortadan kaldırmak istemekle de suçlanmaktadırlar.

İşçilerin ülkesi yoktur. Sahip olmadıkları bir şeyi onlardan alamayız ki. Proletarya her şeyden önce siyasal üstünlüğü ele geçirmek, ulusa önderlik eden sınıf durumuna gelmek, kendini *ulusun kendisi* kılmak zorunda olduğundan, sözcüğün burjuva anlamında değilse bile ulusaldır.

Burjuvazinin gelişmesi, ticaret özgürlüğü, dünya pazarı, üretim tarzının ve ona denk düşen yaşam koşullarının aynılaşması, ulusal farklılıkların ve halklar arasındaki karşıtlıkların her geçen gün biraz daha yok olmasına yol açmaktadır.

Proletaryanın üstünlüğü ele geçirmesi, bunların daha da büyük bir hızla yok olmasını sağlayacaktır. En azından önde gelen uygar ülkelerin ortak eylemi, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir.

İnsanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kaldırıldığı ölçüde, bir ulusun başka bir ulus tarafından sömürülmesi de ortadan kaldırılmış olacaktır. Ulusun içindeki sınıflar arasındaki karşıtlık ortadan kalktığı ölçüde, bir ulusun başka bir ulusa beslediği düşmanlık da son bulacaktır.

Komünizme dinsel, felsefi ve genel olarak ideolojik açıdan yöneltilen suçlamaların ciddiye alınacak bir yanı yoktur.

İnsanın maddi[25] yaşam koşullarında, toplumsal ilişkilerinde ve toplumsal yaşamında gerçekleşen her değişiklikle birlikte düşünceleri, görüşleri ve anlayışının, tek sözcükle bilincinin de değişikliğe uğradığını anlayabilmek için çok derin bir kavrayış mı gerekir?

Düşünce tarihi, maddi üretim değiştiği ölçüde düşünsel üretimin niteliğinin de değiştiğini kanıtlamıyor da neyi kanıtlıyor acaba? Her çağın egemen düşünceleri, her zaman o çağın egemen sınıfının düşünceleri olmuştur.

Toplumda devrim yaratan düşüncelerden söz edilirken söylenmek istenen, eski toplumun bağrında yeni bir toplumun öğelerinin filizlenip boy atması ve eski yaşam koşullarının silinip gitmesiyle birlikte eski düşüncelerin de silinip gitmesidir.

Eskil dünya ölüm döşeğinde can çekişirken, Hıristiyanlık eskil dinleri alt etmiş bulunmaktaydı. Hıristiyanlık düşünceleri 18. yüzyılda akılcı düşüncelere[26] yenik düştüğünde ise, feodal toplum o dönemin devrimci burjuvazisine karşı can havliyle ölüm kalım savaşı vermekteydi. Din ve vicdan özgürlüğünü savunan düşünceler, serbest rekabetin bilgi[27] alanındaki üstünlüğünün bir yansımasından başka bir şey değildi.

Denecektir ki: "Dinsel, ahlaki, felsefi ve hukuki düşünceler, tarihin gelişim süreci içinde hiç kuşkusuz değişikliğe uğramıştır. Ama din, ahlak, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk, bu değişikliğe karşın yine de ayakta kalmıştır.

"Kaldı ki, tüm toplum biçimlerinde ortak olan özgürlük, adalet vb. gibi ölümsüz doğrular vardır. Oysa komünizm bütün bunları yeni bir temelde oluşturacağı yerde, ölümsüz doğruları ortadan kaldırır, bütün bir dini ve bütün bir ahlakı ortadan kaldırır; dolayısıyla da, geçmişin bütün tarihsel deneyimine aykırı davranmış olur."

Bu suçlama ne demeye geliyor? Geçmişin tüm toplumlarının tarihi, sınıf karşıtlıklarının, değişik çağlarda değişik biçimlere bürünen karşıtlıkların gelişmesinden başka bir şey değildir.

Ama bu karşıtlıklar hangi biçime bürünmüş olursa olsun, tüm geçmiş çağlar için ortak bir olgu vardır; o da, toplumun bir bölümünün öteki bölümünü sömürmesidir.[28] Öyleyse, gösterdiği olanca çeşitlilik ve farklılığa karşın geçmiş çağların toplumsal bilincinin, ancak sınıf karşıtlıkları tümden ortadan kalktığı zaman tümüyle silinip gidecek bazı ortak biçimler ya da genel düşünceler içersinde yol almasının şaşılacak bir yanı yoktur.

Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en kökten kopuştur; o zaman, komünist devrimin gelişmesinin,

geleneksel düşüncelerden de en kökten kopuşu içermesine hiç şaşmamak gerekir.

Ama burjuvaların komünizme itirazlarını artık bir yana bırakalım.

Yukarıda gördüğümüz gibi, işçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proletaryayı egemen sınıf durumuna getirmek, demokrasi savaşını kazanmaktır.

Proletarya, siyasal egemenliğini, sermayeyi burjuvazinin elinden giderek söküp almak, tüm üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde toplamak ve üretim güçlerinin toplamını elden geldiğince hızlı bir biçimde artırmak için kullanacaktır.[29]

Hiç kuşku yok ki, başlangıçta, mülkiyet hakları ve burjuva üretim koşullarını zorla ayaklar altına almaksızın; dolayısıyla da ekonomik bakımdan yetersiz ve savunulamaz gibi görünen, ama hareketin akışı içinde kendilerini aşan, eski toplum düzenini daha da fazla ayaklar altına almayı gerektiren[30] ve üretim biçimini tümden devrimcileştirmek açısından kaçınılmaz olan bazı önlemler almaksızın bunu gerçekleştirmek olanaksızdır.

Hiç kuşkusuz, bu önlemler her ülkede farklı olacaktır.

Ama yine de, aşağıdaki önlemler en ileri ülkelerde çok genel olarak uygulanabilecektir:

1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve her türlü toprak gelirinin kamu yararına kullanılması.

2. Ağır bir artan oranlı vergi.[31]

3. Her türlü miras hakkının kaldırılması.[32]

4. Tüm göçmenler ve asilerin mülküne el konması.

5. Kredilerin, devlet sermayesiyle işletilen ve kesin bir tekel uygulayan bir ulusal banka aracılığıyla devlet elinde toplanması.

6. Haberleşme ve ulaştırma araçlarının devlet elinde toplanması.

7. Devlete ait fabrikalar ve üretim araçlarının çoğaltılması; çorak toprakların tarıma elverişli duruma getirilmesi ve

toprakların ortak bir plan uyarınca ıslah edilmesi.

8. Herkes için eşit iş taahhüdü. Özellikle tarımda sanayi ordularının oluşturulması.

9. Tarımın sanayi işletmeleriyle birleştirilmesi; bütün ülkede daha dengeli bir nüfus dağılımı sağlanarak[33] kent ile köy arasındaki ayrımın[34] giderek ortadan kaldırılması.

10. Tüm çocuklar için devlet okullarında parasız eğitim. Çocukların bugünkü biçimiyle fabrikalarda çalışmalarına son verilmesi. Eğitimin sanayi üretimiyle[35] uyum içinde yürütülmesi, vb., vb.[36]

Gelişim süreci içinde, sınıf ayrımları ortadan kalktığı ve tüm üretim tüm ulusun engin birliğinin elinde toplandığı zaman, kamu iktidarı da siyasallığını yitirecektir.[37] Siyasal iktidar denen şey, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmekte kullandığı örgütlü güçten başka bir şey değildir. Proletarya, burjuvaziye karşı verdiği savaşımda, koşulların dayatması sonucunda bir sınıf olarak örgütlenmek zorunda kalacağına, devrim yaparak kendini egemen sınıf kılacağına ve böylelikle eski üretim koşullarını zor yoluyla silip atacağına göre, o zaman bu eski üretim koşullarıyla birlikte sınıf karşıtlıklarının ve genel olarak sınıfların varlık koşullarını da silip atmış[38] ve böylelikle bir sınıf olarak kendi egemenliğine de son vermiş olacaktır.

O zaman, sınıfları ve sınıf karşıtlıklarıyla birlikte eski burjuva toplumunun yerini, toplumun her bir üyesinin özgürce gelişmesinin toplumun tümünün özgürce gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik alacaktır.

24. Komünizmin "kadınların ortaklaşalığı" ile bağlantılandırılması Eski Yunan'dan çıkarılmıştır. Platon (MÖ 428/427 - MÖ 348/347), *Devlet*'te, öğretmeni Sokrates'in ağzından, insan soyunun geliştirilmesine ilişkin bir program savunuyordu. Bu program, çiftleşmenin denetlenmesini ve çocuklara ortaklaşa

bakılmasını da içeriyordu; böylece, annelik, kadınların yurttaşlık ve askerlik görevlerini yerine getirmelerini engellemeyecekti. Kadınlar bekçi sınıfın bir bölümünü oluşturabilecek ve erkeklerle aynı kültürel ve askerî eğitimi alabileceklerdi. Kent devletinin bekçileri, aileyi ortadan kaldırarak, kendileri tek bir büyük aile oluşturacaklardı. Platon, bu görüşünü, bitiremediği son yapıtı *Yasalar*'da da yinelemiştir. "Kadınların ortaklaşalığı"na ilişkin benzer görüşler Kynik yaşam biçiminin öncülerinden Diogenes (MÖ 412-MÖ 320) ve stoacı felsefenin kurucusu Zenon (MÖ 495-MÖ 430) tarafından da ortaya atılmıştır.

Tertullianus (155/160 - 220'den sonra) gibi erken dönem Hıristiyan ilahiyatçıları, birbirlerine kardeş gibi davranmalarının ve her şeye ortaklaşa sahip olmalarının, kadınların ortaklaşalığını da kapsadığını yadsımaya zorlanmışlardır. Bu suçlama 16. yüzyıl Reform hareketi döneminde yeniden baş göstermiş ve bir yüzyıldan fazla bir zaman boyunca Anabaptistlere ve daha başka köktenci Protestan mezheplerine yöneltilmiştir. Protestan Reformu'nun önde gelen köktenci temsilcilerinden olmakla birlikte sonradan Luther'in öğretisinden ayrılan; Hıristiyanlık düşmanı saydığı "dünya yönetimi"nin, Tanrı'nın aracısı sıradan insanlar tarafından er geç yıkılacağına, malsız mülksüz sıradan insanların, bozulmamış masumiyetleriyle Tanrı'nın iradesini yerine getireceğine inandığı için, 1524'teki Köylü Ayaklanması'nın önderleri arasına katılan ve sonradan Marxçılar tarafından sınıfsız toplum savaşımının habercisi sayılan Thomas Münzer'in, 1525'te tutuklandığında, işkence altında Anabaptistlerin her şeyin ortaklaşa kullanılması gerektiğine inandıklarını itiraf ettiği söylenmiştir.

Son olarak, söz konusu suçlama, 1820'ler ve 1830'larda sosyalizmin erken dönem savunucularına da yöneltilmiştir. Bunların başında, ücretli emeği olduğu kadar tekeşliliği de eleştiren Fransız toplum kuramcısı Charles Fourier geliyordu. İngiltere'de Owencıların ortaya attığı savlar, kadınla erkeğin eşitliğinde ve boşanmanın yasalarla kolaylaştırılmasında odaklanıyordu. Fransa'da, Hıristiyan sosyalizminin kurucularından Saint-Simon'un en yakın tilmizi Olinde Rodrigues, Saint-Simon'un ölüm döşeğinde, "erkek ile kadının toplumsal bireyi oluşturduğunu" söylediğini ileri sürmüştü. Saint-Simon'un 1825 Mayısı'nda ölümünün ardından, artık dinsel özellikler kazanmaya başlayan hareketin "yüce babaları" olarak ortaya çıkan Barthélemy-Prosper Enfantin ve Saint-Amand Bazard, kadının kocasının eşiti olması, tapınak, devlet ve ailenin üçlü işlevinin uygulanmasına kocasıyla ortak edilmesi gerektiğini, o güne kadar yalnızca erkek olarak düşünülen toplumsal bireyin o günden sonra hem erkek, hem de kadın olacağını savunduklarını açıklamışlardı.

Görüldüğü gibi, 1840'larda kimi burjuva ideologlarının komünistlere yönelttiği "Siz kadınları da ortaklaşa kılacaksınız" suçlaması, geçmişte, şu ya da bu biçimde kadınların toplumdaki yerinin iyileştirilmesini, dahası kadınla erkeğin eşitliğini savunan birçok düşünür ve siyasal harekete de yöneltilmişti.

25. "Maddi" sözcüğü *Manifesto*'nun Almanca aslında yoktur.

26. Almanca basımlarda, "akılcı düşünceler" yerine "aydınlanma düşünceleri" denmiştir.

27. 1848 Almanca basımında, "bilgi" değil, "vicdan" denmektedir. 1872, 1883 ve 1890 Almanca basımlarında ise, İngilizce basımdaki gibi "bilgi" sözcüğü kullanılmıştır.

28. "İnsanın insan tarafından sömürülmesi" deyimi, ilk kez Saint-Simoncular tarafından kullanılmıştı.

29. Marx, bu süreç için sonradan "proletarya diktatörlüğü" terimini kullanmıştır. Marx, 1852'de, kendi katkısının, 1) sınıfların varlığının *üretimin gelişmesindeki bazı tarihsel evreler*'e bağlı olduğunu; 2) sınıf savaşımının kaçınılmaz olarak *proletarya diktatörlüğü*'ne vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin, *tüm sınıfların ortadan kaldırılışı*'na *ve sınıfsız bir toplum*'a geçişten öte bir şey olmadığını göstermek olduğunu söylemişti. (Marx'ın Weydemeyer'e Mektubu, 5 Mart 1852.)

30. Almanca aslında, "eski toplum düzenini daha da fazla ayaklar altına almayı gerektiren" sözleri yoktur.

31. Vergilendirilen değer, yani matrah yükseldikçe vergi oranının da yükseldiği vergi sistemi.

32. Miras hakkının kaldırılması, Saint-Simoncuların savundukları temel görüşlerden biriydi.

33. Almanca aslında, "bütün ülkede daha dengeli bir nüfus dağılımı sağlanarak" sözleri yoktur.

34. 1848 Almanca basımında, "ayrım" değil, "çelişkiler" denmektedir. 1872, 1883 ve 1890 tarihli Almanca basımlarında ise, İngilizce basımda olduğu gibi "ayrım" sözcüğü kullanılmıştır.

35. Almanca aslında, "sanayi üretimi" değil, "maddi üretim" denmektedir.

36. Bu düşünce, 19. yüzyıl başlarında gerçekleştirdiği projelerle büyük etki uyandıran öncü ütopyacı sosyalist Robert Owen'dan (1771-1858) alınmıştır.

37. Almanca basımlarda, "tüm ulusun engin birliği" yerine "birleşmiş bireyler"

denmektedir.

38. 1872, 1883 ve 1890 Almanca basımlarında, “sınıf karşıtlıklarının ve genel olarak sınıfların varlık koşullarını da silip atmış” değil, “sınıf karşıtlıklarının varlık koşullarını ve genel olarak sınıfları da silip atmış” denmektedir. 1848 Almanca basımında ise İngilizce çeviriyle aynı ifade kullanılmıştır.

3

Sosyalist ve Komünist Literatür

I. Gerici Sosyalizm

a. Feodal Sosyalizm

Fransa ve İngiltere'nin aristokrasileri, tarihsel konumlarından ötürü, modern burjuva toplumuna karşı risaleler kaleme almaya girişmişlerdir. Bu iki aristokrasi, 1830 Temmuzu'ndaki Fransız Devrimi ve İngiltere'deki reform çalkantısında, o baş belası türediler karşısında bir kez daha yenik düşmüşlerdi.

O günden sonra, artık ciddi bir siyasal savaşım kesinlikle söz konusu olamazdı. Geriye bir tek kalem savaşı kalmıştı. Gel gör ki, Restorasyon Dönemi'nin* eski çığlıklarını atmak edebiyat alanında bile olanaksız olmuştu artık.

Aristokrasi, kendini sevimli gösterebilmek için, kendi çıkarlarını bir yana bırakmış görünmek ve burjuvaziye yönelttiği suçlamayı da yalnızca sömürülen işçi sınıfının çıkarını düşünüyormuş gibi dile getirmek zorunda kaldı. Böylece aristokrasi, yeni efendisine yergiler yağdırarak ve yeni efendisinin kulağına yaklaşan felaketle ilgili uğursuz kehanetler fısıldayarak intikamını aldı.

İşte feodal sosyalizm böyle doğdu: biraz yakınıp sızlanma, biraz yerip taşlama; biraz geçmişin yankısı, biraz geleceğin gözdağı; zaman zaman da, burjuvaziyi canevinden vuran acımasız, alaycı, keskin bir eleştiri; ama modern tarihin gelişmesini zerre kadar kavrayamadığı için her zaman gülünç

kalan bir etkisizlik.

Aristokrasi, halkı kendi saflarına çekebilmek için, proleter dilenci mendilini bayrak gibi salladı. Ama halk, aristokratların saflarına her katılışında, popolarındaki eski feodal hanedan armalarını gördü ve aşağılayıcı kahkahalar atarak onları terk etti.[39]

Fransız Lejitimistleri ve “Genç İngiltere”nin bir kesimi işte böyle bir gösteri sundu.[40]

Feodaller, kendi sömürü biçimlerinin burjuvazinin sömürü biçiminden farklı olduğunu vurgulamaya çalışırlarken, kendilerinin çok farklı durum ve koşullardaki sömürülerinin artık maziye karıştığını unuturlar. Kendi egemenlikleri döneminde modern proletaryanın hiçbir zaman bulunmadığını göstermeye çalışırlarken, modern burjuvazinin, kendi toplum düzenlerinin kaçınılmaz ürünü olduğunu gözden kaçırırlar.

Kaldı ki, eleştirilerinin gerici niteliğini hemen hiç gizleyemedikleri için, burjuvaziye yönelttikleri başlıca suçlama şuraya varır: Burjuvazinin yönetimi altında, eski toplum düzeninin kökünü kazıması kaçınılmaz olan bir sınıf gelişmektedir.

Burjuvaziye veryansın etmelerinin nedeni, bir proletarya yaratmasından çok, devrimci bir proletarya yaratmasıdır.

İşte bu yüzden de, siyasal pratikte, işçi sınıfına karşı alınan tüm baskı önlemlerine katılırlar; günlük yaşamda ise, ettikleri onca tumturaklı söze karşın, sanayi ağacından düşen[41] altın elmaları toplayabilmek ve sadakat, sevgi ve onuru yün, pancar ve şnaps[42] tacirliğiyle takas edebilmek için yerlere kadar eğilirler.[**]

Köy papazı nasıl her zaman toprak sahibiyle birlikte davranmışsa, Kilise sosyalizmi de her zaman feodal sosyalizmle birlikte hareket etmiştir.

Hıristiyan çileciliğine sosyalist bir çeşni katmaktan daha kolay bir şey yoktur. Hıristiyanlık da özel mülkiyete, evliliğe ve devlete karşı sesini yükseltmemiş midir? Bunların yerine,

hayırseverlik ve el açmayı, bekârlık kuralı[43] ve nefsi kırmayı,[44] manastır yaşamı ve Kilise'yi öğütlememiş midir? Hıristiyan sosyalizmi, aristokratların yüreklerindeki kini kutsamak için rahiplerin serptikleri okunmuş sudan başka bir şey değildir.

b. Küçük Burjuva Sosyalizmi

Burjuvazinin yıktığı tek sınıf, modern burjuva toplumu ortamında varlık koşulları yok olmaya yüz tutan tek sınıf feodal aristokrasi değildi. Ortaçağ kasabalıları ve küçük mülk sahibi köylüler, modern burjuvazinin habercileriydiler. Sanayi ve ticaret alanlarında pek gelişmemiş ülkelerde, bu iki sınıf bugün hâlâ yükselen burjuvazinin yanı başında ot gibi yaşamaktadır.

Modern uygarlığın tam anlamıyla geliştiği ülkelerde ise, proletarya ile burjuvazi arasında gidip gelen ve burjuva toplumunun bütünleyici bir parçası olarak kendini durmadan yenileyen yeni bir küçük burjuva sınıfı oluşmuş bulunmaktadır. Gelgelelim, bu sınıfın tek tek üyeleri, rekabetin etkisiyle sürekli olarak proletarya saflarına savrulmakta; dahası, modern sanayi geliştikçe, modern toplumun bağımsız bir kesimi olmaktan tümden çıkacakları ve sanayi, tarım ve ticarette yerlerini denetçiler, çiftlik kâhyaları ve tezgâhtarlara bırakacakları anın yaklaştığını görmektedirler.

Köylülerin nüfusun yarısından çok daha fazlasını oluşturduğu Fransa gibi ülkelerde, burjuvaziye karşı proletaryanın yanında yer alan yazarların, burjuva düzenini eleştirirken köylülerin ve küçük burjuvaların ölçütlerine sarılmaları ve işçi sınıfını bu ara sınıfların bakış açısından savunmaları doğaldı. İşte küçük burjuva sosyalizmi böyle doğdu. Bu akımın yalnızca Fransa'da değil, İngiltere'de de başını çeken Sismondi'ydi.[45]

Bu sosyalizm akımı, modern üretim koşullarındaki çelişkileri büyük bir açıklıkla ortaya koymuştur. İktisatçıların savunularındaki ikiyüzlülükleri açığa çıkarmıştır. Makinelerin ve

işbölümünün yıkıcı etkilerini, sermaye ve toprakların bir avuç insanın elinde toplanmasını, fazla üretimi ve bunalımları yadsınmaz bir biçimde kanıtlamış; küçük burjuvazi ve köylülüğün kaçınılmaz sonunu, proletaryanın sefaletini, üretimdeki kargaşayı, servet dağılımındaki akıl almaz eşitsizlikleri, uluslar arasındaki yıkıcı sanayi savaşını, eski ahlak bağları, eski aile ilişkileri ve eski milliyetlerin çözülüşünü gözler önüne sermiştir.

Ne var ki, asıl hedeflerine bakıldığında, bu sosyalizm, ya eski üretim ve değişim araçlarını ve onlarla birlikte eski mülkiyet ilişkilerini ve eski toplumu geri getirmeyi ya da modern üretim ve değişim araçlarını, onlar tarafından paramparça edilmiş ya da paramparça edilmesi kaçınılmaz olan eski mülkiyet ilişkilerinin sınırları içine hapsetmeyi amaçlar. Her iki durumda da hem gericidir hem de ütopyacı.

Son sözü şudur: üretimde birleşik loncalar; tarımda ataerkil ilişkiler.

Bu sosyalizm, en sonunda, tarihin inatçı gerçekleri kendi kendini aldatmanın tüm baş döndürücü etkilerini ortadan kaldırdığında, içler acısı bir çırpınışla can vermiştir.

c. Alman Sosyalizmi ya da "Gerçek" Sosyalizm

İktidarda bulunan bir burjuvazinin baskısı altında doğan ve bu iktidara karşı verilen savaşımın yansıması olan Fransız sosyalist ve komünist literatürü Almanya'ya geldiğinde, bu ülkede burjuvazinin feodal mutlakiyete karşı savaşımı yeni başlamıştı.

Alman filozofları, o sözümona filozoflar ve aklıevveller bu literatüre büyük bir hevesle sarıldılar, ama bu arada bu yazılar Fransa'dan Almanya'ya göç ederken Fransa'nın toplumsal koşullarının da onlarla birlikte göç etmediğini unuttular.[46] Bu Fransız literatürü, Almanya'nın toplumsal koşullarıyla yüz yüze gelince, dolaysız pratik anlamını tümden yitirdi ve salt yazınsal

niteliğe büründü. O yüzden de, on sekizinci yüzyılın Alman filozoflarının gözünde, birinci Fransız Devrimi'nin talepleri genel olarak "Pratik Aklın" taleplerinden öte bir şey değildi; devrimci Fransız burjuvazisinin iradesinin dile getirilmesini ise, katıksız iradenin, kaçınılmaz iradenin, genel anlamda gerçek insan iradesinin yasaları olarak görüyorlardı.[47]

Alman okuryazar takımı, kaleme aldığı yapıtlarda, yeni Fransız düşüncelerini kendi köhnemiş felsefi vicdanıyla uyumlu kılmaktan, daha doğrusu kendi felsefi bakış açısını terk etmeksizin Fransız düşüncelerini almaktan öte bir şey yapmamıştır.

O düşünceleri yabancı bir dilden edinir gibi, çeviri yoluyla almışlardır.

Keşişlerin, eski çağların putperestlik döneminin klasik yapıtlarının bulunduğu elyazmalarının *üstüne* nasıl Katolik azizlerin ipe sapa gelmez yaşamöykülerini yazdıklarını bilmeyen yoktur. Alman okuryazar takımı da dindışı Fransız literatürü konusunda bunun tam tersini yapmış, kendi felsefi zırvalarını Fransızca asıllarının altına yazmıştır. Örneğin, paranın ekonomik işlevine Fransızların getirdiği eleştirinin altına "İnsan Doğasının Dışlanması", Fransızların burjuva devletine getirdiği eleştirinin altına da "Soyut Genellemenin Egemenliğine Son Verilmesi", vb. gibi şeyler yazmışlardır.

Fransızların tarih eleştirilerinin arkasına ekledikleri bu felsefi deyimleri, "Eylem Felsefesi", "Gerçek Sosyalizm", "Alman Sosyalizm Bilimi", "Sosyalizmin Felsefi Temeli" vb. gibi adlarla kutsamışlardır.[48]

Böylece, Fransız sosyalist ve komünist literatürü tümüyle iğdiş edilmiştir. Bu literatür, Almanların elinde, bir sınıfın başka bir sınıfa karşı savaşımını dile getirir olmaktan çıktığı için, Almanlar "Fransız tekyanlılığı"nın üstesinden geldiklerini ve gerçek gereksinimleri değil, gerçeğin gereksinimlerini; proletaryanın çıkarlarını değil, insan doğasının, hiçbir sınıftan

olmayan, hiçbir gerçekliği bulunmayan, yalnızca felsefi düşlemin puslu dünyasında var olan, genel olarak İnsanın çıkarlarını temsil ettiklerini düşünür olmuşlardır.

Bu Alman sosyalizmi, önündeki basit ödeve o denli büyük bir ciddiyet ve vakarla sarılmış, elindeki çürük malları o denli şarlatanca allayıp pullamıştır ki, bu arada yavaş yavaş o bilgiççe saflığını da yitirmiştir.

Alman, özellikle de Prusya burjuvazisinin feodal aristokrasi ve mutlak monarşiye karşı savaşımı, başka bir deyişle liberal hareket çok daha ciddi bir nitelik almıştır.

Böylece, "gerçek" sosyalizm, bu siyasal hareketin karşısına sosyalist taleplerle dikilmek; liberalizme, temsilî hükümete, burjuva rekabeti, burjuva basın özgürlüğü, burjuva yasaları, burjuva özgürlüğü ve eşitliğine o alışılmış sövgüleri yağdırmak; ve halk kitlelerine, bu burjuva hareketinin kendilerine hiçbir şey kazandırmayacağını, tam tersine her şeylerini yitirmelerine yol açacağını öğütlemek için nicedir dört gözle beklediği fırsatı yakalamıştır. Alman sosyalizmi, ahmakça bir tekrarı olduğu Fransız eleştirisinin, kendisine uygun düşen ekonomik varlık koşulları ve o koşullara uyarlanmış siyasal yapısıyla modern burjuva toplumunu gerektirdiğini, Almanya'da yaklaşan savaşımın hedefinin tam da bunların sağlanması olduğunu bir anda unutuvermiştir.

Alman sosyalizmi, buyruklarındaki rahipler, akıl hocaları, toprak beyleri ve bürokratlarıyla mutlak yönetimlerin, yaklaşan burjuva tehlikesine karşı dört elle sarıldıkları bir korkuluk olmuştur.

Alman sosyalizmi, tam da o sıralar aynı yönetimlerin Alman işçi sınıfı ayaklanmalarına yutturduğu kan ve barut kokan acı hapların ardından ağza çalınan bir parmak bal olmuştur.

Böylece, bu "gerçek" sosyalizm, bir yandan o yönetimlerin elinde Alman burjuvazisine karşı bir silah olup çıkarken, bir yandan da doğrudan doğruya gerici bir çıkarı, Alman küçük

burjuvalarının çıkarını temsil etmiştir. Almanya'da 16. yüzyılın bir kalıntısı olan ve o zamandan bu yana çeşitli kılıklarda durmadan ortaya çıkan küçük burjuva sınıfı, var olan durumun gerçek toplumsal temelidir.

Bu sınıfı korumak, Almanya'nın var olan durumunu korumak demektir. Burjuvazinin sanayi ve siyaset alanlarındaki egemenliği, bir yandan sermayenin odaklaşması, öte yandan devrimci bir proletaryanın doğması yüzünden, küçük burjuvaziyi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. "Gerçek" sosyalizm bu iki kuşu bir taşla vurmak için ortaya çıktı. Ve salgın bir hastalık gibi yayıldı.

Bu retorik çiçekleriyle bezenmiş, marazi duygusallığın gözyaşlarıyla ıslatılmış, bulanık kafaların örümcek ağlarıyla dokunmuş kaftan, Alman sosyalistlerinin o tiridi çıkmış, acınası "ölümsüz gerçekler"ini sarıp sarmaladıkları bu yüce kaftan, böylesi bir ortamda mallarının sürümünü artırmaktan başka bir işe yaramamıştır.

Ve Alman sosyalizmi, dar kafalı küçük burjuvanın cerbezeli avukatı olmayı gittikçe daha fazla üstlenmiştir.

Alman sosyalizmi, Alman ulusunu örnek ulus, dar kafalı Alman küçük burjuvasını da tipik insan ilan etmiştir. Bu örnek insanın her alçaklığına, gerçek karakterinin tam tersi olan gizli, yüce bir sosyalist anlam yakıştırmıştır. Alman sosyalizmi, komünizmin "gaddar yıkıcılığının" karşısına dikilecek ve kendini tüm sınıf savaşımlarının üstünde tuttuğunu, tüm sınıf savaşımlarına yansız bir gözle yaklaştığını ilan edecek kadar ileri gitmiştir. Birkaçını saymazsak, şimdilerde (1847) Almanya'da dolaşımda olan sözümona sosyalist ve komünist yayınların hepsi de bu kokuşmuş ve tiksindirici literatürün kapsamına girmektedir.[***]

II. Tutucu Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi

Burjuvazinin bir kesimi, burjuva toplumunun varlığını sürekli kılmak için, toplumsal bozuklukların giderilmesini ister.

İktisatçılar, iyilikseverler, hayırseverler, işçi sınıfının yaşam koşullarını düzeltmeyi iş edinenler, hayır işleri için dernekler kuranlar, hayvanları koruma derneklerinin üyeleri, içkiyle savaşımın bağnaz yandaşları, akla gelebilecek her cins sözümona reformcu bu kesime girer. Üstelik sosyalizmin bu biçimi tam anlamıyla sistemleştirilmiştir de.

Proudhon'un "Sefaletin Felsefesi" adlı kitabını sosyalizmin bu biçiminin bir örneği olarak gösterebiliriz.[49]

Sosyalist burjuvalar isterler ki, modern toplumsal koşulların tüm nimetlerinden yararlansınlar, ama modern toplumsal koşulların kaçınılmaz sonucu olan savaşımlar ve tehlikelerden uzak dursunlar. İsterler ki, var olan toplum düzeni sürsün, ama onu devrimcileştiren ve parçalayıp dağıtan öğeler olmasın. Proletaryası olmayan bir burjuvazi isterler. Burjuvazinin gözünde, en iyi dünya, doğal olarak kendisinin egemenliği altındaki dünyadır; burjuva sosyalizmi de bu huzur verici anlayışı geliştirerek şu ya da bu ölçüde sistemleştirir. Proletaryadan böylesi bir sistemi oluşturmasını ve böylece dosdoğru toplumsal Cennet'e yürümesini isterken, gerçekte, proletaryanın var olan toplumun sınırları içinde kalmasını, ama burjuvaziye ilişkin tüm düşmanca düşüncelerini bir yana bırakmasını ister.

Bu sosyalizmin daha pratik, ama pek o kadar sistemli olmayan ikinci bir biçimi ise, tek başına bir siyasal dönüşümün işçi sınıfına bir yararı dokunmayacağını, ancak maddi yaşam koşullarında, ekonomik ilişkilerde meydana gelecek bir değişikliğin yarar sağlayabileceğini ortaya koyarak, tüm devrimci hareketleri işçi sınıfının gözünde değersiz kılmaya çalışmıştır. Ne var ki, bu sosyalizm biçiminin maddi yaşam koşullarındaki değişikliklerden anladığı, burjuva üretim ilişkilerine son verilmesi, ancak bir devrimle gerçekleştirilebilecek bir son verme değil, yalnızca bu ilişkilerin varlığının sürdürülmesine dayanan yönetsel

reformlardır; başka bir deyişle, sermaye ile emek arasındaki ilişkilere hiçbir biçimde ilişmeyen, olsa olsa burjuva yönetiminin harcamalarını azaltan ve yönetim işlerini basitleştiren reformlardır.

Burjuva sosyalizmi, en uygun anlatımına, ancak ve ancak tam bir laf cambazlığına dönüştüğü zaman kavuşur.

Serbest ticaret: işçi sınıfının yararına. Koruyucu gümrük vergileri: işçi sınıfının yararına.[50] Hapishane reformu: işçi sınıfının yararına. Burjuva sosyalizminin son sözü, hem de inanarak söylediği biricik söz budur işte.

Bütün bunlar şöyle demeye gelir: Burjuva burjuvadır: işçi sınıfının yararına.

III. Eleştirel-Ütopyacı Sosyalizm ve Komünizm

Burada, çağımızın her büyük devriminde her zaman proletaryanın taleplerini dile getirmiş olan literatürden, örneğin Babeuf ve öbürlerinin yazdıklarından söz etmiyoruz.[51]

Feodal toplumun yıkılmakta olduğu genel karışıklık dönemlerinde, proletaryanın kendi hedeflerine ulaşmak üzere giriştiği ilk dolaysız çabalar kaçınılmaz olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır; çünkü o sıralar hem proletarya henüz gelişmemiş bir durumdaydı, hem de proletaryanın kurtuluşunun ekonomik koşulları henüz ortada yoktu; bu koşullar henüz oluşmamıştı ve ancak yaklaşan burjuva çağı tarafından oluşturulabilirdi. Proletaryanın bu ilk hareketlerine eşlik eden devrimci literatür ister istemez gerici bir nitelik taşıyordu. Genel anlamda bir çileciliği ve en kaba biçimiyle toplumsal eşitlikçiliği aşılamaktaydı.

Saint-Simon, Fourier, Owen ve öbürlerinin, haklı olarak sosyalist ve komünist diye tanımlanan sistemleri, burjuvazi ile proletarya arasındaki savaşımın daha önce sözünü ettiğimiz henüz gelişmemiş ilk dönemlerinde doğmuştur (Bkz. 1. Bölüm,

"Burjuvalar ve Proleterler").[52]

Aslında bu sistemleri icat edenler, egemen toplum biçimindeki ayrıştırıcı öğelerin etkileri kadar, sınıf karşıtlıklarını da görürler. Ama henüz çocukluk çağını yaşayan proletarya, onların gözünde, her türlü tarihsel girişim gücünden yoksun ya da hiçbir bağımsız siyasal hareketi olmayan bir sınıf durumundadır.

Sınıf karşıtlığının gelişmesi sanayinin gelişmesiyle uygun adım yürüdüğünden, ekonomik durumun henüz proletaryanın kurtuluşunun maddi koşullarını sunmadığı sonucuna varırlar. O yüzden de, bu koşulları yaratacak yeni bir toplumsal bilimin, yeni toplumsal yasaların peşine düşerler.

Tarihsel eylemin yerini onların kendi icat ettikleri eylem, kurtuluşun tarihsel olarak yaratılmış koşullarının yerini onların kafalarındaki hayalî koşullar almalı; proletaryanın adım adım ve kendiliğinden örgütlenmesi de yerini bu mucitlerin kendi kafalarından uydurdukları bir toplum örgütlenmesine bırakmalıdır. Geleceğin tarihi, onların gözünde, kendi kafalarındaki toplumsal planların propagandası ve yaşama geçirilmesi olur çıkar.

Planlarını oluştururken, her şeyden önce en çilekeş sınıf olarak işçi sınıfının çıkarlarını gözettiklerinin ayırdındadırlar. Proletarya, onlar için, yalnızca en çilekeş sınıf olduğu için vardır.

Hem sınıf savaşımının gelişmemiş olması, hem de kendi çevreleri, bu türden sosyalistlerin kendilerini tüm sınıf karşıtlıklarından çok daha üstün görmelerine yol açar. Toplumun tüm üyelerinin, dahası en ayrıcalıklı olanların bile yaşam koşullarını iyileştirmek isterler. Bu yüzden de, hiçbir sınıf ayrımı yapmadan toplumun tümüne, üstelik daha çok egemen sınıfa seslenmeyi seçerler. İnsanların, onların sistemini bir kez kavradıktan sonra, onun olası en iyi toplum biçiminin olası en iyi planı olduğunu görmemeleri mümkün müdür?

Dolayısıyla, her türlü siyasal eylemi, özellikle de her türlü

devrimci eylemi yadsırlar; hedeflerine barışçı yollardan varmak isterler, başarısızlığa uğraması kaçınılmaz olan küçük deneyler ve zorlama örneklerle yeni toplumsal İncil'in yolunu açmaya çabalarlar.

Proletaryanın hâlâ çok geri bir aşamada bulunduğu ve kendi durumunu ancak hayal meyal görebildiği bir dönemde yapılmış olan, geleceğin toplumuyla ilgili bu düşsel resimler, bu sınıfın toplumun genel olarak yeniden kurulmasına ilişkin ilk içgüdüsel özlemleri yansıtır.[53]

Ama bu sosyalist ve komünist yayınlar eleştirel bir öğe de içerir. Var olan toplumun her bir ilkesine saldırırlar. O yüzden de, işçi sınıfının aydınlanmasına yarayan çok değerli gereçlerle doludurlar. Bu yayınlarda önerilen pratik önlemler,[54] kent ile köy arasındaki ayrımın,[55] ailenin, özel işletmeciliğin ve ücretli emeğin ortadan kaldırılması, toplumsal uyumun ilan edilmesi, devletin işlevinin yalnızca üretimin denetlenmesiyle sınırlandırılması yolundaki tüm öneriler, o sıralar henüz boy atmakta olan ve bu yayınlarda ancak belli belirsiz, tanımlanmamış ilk biçimleriyle görülebilen sınıf karşıtlıklarının ortadan kalkmasından öte bir anlama gelmezler. Onun için de, tümüyle ütopyacı bir nitelik taşırlar.

Eleştirel-ütopyacı sosyalizm ve komünizmin önemi, tarihsel gelişmeyle ters orantılıdır. Modern sınıf savaşımı ne denli gelişir ve kesin bir biçim alırsa, sınıf savaşımından bu hayalî uzak duruş, sınıf savaşımına yöneltilen bu hayalî saldırılar da tüm pratik değerini ve tüm kuramsal dayanağını o ölçüde yitirir. İşte bu nedenle, bu sistemleri ilk oluşturanlar birçok bakımdan devrimci olmalarına karşın, onların tilmizleri hiçbir zaman gerici tekkeler oluşturmaktan öteye gidememişlerdir. Bunlar, proletaryanın dur durak bilmeyen tarihsel gelişimi karşısında, ustalarının daha ilk başlardaki görüşlerine sımsıkı yapışırlar. O yüzden de, sürekli olarak, sınıf savaşımının gücünü kırmaya ve sınıf karşıtlıklarını uzlaştırmaya çabalarlar. Hâlâ toplumsal ütopyalarını

gerçekleştirmeyi denemenin, birbirinden kopuk *phalange*'lar kurmanın, "Yurt Kolonileri" oluşturmanın, bir "Küçük Icarie" yaratmanın[****] –Cennet'in risaleleri– hayalleri içindedirler; üstelik tüm bu hayalleri gerçek kılabilmek için burjuvaların merhametine ve kesesine sığınmak zorunda kalırlar. Giderek, daha önce sözünü ettiğimiz gerici, tutucu sosyalistlerin kalabalığına karışırlar; tek farkları, bilgiçliği daha da sistemleştirmeleri ve toplumsal bilimlerinin mucizevi sonuçlarına bağnazca ve körü körüne inanmalarıdır.

Bu nedenle, işçi sınıfının her türlü siyasal eylemine şiddetle karşı çıkarlar; onların gözünde, böylesi eylemler, ancak yeni İncil'e körcesine bir inançsızlığın sonucunda doğabilir.

İngiltere'deki Owencılar Chartistlere, Fransa'daki Fourierciler de *Réformiste*'lere karşıdırlar.[56]

***** 1660'tan 1689'a kadar süren İngiliz Restorasyonu değil, 1814'ten 1830'a kadar süren Fransız Restorasyonu. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

****** Bu, daha çok, toprak sahibi aristokratlar ve aristokrat olmayan toprak sahiplerinin, mülklerinin büyük bir bölümünü kendi hesaplarına kâhyalara işlettirdikleri, ayrıca büyük çapta pancar şekeri üretimi ve patatesten yapılan alkollü içki imalatıyla uğraştıkları Almanya için geçerlidir. Daha zengin olan İngiliz aristokratları henüz bu kadar düşmediler; ama onlar da gittikçe azalan gelirlerinin açığını, unvanlarını ne idüğü belirsiz anonim şirketlerin başındaki üçkâğıtçılara satarak kapatmasını biliyorlar. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

******* 1848'in devrim fırtınası, bu acınası eğilimi kökünden söküp attı ve savunucularını da sosyalizmle daha fazla vakit öldürme zahmetinden kurtardı. Bu eğilimin başlıca temsilcisi ve tipik örneği Bay Karl Grün'dür. (Engels'in 1890 tarihli Almanca basıma notu.)

******** *Phalange*'lar, Charles Fourier'nin tasarısında yer alan sosyalist kolonilerdi; Icarie, Cabet'nin kendi ütopyasına ve daha sonra da Amerika'da kurduğu komünist koloniye verdiği addı. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

39. “Popolarındaki eski feodal hanedan armalarını gördü”. Almanca aslı şöyledir: “*erblickte es auf ihrem Hintern die alten feudalen Wappen*”. Burada, Heine’nin “Almanya. Bir Kış Masalı” adlı şiirinden esinlenilmiştir:

Das mahnt an das Mittelalter so schön
An Edelknechte und Knappen,
Die in dem Herzen getragen die Treu
Unda uf dem Hintern ein Wappen.

Ne güzel hatırlatıyor Ortaçağ’ı,
Yüreklerine kazıdıkları sadakat
Ve popolarındaki hanedan armalarıyla
O soylu yaverler ve uşakları.

40. Lejitimistler, Fransa’da 1830 Devrimi’yle devrilen Kral X. Charles ve Bourbon hanedanını desteklemeyi sürdüren kralcılardı. Büyük burjuvazinin aristokrasi karşısında önemli bir zafer kazanmasını sağlayan 1830 Temmuz Devrimi’nin hemen ardından tahta çıkan Louis-Philippe’i “gaspçı” olarak görüyorlardı.

“Genç İngiltere” olarak adlandırılan grup, aralarında Benjamin Disraeli ve Lord John Manners’ın da bulunduğu genç Muhafazakârlardan oluşuyordu. “Genç İngiltere”nin temsilcileri, burjuvazinin gittikçe büyüyen ekonomik ve siyasal gücü karşısında, toprak sahibi aristokratların hoşnutsuzluğunu yansıtıyor, Sir Robert Peel hükümetinin liberal tutuculuğunu eleştiriyor, işçi sınıfını etki altına alabilmek için fabrikalardaki çalışma saatlerinin azaltılmasını savunan hareketi destekliyorlardı. 1841’de kurulan “Genç İngiltere”, 1848’de dağıldı.

41. Almanca aslında, “sanayi ağacından düşen” sözleri yoktur.

42. Yaklaşık yüzde 42-45 oranında alkol içeren, renksiz ya da açık sarı renkli, keskin kokulu, damıtılmış içki. Patates ya da tahıl lapasından yapılır. Özellikle 18. yüzyılda patates şnaps üretiminin başlıca hammaddesi olmuştur.

43. Hıristiyanlıkta, din görevlilerinin evlenmeme yükümlülüğü.

44. Hıristiyanlıkta, tensel ya da ruhsal isteklerin yadsınması, nefsin denetim altına alınması, dünya nimetlerinden sakınma. İslam’daki karşılığı “riyazet”tir.

45. J.C.L. Simonde de Sismondi (1773-1842), Protestan bir ailenin çocuğu olarak Cenevre’de doğdu. Pisalı eski bir aristokrat aile olan Sismondi’lerin soyundan geldiğini ileri sürüyordu. Bir iktisatçı olarak önceleri *laissez-faire* öğretisinin

savunucusu Adam Smith'e bağlı kaldıysa da, 1819'da yayımlanan *Nouveaux Principes d'economie politique* (Siyasal İktisadın Yeni İlkeleri) adlı kitabında Adam Smith'in görüşlerine katılmadığını ortaya koydu ve ekonomide rekabetin düzene sokulmasını, üretimle tüketim arasında bir denge kurulmasını savundu. Burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki uçurumun gittikçe büyüdüğünü görerek toplumsal reform çağrısında bulundu, ama bir gelir kaynağı olarak varlığının zorunlu olduğuna inandığı özel mülkiyete karşı çıkmadı.

46. Almanca basımlarda bu cümle şöyle başlamaktadır: "Alman filozofları, o yarım yamalak filozoflar ve güzel söz düşkünleri…"

47. Burada "Pratik Akıl" denirken, aydınlanma felsefesinin ve yeniçağın en önemli temsilcilerinden Alman filozof Immanuel Kant'ın felsefesine ve 1788'de yayımlanan *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı yapıtına gönderme yapılıyor.

48. "Gerçek Sosyalizm"e ilişkin bölüm, büyük ölçüde, Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nin ikinci cildinde yazdıklarının bir özetiydi. "Gerçek Sosyalistler"e yöneltilen asıl eleştiri, Proudhon ve Feuerbach'ın görüşlerinin bileşimine dayanan bir sosyalizm anlayışını sürdürmeleriydi. Marx ve Engels, 1845'te *Alman İdeolojisi*'ni yazmaya başladıklarında bu anlayışı terk etmiş bulunuyorlardı.

49. Fransız siyaset kuramcısı Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865), 1840'ta yayımladığı *Mülkiyet Nedir?* adlı yapıtında kendini bir anarşist olarak tanımlamış, "Mülkiyet hırsızlıktır!" sözü yoğun tartışmalara yol açmış, geliştirdiği görüşler anarşist kuramın temelini oluşturmuştur. Paris'te Karl Marx, Mihail Bakunin ve Aleksandr Herzen'le tanışan Proudhon, 1846'da sosyalist hareketin örgütlenmesi konusunda Marx'la tartışarak, onun merkeziyetçi görüşlerine karşı çıkmıştır. Aynı yıl yayımladığı *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère*'deki (Ekonomik Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi) ekonomik kurum ve ilişkilere ahlakçı-reformcu yaklaşımı, ertesi yıl Marx'ın yanıt niteliğindeki *Felsefenin Sefaleti* adlı yapıtında sert biçimde eleştirilmiştir. Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde ortaya koyduğu görüşlerle, işçi sınıfı hareketini gereksinim duyduğu bilimsel temele kavuşturmayı ve küçük burjuva ideolojisine bağımlılıktan kurtarmayı amaçlamış, yirmi yıl emek vererek *Kapital*'de geliştireceği iktisat kuramının bazı temel önermelerini ilk kez *Felsefenin Sefaleti*'nde yayımlamıştır.

50. Almanca aslında, "Hapishane Reformu" değil, "hücre hapsi" denmektedir.

51. François-Noël Babeuf (1760-1797), feodal vergilere karşı duyduğu tepkiyle siyasal gazeteciliğe yönelmiş, 1789'da Ètats Généraux adına feodal ayrıcalıkların kaldırılmasını talep eden bir şikâyet dilekçesi hazırlanmasıyla görevlendirilmiş,

1790'da tutuklanarak Paris'te hapse atılmıştır. Aynı yıl hapisten çıktıktan sonra *Le Correspondant Picard* adlı gazeteyi çıkarmış, feodal vergilerin kaldırılmasını ve toprağın yeniden dağıtılmasını içeren radikal toprak reformları programını savunmuştur. Önerdiği tarım reformlarının MÖ 2. yüzyılda yaşayan Romalı devlet adamı Gracchus'un reformlarına benzerliği nedeniyle Gracchus lakabıyla anılan Babeuf, Robespierre'in radikal-demokrat rejiminin yürürlükte olduğu Terör Dönemi'nde yine tutuklanarak hapse atılmış, Temmuz 1794'te Robespierre'in iktidardan düşmesinin ardından hapisten çıkınca, *Le Journal de la liberté de la presse* adında yeni bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra *Le Tribun du Peuple* adını alan bu gazetede önceleri Jakobenlere karşı Thermidorcuları savunmuş, bir süre sonra Thermidor yönetimini eleştirmeye başlayınca 12 Şubat 1795'te tutuklanmıştır. Kısa süren bu tutukluluğu sırasında, toprak ve gelir dağılımında eşitliği öngören öğretisini geliştirmeyi sürdürmüştür. Serbest bırakıldıktan sonra, yeni Fransız Anayasası'na karşı çıkarak siyasal ve ekonomik eşitliğin sağlanması için çaba gösteren Pantheon Kulübü'nün önderi durumuna gelmiş, bu kulübün 1796'da kapatılmasından sonra, bir ayaklanmanın hazırlıklarını başlatmak üzere "halkın güvenliği gizli direktuvarı"nı kurmuştur. Bir muhbirin bu hazırlığı hükümete bildirmesi üzerine Babeufçüler 10 Mayıs'ta tutuklanmış, ertesi yıl yapılan duruşmalar sonunda Babeuf ve arkadaşı Augustin Darthé giyotine gönderilmiştir.

52. Fransız toplum kuramcısı Henri de Saint-Simon (1760-1825), Hıristiyan sosyalizminin kurucularındandır. 1803'te yayımlanan ilk yapıtı *Lettres d'un habitant de Genève à ses contemporains*'de (Bir Cenevrelinin Çağdaşlarına Mektupları), rahiplerin yerini bilim adamlarının alması gerektiğini savunmuş, siyasal iktidarı ellerinde tutan mülk sahiplerinin, kendilerini mülksüzlere karşı yalnızca bilginin ilerlemesini destekleyerek koruyabileceklerini savunmuştur. Ortaya attığı görüşlerle, temelde, Fransız Devrimi'nin ve Napoléon militarizminin kan dökücülüğüne karşı bir tepkiyi temsil eden Saint-Simon, son yazılarında görüşlerine bütünlük kazandırarak yeni bir din biçiminde somutlaştırmaya çalışmıştır. Öldüğü yıl yayımlanan *Nouveau Christianisme* (Yeni Hıristiyanlık) adlı yapıtında, dinin "toplumu, yoksul sınıfın yaşam koşullarını düzeltmeye yöneltmesi" gerektiğini öne sürmüş; Avrupalı krallara militarizmden ve iktidardan vazgeçerek Hıristiyanlığa dönmeleri ve yoksulların sorunlarıyla ilgilenmeleri için çağrıda bulunmuştur. Saint-Simon'un ölümünden sonra tilmizleri onun görüşlerini bütün dünyaya taşımışlar; 1826'da Fransa'da onun düşüncelerini destekleyen bir hareket gelişmeye başlamıştır. Saint-Simoncular, 1830'daki Temmuz Devrimi sırasında ortak mülkiyeti, miras hakkının kaldırılmasını ve kadınlara oy hakkı tanınmasını

savunan bir bildiri yayımlamışlardır. Saint-Simonculuk 19. yüzyılda Avrupa'da düşünsel yaşamı derinden etkilemiştir.

Fransız toplum kuramcısı Charles Fourier (1772-1837), 1808'de yayımlanan ilk önemli yapıtı *Théorie des quatre mouvements et des destinées générales*'te (Dört Hareketin ve İnsanın Yazgısının Kuramı), Newton'ın evrende bulduğu fiziksel düzenle çakışan doğal bir toplum düzeninin var olduğunu, iki düzenin de aşağı yukarı sekiz aşamadan geçtiğini ileri sürmüştü. En yüksekte yer alan uyum aşamasında insan, duygularını özgürce dışa vurabilecekti. Bu aşamanın gerçekleştirilebilmesi için toplumun *phalange*'lara bölünmesi gerekiyordu. Fourier'nin düşünce sisteminde *phalange*, bireyin toplumsal refahından sorumlu, işbirliğine dayalı bir tarım topluluğuydu. *Phalange*'ların, kapitalizmden daha eşit bir servet dağılımı sağlayacağına inanan Fourier, zamanla görüşlerini daha da geliştirerek, toplumun insan gereksinimlerine uyması gerektiğini ve rekabetçi kapitalist sistemin israfa yol açtığını vurgulamıştır. Bu anlamda Karl Marx'ın görüşlerine de öncülük ettiği söylenebilir.

İngiltere'de 19. yüzyıl başlarında gerçekleştirdiği projelerle büyük etki uyandıran öncü ütopyacı sosyalist Robert Owen (1771-1858), yeni ve özgün bir keşif olarak gördüğü bir inanç sistemi geliştirmişti. Owen'a göre, insanın kişiliği, denetleyemediği koşullarca belirleniyordu. İnsan kişiliğinin doğru yönde gelişmesini sağlayabilmek için, insanı küçük yaştan başlayarak doğru etkiler altında tutmak gerekiyordu. İnsanın yaptıklarından sorumlu olmaması ve çocukluğunda aldığı etkiler, Owen'ın bütün eğitim ve toplumsal reform felsefesinin temeliydi. Gerçekleştirmeye çalıştığı reformlar, sosyalizmin ve kooperatif hareketinin doğuşunda, sendikacılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Owen, 1834'ten sonra eğitim, ahlak ve evlilik gibi alanlarda reform önerilerini dile getirmiş, 82 yaşında da tinselciliğe bağlanmıştır.

53. 1872, 1883 ve 1890 tarihli Almanca basımlarında, "ilk içgüdüsel özlemlerine denk düşmekteydi" değil, "ilk içgüdüsel özlemlerinden doğmaktaydı" denmektedir.

54. Almanca aslında, "Bu yayınlarda önerilen pratik önlemler" değil, "Bu yayınların, geleceğin toplumuyla ilgili olumlu önerileri" denmektedir.

55. Almanca aslında, "ayrım" sözcüğü yerine "karşıtlık" sözcüğü kullanılmıştır.

56. Chartism, İngiltere'de 19. yüzyıl ortalarında seçim sisteminde reform yapılmasını amaçlayan bir işçi sınıfı hareketiydi. Adını Londralı köktenci önder William Lowett'ın Mayıs 1838'de kaleme aldığı *People's Charter*'dan (Halkın

Bildirgesi) alıyordu. Hareket, büyük çapta işsizliğin ve 1834'te Yoksullara Yardım Yasası'nda yapılan değişikliğin doğurduğu etkilerin İngiltere'nin her yanında duyulduğu 1837-38 ekonomik bunalımı sırasında gelişti. Farklı öğelerden oluşan işçi kitlesinin tümünün benimseyebileceği bir izlence ortaya koyan Charter'ın içerdiği altı istem şunlardı: tüm yetişkin erkeklere oy hakkı, seçim çevrelerinin eşit düzenlenmesi, gizli oy, parlamentonun her yıl yenilenmesi, parlamenterlere ödenek bağlanması ve seçilme hakkını mülk sahipliğine bağlayan kısıtlamaların kaldırılması. Hareket, 1838'de bütün ülkeyi dolaşarak verdiği söylevlerle altı istemi savunan İrlandalı Feargus Edward O'Connor' ın ateşli önderliğiyle ulusal önem kazandı. 1837-42 arasında parlamentoya iki dilekçe sunuldu, silahlı bir ayaklanma başlatıldı, dokuma işçilerinin bulunduğu bölgede genel grev girişiminde bulunuldu. Ayaklanma bastırıldı, önderleri ya Avustralya'ya sürüldü ya da hapse atıldı. 1843-47 arasında ekonominin canlanmasıyla birlikte hareket kitle desteğinin bir bölümünü yitirdi. Son büyük Chartist patlama ülkede tarımsal üretimin düştüğü, Kara Avrupasının ise devrimle çalkalandığı 1848'de yaşandıysa da, parlamento yine hiçbir tepki göstermedi. Chartist hareket 1850'lerin sonlarında dağıldı. Parlamentonun her yıl yenilenmesi dışında, Chartist'lerin altı isteminin tümü sonradan gerçekleşti.

Réformiste'ler, 1843-1850 arasında Paris'te yayımlanan köktenci *La Réforme* gazetesinin yandaşlarıydılar. Örgütlenme özgürlüğü büyük ölçüde kısıtlandığı için, siyasal partilerin yerini gazeteler almıştı. *Réformiste*'ler, cumhuriyet kurulmasını, demokratik ve toplumsal reformların gerçekleştirilmesini savunuyorlardı.

4

Komünistlerin Günümüzdeki Çeşitli Muhalefet Partileri Karşısındaki Tutumu

Komünistlerin, İngiltere'deki Chartistler ve Amerika'daki tarım reformcuları gibi günümüzün işçi sınıfı partileriyle ilişkileri 2. Bölüm'de açıklığa kavuşturulmuştu.

Komünistler, işçi sınıfının dolaysız hedeflerine ulaşılması, işçi sınıfının şimdiki çıkarlarının elde edilmesi için savaşım verirler; ama bugünkü hareketin içinde, bu hareketin geleceğini de temsil eder ve gözetirler. Fransa'da tutucu ve köktenci burjuvaziye karşı Sosyal Demokratlarla* bağlaşmaya girerler; ancak büyük Devrimden bu yana aktarılıp duran basmakalıp sözler ve hayallere karşı eleştirel bir tutum takınma hakkını da saklı tutarlar.

Komünistler, İsviçre'de, Radikalleri desteklerler; ancak bu partinin bir ölçüde Fransa'daki anlamında Demokratik Sosyalistlerin, bir ölçüde de radikal burjuvaların bulunduğu birbirine karşıt öğelerden oluştuğunu gözden kaçırmazlar.

Komünistler, Polonya'da, ulusal kurtuluşun baş koşulu olarak bir toprak devriminde direten, 1846'daki Kraków ayaklanmasına önayak olan partiyi desteklerler.[57]

Komünistler, Almanya'da, mutlak monarşiye, feodal toprak sahiplerine ve küçük burjuvaziye karşı, devrimci bir tutum takındığı her durumda burjuvaziyle birlikte savaşım verirler.

Ne var ki, Komünistler, burjuvazinin üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte ister istemez ortaya çıkaracağı siyasal ve toplumsal koşulları Alman işçilerinin hemen burjuvaziye[58] karşı

birer silah olarak kullanabilmeleri ve Almanya'daki gerici sınıfların yıkılışının ardından burjuvazinin kendisine karşı savaşımın hemen başlayabilmesi için, burjuvazi ile proletarya arasındaki düşmanca çelişkiyi işçi sınıfına olanca açık seçikliğiyle kavratmaya çalışmaktan bir an bile geri durmazlar.

Komünistler dikkatlerini en başta Almanya'ya yöneltirler, çünkü bu ülke Avrupa uygarlığının daha ileri koşullarında ve 17. yüzyıl İngiltere'siyle 18. yüzyıl Fransa'sındakinden çok daha gelişmiş bir proletaryayla gerçekleşmesi kaçınılmaz olan bir burjuva devriminin eşiğindedir ve Almanya'daki burjuva devrimi hemen ardından gelecek bir proletarya devriminin yolunu açacaktır.[59]

Sözün kısası, Komünistler, her yerde bugünkü toplumsal ve siyasal düzene karşı her devrimci hareketi desteklerler.

Komünistler, bütün bu hareketlerde, o sırada ne ölçüde gelişmiş olduğuna bakmaksızın mülkiyet sorununu her bir hareketin başta gelen sorunu olarak öne çıkarırlar.

Son olarak, Komünistler, her yerde tüm ülkelerin demokratik partilerinin birliği ve anlaşması için çalışırlar.

Komünistler, görüşlerini ve hedeflerini gizlemekten nefret ederler. Amaçlarına ancak var olan tüm toplumsal koşulların zor yoluyla ortadan kaldırılmasıyla ulaşılabileceğini açıkça duyururlar. Egemen sınıflar bir komünist devrim korkusuyla tir tir titresin. Proleterlerin zincirlerinden başka yitirecekleri bir şey yoktur. Oysa kazanacakları koskoca bir dünya vardır.

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ,
BİRLEŞİN!

***** O sıralar Parlamento'da Ledru-Rollin, literatürde Louis Blanc, günlük basında da *Réforme* gazetesi tarafından temsil edilen parti. Onların buluşu olan "Sosyal

Demokrasi" adı, Demokratik ya da Cumhuriyetçi partinin sosyalizme az çok bulaşmış bir kesimini yansıtıyordu. (Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma notu.)

57. Polonyalı direnişçilerin Rus kuvvetlerine karşı ayaklanmasının 1831' de bastırılmasının ardından temsilî sistem ve bağımsız ordu ortadan kaldırılmış, üniversitelere ve Kilise'ye ağır darbeler indirilmiş, binlerce kişi sürgüne zorlanmıştı. "Sürgündeki Polonya Kralı" Adam Jerzy Czartoryski'nin çevresinde toplanan tutucular diplomatik girişimlerle 1815 statüsüne dönülmesini sağlamaya çalışırken, köktenci yurtseverlerin örgütlediği Polonya Demokratik Derneği 1772 sınırlarına dayalı bir bağımsızlığı ve toprak reformunu öngören bir izlenceyle ortaya çıkmıştı. Polonya topraklarında geniş bir destek bulan derneğin 1846'da başlattığı ayaklanma, hazırlık aşamasında açığa çıkarılması ve etkili karşı önlemler alınması nedeniyle başarısızlığa uğramıştı. Böylece güçten düşen Polonyalı yurtseverler, Avrupa'yı devrimci bir dalganın sardığı 1848-49 yıllarında etkisiz kalmışlardı.

58. *Manifesto*'nun Almanca aslında, *Kleinbürgerei* denmektedir. Marx ve Engels, bu terimi, kent küçük burjuvazisinin gerici öğelerini tanımlamak için kullanıyorlardı.

59. *Manifesto* kaleme alındığı sırada Marx ve Engels Almanya'daki bir devrimin 1789-95 Fransız Devrimi'nin bir tekrarı olacağını bekliyorlardı.

Karl Marx ve Friedrich Engels'in *Komünist Manifesto*'nun Çeşitli Basımları İçin Yazdıkları Önsözler

1872 Almanca Basımına Önsöz[60]

Uluslararası bir işçi örgütü olan ve o günlerin koşullarında hiç kuşkusuz etkinliklerini ancak gizli bir biçimde sürdürebilen Komünistler Birliği, 1847 Kasımı'nda Londra'da toplanan Kongresinde, aşağıda imzası bulunanları, Partinin ayrıntılı bir teorik ve pratik programını yayına hazırlamakla görevlendirdi. İşte, elyazmaları Şubat Devrimi'nden[61] birkaç hafta önce baskıya girmek üzere Londra'ya ulaşan aşağıdaki *Manifesto* böyle doğdu. İlkin Almanca yayımlanan *Manifesto*'nun Almanya, İngiltere ve Amerika'da bu dilde en az on iki değişik basımı yapıldı. İngilizcesi ilk kez 1850 yılında Bayan Helen Macfarlane'in çevirisiyle Londra'da, *Red Republican*'da yayımlandı;[62] 1871 yılında da Amerika'da en az üç ayrı çevirisi basıldı. Fransızcası ilkin 1848 Haziran Ayaklanması'ndan[63] kısa bir süre önce Paris'te, bu yakınlarda da New York'ta basılan *Le Socialiste*'te[64] yayımlandı. Yeni bir çevirisi de hazırlanıyor. İlk Almanca basımından kısa bir süre sonra Londra'da Lehçe bir çevirisi çıktı. Altmışlarda Cenevre'de bir Rusça çevirisi yayımlandı. İlk yayımlanışından kısa bir süre sonra Dancaya da çevrildi.

Koşullar son yirmi beş yılda ne kadar değişmiş olursa olsun, bu *Manifesto*'da ortaya konan ana ilkeler genel olarak bugün de o günkü kadar doğrudur. Yer yer kimi ayrıntılarda düzeltmeler yapmak gerekebilir. *Manifesto*'da da belirtilmiş olduğu gibi, ilkelerin hayata geçirilmesini belirleyecek olan, her yerde ve her zaman, var olan tarihsel koşullardır; o yüzden de, 2. Bölüm'ün sonunda önerilen devrimci önlemlerin özel olarak üstünde durulmamıştır. O bölüm bugün birçok bakımdan çok farklı bir biçimde yazılırdı. Modern sanayinin son yirmi beş yılda attığı dev adımlar ve bunun yanı sıra işçi sınıfının parti örgütlenmesinin gelişip yaygınlaşması göz önüne alınacak olursa; önce Şubat Devrimi'nde, sonra da daha da önemlisi proletaryanın siyasal iktidarı ilk kez iki ay boyunca elinde tuttuğu Paris Komünü'nde[65] kazanılan pratik deneyim göz önüne alınacak olursa, bu programın kimi ayrıntıları gününü doldurmuştur. Komün'ün özellikle kanıtladığı, "işçi sınıfının hazır devlet aygıtına el koymakla yetinip onu

kendi amaçları doğrultusunda kullanamayacağı" olmuştur. (Bkz. *The Civil War in France; Address of the General Council of the International Working Men's Association*, Londra, Truelove, 1871, s. 15. [*Fransa'da İç Savaş*] Bu görüş orada daha da geliştirilmiştir.)[66] Dahası, sosyalist literatürün eleştirisinin, yalnızca 1847 yılına kadarki literatürü ele aldığı için günümüzde yetersiz kaldığı açıktır; ayrıca, Komünistlerin çeşitli muhalefet partileri karşısındaki tutumuyla ilgili görüşler de (4. Bölüm), ilke olarak hâlâ doğru olmakla birlikte, siyasal durum tümden değiştiği ve tarihsel gelişme o bölümde sözü edilen siyasal partilerin çoğunu yeryüzünden süpürüp attığı için, pratikte gününü doldurmuş bulunmaktadır.

Yine de, *Manifesto*, artık değiştirmeye hiç hakkımız olmayan tarihsel bir belge durumuna gelmiştir. Belki ilerideki bir basımda, 1847 ile günümüz arasındaki boşluğu dolduracak bir giriş yer alabilir; bu yeni basımın o kadar beklenmedik bir anda yapılması gerekti ki, böyle bir giriş yazmaya vakit bulamadık.

KARL MARX-FRIEDRICH ENGELS
Londra, 24 Haziran 1872

60. 1872 yılında Leipzig'de, *Volksstaat* yazı kurulunun girişimiyle *Manifesto*'nun yeni bir Almanca basımı yapıldı. Bu yeni basım, *Das kommunistische Manifest. Neue Ausgabe mit einem Vorwort der Verfasser* (Komünist Manifesto. Yazarların Önsözüyle Yeni Basım) başlığını taşıyor ve Marx ve Engels'in yaptıkları ufak tefek bazı değişiklikleri içeriyordu. Daha sonra, 1883 ve 1890 yıllarında yapılan Almanca basımlar da aynı başlıkla yayımlandı.

61. Fransa'daki Şubat Devrimi, 24 Şubat 1848'de Louis-Philippe'in meşruti monarşisini devirdi. Paris'te, ayaklanmacıların Temsilciler Meclisi'ni işgal etmesi üzerine, Louis Blanc gibi radikal önderlerin de yer aldığı bir geçici hükümet kuruldu ve çok geçmeden cumhuriyet ilan edildi.

62. *Red Republican* (Kızıl Cumhuriyetçi), Chartist bir haftalık dergiydi. George Harney tarafından 1850 yılının Haziran ve Kasım ayları arasında çıkarılmıştı. *Manifesto*'nun bu ilk İngilizce çevirisi, *Red Republican*'ın Kasım 1850 tarihli 21-24. sayılarında *Manifesto of the German Communist Party* (Alman Komünist Partisi Manifestosu) adıyla yayımlanmıştı.

63. Parisli işçilerin Haziran Ayaklanması, herkese iş sağlamaya yönelik Ulusal Atölyelerin kapatılması ve borçlar üstündeki moratoryumun kaldırılması sonucunda patlak vermişti. Kentin doğu kesiminde ve işçi mahallelerinde barikatlar kurulmuştu. Cumhuriyetin tehlikede olduğu açıklanmış ve ayaklanma Savaş Bakanı cumhuriyetçi General Louis-Eugène Cavaignac tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştı.

64. Enternasyonal'in Fransız kesiminin yayın organı *Le Socialiste*, 1871 Ekimi ile 1873 Mayısı arasında New York'ta Fransızca yayımlanan haftalık bir dergiydi. *Manifesto*'nun Fransızca çevirisi, bu dergide 1872'nin Ocak ve Şubat aylarında yayımlanmıştı. *Le Socialiste*, 1872 Eylülündeki Lahey Kongresi'nden sonra Enternasyonal'le olan bağlarını kopardı.

65. Paris Komünü, Fransız-Prusya Savaşı'nda (1870-71) Fransa'nın aldığı yenilginin ve III. Napoléon yönetimindeki İkinci İmparatorluk'un (1852-70) çöküşünün hemen ardından baş gösteren bir ayaklanma sonucunda kurulmuştu. Cumhuriyetçilerle sosyalistlerin bağlaşımıyla oluşan Paris Komünü, 1871 Nisan-Mayısı'nda altı hafta sürmüştü. Bu süre içinde, dinin devlet tarafından desteklenmesine son verilmesi, Fransız Cumhuriyet takviminin kullanılması gibi uygulamaların yanı sıra 10 saatlik işgünü, fırıncıların gece çalışmalarının önlenmesi türünden reformlar öngörülmüştü. Tüm kamu yetkililerinin kendilerini seçen kitleye karşı her an sorumlu ve görevden alınabilir olması da devlet mekanizması açısından büyük bir yeniliği yansıtmaktaydı. Hükümet birlikleri 21 Mayıs'ta Paris'in savunmasız bırakılmış bir kesimine girmişler, bunu izleyen Kanlı Hafta boyunca düzenli birlikler, savunma amacıyla caddelere barikatlar kuran Komüncülerin direnişini adım adım kırmışlardı. 750 kayıp veren hükümet birlikleri, Komüncülerden 20 bin kişiyi öldürmüşlerdi. Komün'ün bastırılmasından sonra hükümet daha başka acımasız önlemlere başvurmuş, 38 bin kişi tutuklanmış, 7 binden fazla kişi sınırdışı edilmişti. Paris Komünü, Marxçılar tarafından tarihteki ilk sosyalist devrim denemesi olarak kabul edilmiştir. Karl Marx, Paris Komünü'nü, kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin siyasal biçimi saydığı "proletarya diktatörlüğü"nün tarihteki ilk örneği olarak görmüş ve desteklemiştir.

66. *Fransa'da İç Savaş* adlı kitapta bulunan "Uluslararası Emekçiler Birliği Genel Konseyinin Bildirisi". Karl Marx'ın, 30 Mayıs 1871'de, Paris Komünü'nün bastırılmasından iki gün sonra Uluslararası Emekçiler Birliği'nin genel konseyinde yaptığı konuşmanın metni.

1882 Rusça Basımına Önsöz[67]

Komünist Parti Manifestosu'nun, çevirisini Bakunin'in[68] yaptığı ilk Rusça basımı 1860'ların başında[69] *Kolokol*'un[70] basımevinde yapılmıştı. O sıralar Batı bunu (*Manifesto*'nun Rusça basımını) yalnızca yazınsal bir ilginçlik olarak görmüştü. Bugün böyle bir bakış olanaksızdır.

O sıralar (Aralık 1847) proletarya hareketinin henüz ne kadar dar bir alanı kapsadığı, *Manifesto*'nun Komünistlerin çeşitli ülkelerdeki çeşitli muhalefet partileri karşısındaki duruşunu ele alan son bölümünde olanca açıklığıyla gözler önüne serilmiştir. O bölümde Rusya ve Birleşik Devletler'in adı bile geçmez. O dönem, Rusya'nın tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücünü oluşturduğu, Birleşik Devletler'in de göçler yoluyla Avrupa proletaryasının fazla güçlerini yuttuğu bir dönemdi. İki ülke de, Avrupa'ya hammadde sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Avrupa'nın sanayi ürünlerinin satışı için pazar oluşturuyordu. Bu yüzden, o sıralar iki ülke de, öyle ya da böyle, Avrupa'da var olan düzenin temel direkleriydi.

Bugün durum o kadar farklı ki! Bir kere, Avrupa'dan göçler, Kuzey Amerika'yı dev bir tarım üretimi için elverişli kılmıştır; bu ülkenin rekabeti Avrupa'daki büyük ve küçük toprak mülkiyetini temellerinden sarsmaktadır.[71] Dahası, bu göç, Birleşik Devletler'in olağanüstü sanayi kaynaklarını, Batı Avrupa'nın, özellikle de İngiltere'nin bugüne kadar süregelen sanayi tekelini kısa zamanda kıracak bir güç ve çapta kullanabilmesini olanaklı kılmıştır. Her iki durum da Amerika'yı devrimci bir biçimde etkilemektedir. Küçük ve orta çiftçilerin bütün bir siyasal yapının temelini oluşturan toprak mülkiyeti, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çökmekte; bununla eşzamanlı olarak, sanayi bölgelerinde ilk kez bir proletarya kitlesi ve alabildiğine bir sermaye yoğunlaşması gelişmektedir.

Gelelim Rusya'ya! 1848-49 Devrimi sırasında yalnızca Avrupa prensleri değil, Avrupa burjuvazisi de, yeni yeni uyanmaya başlayan proletaryadan biricik kurtuluşu Rusya'nın müdahalesinde bulmuştu. Çar,

Avrupa gericiliğinin başı ilan edilmişti. Oysa bugün çar Gatçina'da devrimin savaş tutsağı,[72] Rusya ise Avrupa'da devrimci eylemin öncüsüdür.

Komünist Manifesto'nun amacı, modern burjuva mülkiyetinin kaçınılmaz bir biçimde yaklaşan çöküşünü açığa vurmaktı. Oysa Rusya'da, hızla gelişmekte olan kapitalist vurgunculuğa ve yeni yeni gelişmeye başlayan burjuva toprak mülkiyetine karşın, toprakların yarıdan fazlasının köylülerin ortak mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Bugün soru şudur: Büyük ölçüde zayıflamış olmakla birlikte, yine de bir ilkel ortak toprak mülkiyeti biçimi olan Rus *obşçina*'sı,[73] daha ileri bir ortak mülkiyet biçimi olan komünist ortak mülkiyete doğrudan doğruya geçebilir mi? Yoksa tam tersine, ilk önce Batı'nın tarihsel evrimini oluşturan aynı çözülme sürecinden mi geçmek zorundadır?

Bugün bu sorunun olası tek yanıtı şudur: Rusya Devrimi Batı'daki bir proletarya devrimine ışık yakar, böylece bu iki devrim birbirini tamamlarsa, günümüz Rusya'sındaki ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir.

KARL MARX-FRIEDRICH ENGELS
Londra, 21 Ocak 1882

67. Söz konusu basım, *Manifesto*'nun 1882'de Cenevre'de yayımlanmış olan ikinci Rusça basımıdır. Engels, "Rusya'daki Toplumsal İlişkiler Üstüne" başlıklı yazıya düştüğü notta, Plehanov'dan *Manifesto*'nun Rusça çevirmeni olarak söz ediyordu. Nitekim, *Manifesto*'nun 1900 tarihli Rusça basımında bunu Plehanov kendisi de doğrulamıştır. Marx ve Engels, *Manifesto*'nun 1882 basımına, 5 Şubat 1882'de *Narodnaya Volya*'da (Halkın İradesi) Rusça olarak yayımlanan bir önsöz yazdılar. Bu önsözün Almancası, 13 Nisan 1882'de Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı *Sozialdemokrat*'ın 16. sayısında yer aldı. Engels, bu önsöze *Manifesto*'nun 1890 tarihli Almanca basımında da yer verdi. Aslında bu önsöz, Rus sosyalist düşünür Pyotr L. Lavrov'un 16 Ocak 1882'de yazdığı bir mektuba yanıt olarak kaleme alınmıştır. 1870'lerde Rusya üstüne yoğun çalışmalar yapmış olan Marx'ın o sıralar sağlığı yerinde değildi; o yüzden, önsöz baştan sona Engels tarafından hazırlanmış, Marx ise birkaç ufak tefek düzeltme yapmakla yetinmişti.

Georgi Valentinoviç Plehanov (1856-1918), Rusya'daki Marxçı hareketin

kurucusu olmuş ve uzun yıllar sözcülüğünü üstlenmiştir. Zaman içinde Menşeviklere katılarak Bolşeviklerin 1917'de iktidara gelmesine karşı çıkmış ve sürgünde ölmüştür.

68. Mihail Aleksandroviç Bakunin (1814-1876), anarşizmin 19. yüzyıldaki başlıca kuramcılarından biridir. 1842'de radikal bir dergide yayımlanan ilk devrimci bildirisinde, "Yıkıcı tutku aynı zamanda yaratıcı bir dürtüdür," diyen Bakunin, 1848-49 yıllarında Avrupa'nın çeşitli kentlerindeki ayaklanmalara katılmış, Mayıs 1848'de Dresden'deki ayaklanma sırasında tutuklanarak Avusturyalılara teslim edilmiş, bir süre sonra da Rusya'ya gönderilmiştir. 1861'e kadar hapiste ve sürgünde yaşadıktan sonra, yaşamı boyunca yaygınlaştırmaya çalışacağı anarşist görüşleri İtalya'da biçimlendirmeye başlamıştır. 1868'de Cenevre'ye taşındıktan sonra I. Enternasyonal'e üye olan Bakunin ile Marx arasındaki anlaşmazlık, Bakunin ve arkadaşlarının 1872'deki Lahey Kongresi'nde Enternasyonal'den ayrılmalarıyla sonuçlanmış, bu anlaşmazlık Avrupa devrimci hareketinde yıllarca süren bir bölünmeye yol açmıştır. 1870'lerde yayımlanan yapıtlarında Marx'la olan görüş ayrılıklarını açıkça dile getiren Bakunin, var olan düzenin şiddet yoluyla yıkılması için çağrıda bulunmaktan hiç vazgeçmemiş; bununla birlikte, siyasal denetim, merkeziyetçilik ve her türlü otoriteye karşı çıkmıştır. Tipik Alman özellikleri taşıdığına inandığı düşünce ve örgütlenme biçimlerini reddederek, bunlara karşı Rus köylüsünün içinde taşıdığına inandığı "özgür devrimci ruh"u savunmuştur. Bakunin'in anarşist görüşleri Marx'ın öngördüğü komünizmin karşısavı olarak son biçimini almıştır.

69. *Manifesto*'nun bu Rusça basımı gerçekte 1869'da yapılmıştır. Bu Rusça çevirinin yayımlanış tarihi, Engels'in 1888 tarihli İngilizce basıma yazdığı önsözde de yanlış verilmiştir. Söz konusu Rusça basım, Çernetski'nin Cenevre'deki basımevinde gerçekleştirilmiş, *Kolokol*'daki basım buradan aktarılmıştır.

70. *Kolokol* (Çan), köylü popülizmi olarak bilinen, Rusya'ya özgü sosyalist yol kuramını geliştirmiş olan Rus gazeteci ve siyasal düşünür Aleksandr Herzen (1812-1870) tarafından yayımlanan bir gazeteydi. 1857-65 arasında Londra'da, 1867'ye kadar Cenevre'de Rusça olarak, 1867-69 arasında da Rusça bir ekle birlikte Fransızca olarak yayımlanmıştı.

71. 1846-79 yılları arasında buharlı gemilerin gelişmesi, kırsal alanların demiryollarının döşenmesiyle yerleşime açılması ve Amerikalı göçmenlerin batıya göçü, tahıl fiyatlarında görülmemiş bir düşüşe yol açmıştı. Tarım alanındaki fiyatlarda meydana gelen bu düşüş, İngiltere'de 1914'e kadar süren uzun süreli bir tarım bunalımı yaratmıştı. Almanya'da ise, önemli siyasal güce sahip olan toprak

sahipleri Junkerler ile ağır sanayi arasındaki tutucu bir milliyetçi bağlaşmanın temelini oluşturan koruyucu bir gümrük vergisi uygulaması gerçekleştirilmişti.

72. 1848-49'da Rus çarı, I. Nikolay'dı. 1855'te onun yerine geçen ve 1861'de serfliği kaldıran yasanın çıkartılmasına önayak olan II. Aleksandr, 13 Mart 1881'de, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün gerçekleştirdiği bombalı bir suikast sonucunda ağır yaralanarak ölmüştü. Ertesi gün tahta çıkan oğlu III. Aleksandr ise, aynı örgütün olası bir saldırısından korunmak amacıyla, Petersburg'un güneybatısındaki Gatçina'da bulunan çarlık sarayına çekilmişti.

73. O dönemde Rusya'daki köy topluluğuna *obşçina* denmekteydi.

1883 Almanca Basımına Önsöz[74]

Ne yazık ki, bu basımın önsözünü tek başıma imzalamak zorundayım.[75] Marx, Avrupa ve Amerika'nın tüm işçi sınıfının herkesten daha çok şey borçlu olduğu bu insan, Highgate Mezarlığı'nda yatıyor ve mezarının üstünde ilk çimenler boy atıyor. *Manifesto*'nun gözden geçirilmesi ya da *Manifesto*'ya eklemeler yapılması, onun ölümünden sonra hiç mi hiç düşünülemez artık. O yüzden, aşağıdaki noktaları yeniden açık seçik belirtmeyi gerekli sayıyorum:

Manifesto'da baştan sona ortaya konan temel düşünce ekonomik üretimin ve her tarihsel çağın kaçınılmaz olarak bu ekonomik üretimden kaynaklanan toplum yapısının, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin temelini oluşturduğu; bunun sonucu olarak da, (ilkel komünal toprak mülkiyetinin ortadan kalkmasından bu yana) bütün tarihin bir sınıf savaşımları tarihi, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarındaki sömürülen ve sömüren, ezilen ve ezen sınıflar arasındaki savaşımların tarihi olageldiği; ancak, bu savaşımının bugün ulaştığı aşamada, sömürülen ve ezilen sınıfın (proletaryanın) bundan böyle, aynı zamanda toplumun tümünü sömürüden, zulümden ve sınıf savaşımlarından sonsuza dek kurtarmaksızın, kendini sömüren ve ezen sınıftan (burjuvaziden) kurtulamayacağı düşüncesi – işte bu temel düşünce, yalnızca ve bir tek Marx'a aittir.[*]

Bunu daha önce birçok kez belirtmiştim; ama şimdi, *Manifesto*'nun başında bir kez daha özellikle belirtilmesi gerekiyor.

F. ENGELS
Londra, 28 Haziran 1883

74. *Manifesto*'nun üçüncü Almanca basımı, Engels'in Marx'ın ölümünden sonra

hazırladığı ilk basımdır.

75. Kronik bronşit ve sürekli zatülcenp rahatsızlığı çeken Marx, 14 Mart 1883'te Londra'da, Maitland Park Road 14 numaradaki evinde akciğer kanaması sonucunda öldü.

***** İngilizce çeviriye yazdığım önsözde şöyle demiştim: "Kanımca, Darwin'in kuramının biyoloji için yaptığını tarih için yapması kaçınılmaz olan bu önermeye, 1845'ten birkaç yıl önce ikimiz de adım adım yaklaşıyorduk. Benim bu önermeye tek başıma ne kadar yaklaştığım, en iyi, *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı yapıtımda görülür. Ne var ki, Marx'la 1845 baharında Brüksel'de yeniden buluştuğumda, o bu önermeyi çoktan sonucuna vardırmıştı; nerdeyse burada ortaya koyduğum kadar açık seçik bir biçimde önüme serdi." (Engels'in 1890 tarihli Almanca basıma notu.)

1888 İngilizce Basımına Önsöz

Manifesto, ilk başta yalnızca Almanların yer aldığı, sonradan uluslararası bir nitelik kazanan ve 1848 öncesi Kara Avrupası'nın siyasal koşullarında kaçınılmaz olarak gizli bir biçimde etkinlik gösteren işçi örgütünün, Komünistler Birliği'nin programı olarak yayımlandı. Birliğin 1847 Kasımı'nda Londra'da toplanan bir kongresinde, Marx ve Engels, teori ve pratik açısından eksiksiz bir parti programını yayına hazırlamakla görevlendirildiler. 1848'in Ocak ayında Almanca kaleme alınan elyazması, 24 Şubat'taki Fransız Devrimi'nden birkaç hafta önce Londra'daki basımcıya gönderildi. 1848 Haziranı'ndaki ayaklanmadan kısa bir süre önce Paris'te Fransızca bir çevirisi çıktı. Bayan Helen Macfarlane tarafından yapılan ilk İngilizce çeviri, 1850 yılında Londra'da George Julian Harney'nin *Red Republican* dergisinde yer aldı. Ayrıca Danca ve Lehçe basımları da yayımlanmış bulunuyordu.

1848 Haziranı'ndaki Paris ayaklanmasının –proletarya ile burjuvazi arasındaki ilk büyük savaşın– yenilgiyle sonuçlanması, Avrupa işçi sınıfının toplumsal ve siyasal ereklerini bir süre için yeniden geri plana itti. Ondan sonra, üstünlüğü ele geçirmek için verilen savaşım, Şubat Devrimi'nden önce olduğu gibi bir kez daha yalnızca mülk sahibi sınıfın farklı kesimleri arasında süregeldi; işçi sınıfı, yalnızca siyaset alanında kendine bir yer açabilmek için savaşım vermek zorunda bırakılmış ve orta sınıf radikallerinin aşırı kanadı konumuna indirgenmişti. Proletaryanın bağımsız hareketleri, hayat belirtisi göstermeyi sürdürdükleri her yerde, acımasızca bastırılıyordu. Böylece, Prusya polisi, Komünistler Birliği'nin o sıralar Köln'de barınmakta olan Merkez Kurulu'nu ele geçirdi. Kurul üyeleri tutuklandılar ve on sekiz ay tutuklu kaldıktan sonra, 1852 Ekimi'nde yargılandılar. Bu ünlü "Köln Komünist davası"[76] 4 Ekim'den 16 Kasım'a kadar sürdü; tutuklulardan yedisi üç yılla altı yıl arasında değişen kalebentlik cezalarına çarptırıldı. Birlik, bu kararın hemen ardından, geri kalan üyelerince resmen dağıtıldı. *Manifesto* ise artık unutulmaya mahkûm görünüyordu.

Avrupa işçi sınıfı, egemen sınıflara karşı yeni bir saldırıya geçmek için yeterince güç kazandığında, Uluslararası Emekçiler Birliği doğdu. Gel gör ki, Avrupa ve Amerika'nın tüm militan proletaryasını tek bir örgütte birleştirmek gibi açık seçik bir amaçla kurulan bu birliğin, *Manifesto*'da ortaya konan ilkeleri hemen ilan etmesi olanaklı değildi. Enternasyonal'in, İngiliz sendikalarınca, Fransa, Belçika, İtalya ve İspanya'daki Proudhon yandaşlarıyla Almanya'daki Lassalle[*77] yandaşlarınca benimsenebilecek kadar geniş bir programa sahip olması gerekiyordu. Bütün partilerce hoşnutlukla karşılanan bu programı hazırlayan Marx, işçi sınıfının, eylem birliği ve karşılıklı tartışma sonucunda mutlaka gerçekleşecek olan düşünsel gelişmesine sonsuz bir güven duyuyordu. Sermayeye karşı savaşım içinde meydana gelecek olaylar ve dalgalanmalar, dahası zaferlerden çok yenilgiler, insanlara kafalarındaki her derde deva reçetelerin yetersizliğini mutlaka gösterecek, işçi sınıfının kurtuluşunun gerçek koşulları konusunda daha yetkin bir kavrayışın yolunu açacaktı. Sonunda Marx haklı çıktı. Enternasyonal 1874'te dağılırken, işçiler artık 1864'teki işçiler değildiler.[78] Fransa'da Proudhonculuk, Almanya'da Lassallecilik can çekişmekteydi; dahası, çoğu uzun zamandır Enternasyonal'le bağlarını koparmış bulunan tutucu İngiliz sendikaları bile, artık yavaş yavaş, geçen yıl başkanlarının Swansea'de onlar adına, "Kara Avrupası sosyalizmi artık bize korkunç gelmiyor," diyebildiği noktaya yaklaşmaktaydılar. İşin gerçeği, *Manifesto*'nun ilkeleri bütün ülkelerin işçileri arasında epeyce kök salmıştı.

Böylece *Manifesto* yeniden öne çıktı. Almancası 1850'den bu yana İsviçre, İngiltere ve Amerika'da birkaç kez yeniden basılmıştı. 1872'de New York'ta İngilizceye çevrilerek *Woodhull and Claflin's Weekly*'de[79] yayımlandı. Bu İngilizce metinden yapılan bir Fransızca çeviri New York'taki *Le Socialiste*'te yer aldı. O zamandan bu yana da, Amerika'da az çok kırpılmış olarak en az iki İngilizce çeviri çıktı ve bunlardan biri İngiltere'de yeniden basıldı. Bakunin'in yaptığı ilk Rusça çeviri 1863'te Cenevre'de Herzen'in *Kolokol* basımevinde, yiğit Vera Zasuliç'in[80] yaptığı bir başka çeviri de 1882'de yine Cenevre'de yayımlandı. 1885'te Kopenhag'da *Socialdemokratisk Bibliothek* yeni bir Danca basımını,[81] aynı yıl Paris'te *Le Socialiste*[82] yeni bir Fransızca çevirisini çıkardı. Bu ikincisinden yapılan İspanyolca bir çeviri ise 1886'da Madrid'de yayımlandı.[83] Almanca yeniden basımlarını saymak gereksiz; en az on iki yeniden basım vardır. Duyduğuma göre, *Manifesto*'nun birkaç ay önce

İstanbul'da yayımlanacak olan Ermenice çevirisi, yayıncı, Marx'ın adını taşıyan bir kitabı çıkarmaktan korktuğu, çevirmeni de kendi adını koymaya yanaşmadığı için gün ışığına çıkamamış. Başka dillerde de çevirileri olduğunu duydum, ama bunları görmedim. Görüldüğü gibi, *Manifesto*'nun tarihi, modern işçi sınıfı hareketinin tarihini büyük ölçüde yansıtmaktadır; bugün, hiç kuşkusuz, sosyalist literatürün en yaygın, en uluslararası ürünüdür, Sibirya'dan California'ya milyonlarca işçi tarafından benimsenmiş ortak programdır.

Ne var ki, kaleme alındığı sıralar ona *Sosyalist* Manifesto diyemezdik. 1847'de sosyalist dendiğinde, bir yandan çeşitli ütopyacı sistemlerin yandaşları, yani her ikisi de çoktan birer tekkeye dönüşmüş bulunan ve son demlerini süren İngiltere'deki Owencılar ve Fransa'daki Fourierciler, öte yandan da sermayenin ve kârın kılına dokunmaksızın her türlü toplumsal bozukluğu bin bir yoldan onarıp düzelteceklerini ileri süren cins cins toplumsal düzenbaz anlaşılıyordu; bunların hepsi de işçi sınıfı hareketinin dışında insanlardı ve daha çok "mürekkep yalamış" sınıfların desteğinin peşindeydiler. İşçi sınıfının, yalnız başına siyasal devrimlerin yetersiz kaldığına inanmış ve dipten doruğa bir toplumsal değişikliğin zorunluluğunu ortaya koymuş olan tüm kesimleri kendilerine komünist diyorlardı. Gerçi kaba, yontulmamış, salt içgüdüsel bir komünizmdi bu; ama yine de, sorunun özüne parmak basıyordu ve işçi sınıfı arasında, Fransa'da Cabet'nin, Almanya'da da Weitling'in ütopyacı komünizmini doğuracak kadar güçlüydü. Demek, 1847'de sosyalizm bir orta sınıf hareketi, komünizm ise bir işçi sınıfı hareketiydi. Sosyalizm, en azından Kara Avrupası'nda, "saygın"dı; komünizm ise tam tersi. Ve biz en baştan beri "işçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" anlayışını savunduğumuzdan, bu iki addan hangisini benimseyeceğimiz konusunda kuşkuya yer olamazdı. Dahası, o zamandan bu yana da bu adı yadsımak aklımızın ucundan bile geçmedi.

Manifesto ortak yapıtımız olduğu için, kendimi, onun çekirdeğini oluşturan temel önermenin Marx'a ait olduğunu açıklamak zorunda sayıyorum. Bu önerme şudur: Tarihin her çağında, var olan ekonomik üretim ve değişim biçimi ve kaçınılmaz olarak bunun yol açtığı toplumsal örgütlenme, o çağın siyasal ve düşünsel tarihinin temelini oluşturur, o çağın siyasal ve düşünsel tarihi ancak bu temelden yola çıkılarak açıklanabilir; dolayısıyla, bütün bir insanlık tarihi (toprakta ortak mülkiyete dayanan ilkel kabile toplumunun dağılmasından bu yana) bir sınıf savaşımları tarihi,

sömüren ve sömürülen sınıflar, egemen ve ezilen sınıflar arasındaki çatışmaların tarihi olagelmiştir; bu sınıf savaşımları tarihinin oluşturduğu bir dizi evrim sonucunda bugün öyle bir aşamaya ulaşılmıştır ki, sömürülen ve ezilen sınıf proletarya aynı zamanda bütün bir toplumu her türlü sömürü, baskı, sınıf ayrımı ve sınıf savaşımından temelli kurtarmadıkça, kendi de sömüren ve ezen sınıfın burjuvazinin boyunduruğundan kurtulamaz.

Kanımca, Darwin'in kuramının biyoloji için yaptığını tarih için yapması kaçınılmaz olan bu önermeye, 1845'ten birkaç yıl önce ikimiz de adım adım yaklaşıyorduk. Benim bu önermeye tek başıma ne kadar yaklaştığım, en iyi, *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* adlı yapıtımda görülür. Ne var ki, Marx'la 1845 baharında Brüksel'de yeniden buluştuğumda, o bu önermeyi çoktan sonucuna vardırmıştı; nerdeyse burada ortaya koyduğum kadar açık seçik bir biçimde önüme serdi.

1872'de yayımlanan Almanca basıma yazdığımız ortak önsözün şu bölümünü aktarayım:

> Koşullar son yirmi beş yılda ne kadar değişmiş olursa olsun, bu *Manifesto*'da ortaya konan ana ilkeler genel olarak bugün de o günkü kadar doğrudur. Yer yer kimi ayrıntılarda düzeltmeler yapmak gerekebilir. *Manifesto*'da da belirtilmiş olduğu gibi, ilkelerin hayata geçirilmesini belirleyecek olan, her yerde ve her zaman, var olan tarihsel koşullardır; o yüzden de, 2. Bölümün sonunda önerilen devrimci önlemlerin özel olarak üstünde durulmamıştır. O bölüm bugün birçok bakımdan çok farklı bir biçimde yazılırdı. Modern sanayinin son yirmi beş yılda attığı dev adımlar ve bunun yanı sıra işçi sınıfının parti örgütlenmesinin gelişip yaygınlaşması dikkate alınacak olursa; önce Şubat Devrimi'nde, sonra da daha da önemlisi proletaryanın siyasal iktidarı ilk kez iki ay boyunca elinde tuttuğu Paris Komünü'nde kazanılan pratik deneyim göz önüne alınacak olursa, bu programın kimi ayrıntıları gününü doldurmuştur. Komün'ün özellikle kanıtladığı, 'işçi sınıfının hazır devlet aygıtına el koymakla yetinip onu kendi amaçları doğrultusunda kullanamayacağı' olmuştur. (Bkz. *The Civil War in France; Address of the General Council of the International Working Men's Association*, Londra, Truelove, 1871, s. 15. [*Fransa'da İç Savaş*] Bu görüş orada daha da geliştirilmiştir.) Dahası, Sosyalist literatürün eleştirisinin, yalnızca 1847 yılına kadarki literatürü ele aldığı için günümüzde yetersiz kaldığı açıktır; ayrıca, Komünistlerin çeşitli muhalefet partileri karşısındaki

tutumuyla ilgili görüşler de (4. Bölüm), ilke olarak hâlâ doğru olmakla birlikte, siyasal durum tümden değiştiği ve tarihsel gelişme o bölümde sözü edilen siyasal partilerin çoğunu yeryüzünden süpürüp attığı için, pratikte gününü doldurmuş bulunmaktadır.

Yine de, *Manifesto*, artık değiştirmeye hiç hakkımız olmayan tarihsel bir belge durumuna gelmiştir.

Elinizdeki çeviri, Marx'ın *Kapital*'inin büyük bir bölümünün çevirmeni Bay Samuel Moore[84] tarafından yapılmıştır. Çeviriyi birlikte gözden geçirdik; ben tarihsel konulara açıklık getiren birkaç not ekledim.

F. ENGELS
Londra, 30 Ocak 1888

***** Lassalle, bize her zaman, Marx'ın bir tilmizi olduğunu söyler ve gerçekten de *Manifesto*'yu savunurdu. Ama 1862-64 yılları arasında yürüttüğü ajitasyon çalışmalarında, devlet kredisiyle desteklenen kooperatif atölyeleri kurulmasını istemekten öteye gidemedi. (Engels'in notu.)

76. *Köln Komünist Davası* (4 Ekim 1852-12 Kasım 1852), Prusya hükümetinin düzmece yollardan yarattığı bir davaydı. Marx ve Engels'in önderlik ettikleri ve *Komünist Parti Manifestosu*'nu program olarak benimseyen Komünistler Birliği'nin on bir üyesi, Prusya polisinin bir tertibi sonucunda Köln'de tutuklanıp "vatana ihanet" suçlamasıyla yargılandı. Mahkeme, uyduruk belgeler ve düzmece kanıtlara dayanarak, sanıklardan yedisini üç yılla altı yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırdı. Prusya polis devletinin, uluslararası işçi sınıfı hareketine karşı giriştiği provokasyonlar, Marx'ın "Köln Komünist Davası Üstüne Açıklamalar" adlı broşüründe ve Engels'in "Köln'deki Son Yargılama" başlıklı makalesinde açığa çıkartılarak gözler önüne serildi.

77. Sosyalist düşünür, siyaset ve eylem adamı Ferdinand Lassalle (1825-1864), Alman işçi hareketinin kurucularındandır. Karl Marx'ın görüşlerinden etkilenmesine karşın, sonraları reformcu bir çizgiye yönelmiştir. Gençliğinde Hegel ve Feuerbach gibi Alman filozofların ve Fransız ütopyacı düşünürlerin yapıtlarını inceleme olanağı bulmuş; daha sonra Almanya'daki 1848-49 Devrimi'ne etkin bir biçimde katılmış, Marx ve Engels'le bu dönemde ilişki

kurmuştur. Marx'ın tersine, devrim aşamasının sona erdiğine, ancak yasal ve evrimci savaşım biçimleriyle başarıya ulaşılabileceğine inanan Lassalle, 1863'te, daha sonraki Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin öncüsü sayılan Alman Genel İşçi Derneği'ni kurmuş, bu dernekte yürüttüğü propaganda çalışmalarının elle tutulur sonuçlar vermemesi üzerine umudunu yitirerek siyaseti bıraktığını açıklamıştır. 1864'te dinlenmek üzere gittiği İsviçre'de tanıştığı Helene von Dönniges'e âşık olmuş, genç kızın eski nişanlısıyla Cenevre yakınındaki küçük bir ormanda yaptığı düelloda yaralanmış ve üç gün sonra da ölmüştür.

78. I. Enternasyonal, 28 Eylül 1864'te Londra'da düzenlenen bir kitle toplantısında Uluslararası Emekçiler Birliği adıyla kuruldu. Çeşitli işçi örgütlerinin bir araya gelmesiyle oluşan birliğin kurucuları dönemin en güçlü İngiliz ve Fransız sendika önderlerindendi. Karl Marx, 32 kişilik geçici Genel Konsey'in üyeliğine seçildi ve başkanlığı üstlendi. Zamanla son derece merkezî bir parti niteliğini kazanan örgüt, temelde bireysel üyeliğe dayanıyordu. Üyeler bölgeler, gruplar halinde örgütlenmiş, bu gruplar da ulusal federasyon çatıları altında birleştirilmişti. Bazı sendika ve dernekler ise topluca Enternasyonal'e bağlanmıştı. En yüksek karar organı, her yıl değişik bir kentte toplanıp örgüt ilkelerini ve politikalarını belirleyen Kongre'ydi. Kongre'nin seçtiği Genel Konsey'in merkezi Londra'daydı. Yürütme organı olan Genel Konsey, ulusal federasyonlara muhabir sekreterler atamak, çeşitli ülkelerdeki grevleri desteklemek amacıyla bağış toplanmasını örgütlemek ve genel olarak Enternasyonal'in amaçlarına hizmet etmekle görevliydi.

I. Enternasyonal, kuruluş aşamasından başlayarak Marxçılık, Proudhonculuk, Blanquicilik ve İtalyan, İspanyol ve Fransız-İsviçre federasyonlarında etkili olan Bakuninci anarşizm gibi sosyalist düşünce akımları arasındaki çatışmalara sahne oldu. Merkeziyetçi bir sosyalizmi savunan Marx ile Bakunin arasındaki savaşım, Bakunincilerin 1872'deki Lahey Kongresi'nde I. Enternasyonal'den ayrılmalarıyla sonuçlandı. 1874'te de I. Enternasyonal'in resmen dağıldığı ilan edildi.

79. *Woodhull and Claflin's Weekly*, 1870-76 yılları arasında New York'ta kadın hakları savunucuları Victoria Woodhull ve Tennessee Claflin tarafından yayımlanan haftalık bir dergiydi. Bu derginin 30 Aralık 1871 tarihli sayısında, *Komünist Parti Manifestosu*'nun kısaltılmış bir çevirisi yayımlanmıştı.

80. *Manifesto*'nun bu ikinci Rusça basımının çevirmeni gerçekte Vera Zasuliç değil, G.V. Plehanov'du. Vera İvanovna Zasuliç (1849-1919), Petersburg Valisi General Fyodor F. Trepov'u kurşunlayan Rus devrimcidir. 1878'de halka açık bir mahkemede yargılanmış, jüri tarafından suçsuz bulunarak aklanmıştır. Bir

aristokratın kızı olan Zasuliç, 1868'de devrimci düşünceleri benimsedikten sonra yaşamının çoğunu hapiste, yeraltında ve sürgünde geçirmiş; 1883'te Rusya'nın ilk Marxçı örgütü olan Emeğin Kurtuluşu'nun kuruluş çalışmalarına katılmış, Marx ve Engels'le yazışmıştır. Üyesi olduğu Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi 1903'te ikiye bölününce Menşevikleri desteklemiştir.

81. Burada sözü edilen Danca çeviride (K. Marx og F. Engels: *Det Kommunistiske Manifest*, Kobenhavn, 1885) bazı eksiklikler ve yanlışlar vardır. Engels, *Manifesto*'nun 1890 tarihli Almanca basımı için kaleme aldığı önsözde bunlara değinmiştir.

82. *Manifesto*'nun Laura Lafargue tarafından yapılan Fransızca çevirisi, aslında *Le Socialiste*'te 29 Ağustos 1885-7 Kasım 1885 arasında yayımlanmıştı. Burada sözü edilen *Le Socialiste*, Jules Guesde'in 1885'te Paris'te çıkarmaya başladığı haftalık bir dergiydi. Fransız işçi hareketi içindeki Marxçı kanadın ilk önderlerinden Jules Guesde (1845-1922), 1871'de Montpellier'de çıkardığı *Les Droits de l'Homme*'da Paris Komünü'nü savunan yazılarından ötürü hapis cezasına çarptırılmış ve Cenevre'ye sığınmıştı. 1876'da Fransa'ya döndükten sonra Marxçılığın başlıca savunucularından biri oldu. Yayımladığı *Le Cri du peuple* ve *Le Socialiste* gibi dergilerin en ünlüsü *L'Égalité* idi.

83. İspanyolca çeviri 1886'nın Temmuz ve Ağustos aylarında *El Socialista*'da çıktı ve aynı yıl broşür olarak da yayımlandı. İspanyol Sosyalist İşçi Partisi'nin yayın organı *La Socialista*, 1885'te Madrid'de yayımlanmaya başlayan haftalık bir dergiydi.

84. İngiliz hukukçu Samuel Moore (1830-1895), Marx ve Engels'in hem yakın dostu, hem de hukuk danışmanıydı. Uluslararası Emekçiler Birliği üyesi olan Moore, 1888'de *Komünist Manifesto*'yu İngilizceye çevirmişti. Marx'ın *Kapital*'inin birinci cildinin İngilizce çevirisinde de Edward Aveling'le birlikte Moore'un imzası vardır.

1890 Almanca Basımına Önsöz[85]

Yukarıdaki önsözün[86] yazılmasından bu yana, *Manifesto*'nun yeni bir Almanca basımının yapılması bir kez daha gerekti; üstelik *Manifesto*'nun başından, burada aktarılması gereken çok şey geçti.

1882'de Cenevre'de Vera Zasuliç'in yaptığı ikinci bir Rusça çeviri daha çıktı; o basımın önsözünü Marx'la birlikte yazmıştık. Ne yazık ki, bu önsözün özgün Almanca elyazması kayboldu; o yüzden, daha iyi bir metin çıkmayacak olsa da, yeniden Rusçadan çevirmek zorundayım.[87]

Şöyle:

> *Komünist Parti Manifestosu*'nun, çevirisini Bakunin'in yaptığı ilk Rusça basımı 1860'ların başında *Kolokol*'un basımevinde yapılmıştı. O sıralar Batı bunu (*Manifesto*'nun Rusça basımını) yalnızca yazınsal bir ilginçlik olarak görmüştü. Bugün böyle bir bakış olanaksızdır.
>
> O sıralar (Aralık 1847) proletarya hareketinin henüz ne kadar dar bir alanı kapsadığı, *Manifesto*'nun Komünistlerin çeşitli ülkelerdeki muhalefet partileri karşısındaki tutumunu ele alan son bölümünde olanca açıklığıyla gözler önüne serilmiştir.
>
> O bölümde Rusya ve Birleşik Devletler'in adı bile geçmez. O dönem, Rusya'nın tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedek gücünü oluşturduğu, Birleşik Devletler'in de göçler yoluyla Avrupa proletaryasının fazla güçlerini yuttuğu bir dönemdi. İki ülke de, Avrupa'ya hammadde sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda Avrupa'nın sanayi ürünlerinin satışı için pazar oluşturuyordu. Bu yüzden, o sıralar iki ülke de, öyle ya da böyle, Avrupa'da var olan düzenin temel direkleriydi.
>
> Bugün durum o kadar farklı ki! Bir kere, Avrupa'dan göçler, Kuzey Amerika'yı dev bir tarım üretimi için elverişli kılmıştır; bu ülkenin rekabeti Avrupa'daki büyük ve küçük toprak mülkiyetini temellerinden sarsmaktadır. Dahası, bu göç, Birleşik Devletler'in olağanüstü sanayi kaynaklarını, Batı Avrupa'nın, özellikle de İngiltere'nin bugüne kadar süregelen sanayi tekelini kısa zamanda kıracak bir güç ve çapta

kullanabilmesini olaraklı kılmıştır. Her iki durum da Amerika'yı devrimci bir biçimde etkilemektedir. Küçük ve orta çiftçilerin bütün bir siyasal yapının temelini oluşturan toprak mülkiyeti, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çökmekte; bununla eşzamanlı olarak, sanayi bölgelerinde ilk kez bir proletarya kitlesi ve alabildiğine bir sermaye yoğunlaşması gelişmektedir.

Gelelim Rusya'ya! 1848-49 Devrimi sırasında yalnızca Avrupa prensleri değil, Avrupa burjuvazisi de, yeni yeni uyanmaya başlayan proletaryadan biricik kurtuluşu Rusya'nın müdahalesinde bulmuştu. Çar, Avrupa gericiliğinin başı ilan edilmişti. Oysa bugün çar Gatçina'da devrimin savaş tutsağı, Rusya ise Avrupa'da devrimin öncüsüdür.

Komünist Manifesto'nun amacı, modern burjuva mülkiyetinin kaçınılmaz bir biçimde yaklaşan çöküşünü açığa vurmaktı. Oysa Rusya'da, hızla gelişmekte olan kapitalist vurgunculuğa ve yeni yeni gelişmeye başlayan burjuva toprak mülkiyetine karşın, toprakların yarıdan fazlasının köylülerin ortak mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Bugün soru şudur: Büyük ölçüde zayıflamış olmakla birlikte, yine de bir ilkel ortak toprak mülkiyeti biçimi olan Rus *obşçina*'sı, daha ileri bir ortak mülkiyet biçimi olan komünist ortak mülkiyete doğrudan doğruya geçebilir mi? Yoksa tam tersine, ilk önce Batı'nın tarihsel evrimini oluşturan aynı çözülme sürecinden mi geçmek zorundadır?

Bugün bu sorunun olası tek yanıtı şudur: Rusya Devrimi Batı'daki bir proletarya devrimine ışık yakar, böylece bu iki devrim birbirini tamamlarsa, günümüz Rusya'sındaki ortak toprak mülkiyeti komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir.

Karl Marx-Friedrich Engels
Londra, 21 Ocak 1882

Aşağı yukarı aynı günlerde Cenevre'de yeni bir Lehçe çeviri çıktı: *Manifest Komunistyczny.*

Ayrıca, 1885'te Kopenhag'da *Social-demokratisk Bibliothek*'te Danca yeni bir çeviri çıktı. Ne yazık ki, tam bir çeviri değil; çevirmene zor geldiği anlaşılan kimi temel bölümler atlanmış, üstelik yer yer göze çarpan bazı özensizlikler daha da can sıkıcı, çünkü çeviriye bakılırsa çevirmen kendini biraz daha zorlasaymış ortaya yetkin çalışma çıkabilirmiş.

1885'te Paris'te *Le Socialiste*'te yeni bir Fransızca çeviri çıktı; bu çeviri

bugüne kadar yayımlananların en iyisi.

Aynı yıl bu Fransızca metinden bir İspanyolca çeviri yapıldı ve önce Madrid'de *El Socialista*'da yayımlandı, sonra da broşür olarak basıldı: *Manifesto del Partido Comunista* por Carlos Marx y F. Engels, Madrid, Administración de *El Socialista*, Hernán Cortés 8.

Bu arada, ilginç bir olaydan da söz etmek isterim: 1887'de Ermenice bir çevirinin elyazması İstanbul'daki bir yayıncıya teslim edilmiş. Ama adamcağız Marx'ın adını taşıyan bir kitabı basmaya cesaret edemediği için çevirmene kitaba kendi adını koymasını önermiş, gel gör ki çevirmen bunu kabul etmemiş.

Amerika'da yapılan ve pek yeterli olmayan iki çeviri İngiltere'de art arda basıldıktan sonra, en sonunda 1888'de aslına uygun bir çeviri çıktı. Çeviriyi yapan, dostum Samuel Moore'du; baskıya verilmeden önce çeviriyi bir kez de birlikte gözden geçirdik. Başlığı şöyledir: *Manifesto of the Communist Party*, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels, 1888. London, William Reeves, 185 Fleet st., E.C.[88] O basımdaki notlardan bazılarını elinizdeki basıma da aktardım.

Manifesto'nun kendine özgü apayrı bir tarihi olmuştur. İlk yayımlandığı dönemde, bilimsel sosyalizmin (ilk önsözde sözü edilen çevirilerden de anlaşıldığı gibi) sayıları hiç de fazla olmayan öncüleri tarafından coşkuyla karşılandı, ama kısa bir süre sonra Paris işçilerinin Haziran 1848'deki yenilgisiyle sahneye çıkan gericiliğin etkisiyle bir köşeye itildi, sonunda 1852 Kasımı'nda Köln komünistlerinin mahkûm edilmesiyle birlikte "kanun hükmünce" aforoz edildi. Şubat Devrimi'yle başlamış olan işçi hareketinin toplum sahnesinden elini eteğini çekmesiyle birlikte *Manifesto* da kuytuda kaldı.

Avrupa işçi sınıfı, egemen sınıfların iktidarına karşı yeni bir saldırı başlatabilmek için yeterli gücü bir kez daha topladığında, Uluslararası Emekçiler Birliği doğdu. Birliğin amacı, Avrupa ve Amerika'nın militan işçi sınıfının tümünü *tek bir* dev orduda birleştirmekti. O yüzden, *Manifesto*'da ortaya konan ilkelerden *yola çıkamazdı*. Enternasyonal'in programı, İngiliz sendikalarına, Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol Proudhonculara ve Alman Lassallecilere[*] kapıları kapatmayacak bir program olmak zorundaydı.

Bu program Enternasyonal Tüzüğünün giriş bölümü Marx tarafından, Bakunin ve anarşistlerce bile hayranlıkla karşılanan bir ustalıkla hazırlandı.

Marx, *Manifesto*'da ortaya konan düşüncelerin önünde sonunda zafere ulaşacağı konusunda, yalnızca ve kesinlikle, işçi sınıfının eylem birliği ve tartışmalar sonucunda gerçekleşmesi kaçınılmaz olan düşünsel gelişmesine güveniyordu. Sermayeye karşı savaşım içinde meydana gelecek olaylar ve dalgalanmalar, dahası başarılardan çok yenilgiler, savaşçılara, o güne kadarki her derde deva reçetelerin yetersizliğini ister istemez gösterecek ve zihinlerini, işçilerin kurtuluşunun gerçek koşullarını sağlam bir biçimde kavramaya daha açık kılacaktı. Sonunda Marx haklı çıktı. Enternasyonal'in dağıldığı 1874'teki işçi sınıfı ile Enternasyonal'in kurulduğu 1864'teki işçi sınıfı arasında dağlar kadar fark vardı. Latin ülkelerindeki Proudhonculuk, Almanya'daki kendine özgü Lassallecilik can çekişiyor; o sıralar tutuculuğun başını çeken İngiliz sendikaları bile, artık yavaş yavaş, 1887'de Swansea Kongresi başkanının onlar adına, "Kara Avrupası sosyalizmi artık bize korkunç gelmiyor," diyebileceği noktaya yaklaşıyorlardı. Yine de, 1887'de Kara Avrupası sosyalizmi, nerdeyse tümüyle, *Manifesto*'da açıklanmış olan kuramdan oluşuyordu. Onun içindir ki, *Manifesto*'nun tarihi, bir ölçüde, modern işçi sınıfı hareketinin 1848'den bugüne uzanan tarihini yansıtır. Bugün *Manifesto,* hiç kuşkusuz, tüm sosyalist literatürün en yaygın, en uluslararası ürünü, Sibirya'dan California'ya tüm ülkelerin milyonlarca işçisinin ortak programıdır.

Bununla birlikte, ilk yayımlandığında ona *Sosyalist* Manifesto diyemezdik. 1847'de sosyalist olarak görülen iki çeşit insan bulunuyordu. Bir yanda, çeşitli ütopyacı sistemlerin savunucuları, özellikle de İngiltere'deki Owencılar ve Fransa'daki Fourierciler vardı; her ikisi de çoktan birer tekkeye dönüşmüşlerdi ve son demlerini sürüyorlardı. Öte yanda ise, sermaye ve kâra hiç ilişmeksizin, toplumsal bozuklukları her derde deva reçeteleri ve bin bir çeşit yamayla yok etmek isteyen cins cins toplumsal düzenbaz vardı. Bunların hepsi de, işçi hareketinin dışında duran ve daha çok "mürekkep yalamış" sınıfların desteğini arayan insanlardı. Oysa işçi sınıfının, siyasal devrimlerin tek başına yeterli olmadığına inanmış, toplumun kökten bir biçimde yeniden yapılanmasını isteyen kesimi o sıralar kendine *komünist* diyordu. Gerçi henüz yontulmamış, içgüdüsel olmaktan öteye gitmeyen, çoğu zaman da kaba bir komünizmdi bu; ama yine de, iki ütopyacı komünizm sistemini Fransa'da Cabet'nin "Icarie" komünizmi ile Almanya'da Weitling'in komünizmini doğuracak kadar güçlüydü. 1847'de sosyalizm denince bir burjuva hareketi, komünizm denince de bir işçi sınıfı hareketi anlaşılıyordu. Sosyalizm hiç değilse Kara

Avrupası'nda oldukça saygındı, komünizm ise hiç de öyle değildi. Ve daha o sıralar, "işçi sınıfının kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır" görüşünü büyük bir kararlılıkla savunduğumuzdan, bu iki addan hangisini seçeceğimiz konusunda en küçük bir duraksamamız olamazdı. O günden bu yana da bu adı yadsımayı aklımızın ucundan bile geçirmedik.

"Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" Kırk iki yıl önce, proletaryanın kendi istemleriyle ortaya çıktığı ilk Paris Devrimi'nin öngününde bu sözleri tüm dünyaya duyurduğumuzda doğrusu pek az yanıt alabilmiştik. Oysa 28 Eylül 1864'te, Batı Avrupa ülkelerinin çoğunun proleterleri, şanlı anısı asla unutulmayacak olan Uluslararası Emekçiler Birliği'nde kenetlendiler. Evet, Enternasyonal'in ömrü yalnızca dokuz yıl sürdü; ama Enternasyonal'in bütün ülkelerin proleterleri arasında yarattığı sonsuz birliğin hâlâ hayatta olduğuna, hem de her zamankinden güçlü olarak yaşadığına, bugünden daha iyi tanık olamaz. Çünkü bugün, ben bu satırları yazarken, Avrupa ve Amerika proletaryası ilk kez *tek bir* ordu halinde, *tek bir* bayrak altında ve *tek bir* ivedi hedef uğrunda, 1886'da Enternasyonal'in Cenevre Kongresi'nde, sonra da 1889'da Paris İşçi Kongresi'nde[89] ilan edildiği gibi sekiz saatlik standart işgününün yasal olarak tanınması uğrunda seferber olmuş, savaş güçlerini denetliyor. İşte, günümüzün bu soluk kesici görünümü karşısında, bütün ülkelerin kapitalistleri ve toprak sahipleri, bütün ülkelerin işçilerinin bugün gerçekten birleşmiş olduklarını anlayacaklardır.

Keşke Marx şimdi yanımda olsaydı da, bunu kendi gözleriyle görebilseydi!

F. ENGELS
Londra, 1 Mayıs 1890

***** Lassalle, bize her zaman, Marx'ın bir tilmizi olduğunu söyler ve gerçekten de *Manifesto*'yu savunurdu. Ama onun çömezleri hiç de öyle yapmadılar; onlar, Lassalle'in devlet kredileriyle desteklenen üretici kooperatifleri isteminden öteye gidemedikleri gibi, tüm işçi sınıfını "devlet yardımını savunanlar" ve "kendi gücüne dayanmayı savunanlar" diye ikiye böldüler. (Engels'in notu.)

85. Engels, bu önsözü, *Manifesto*'nun 1890 Mayısı'nda Londra'da

Sozialdemokratische Bibliothek dizisinden yayımlanan dördüncü Almanca basımı için kaleme almıştır. Bu basım, *Manifesto*'nun yazarlarından biri tarafından hazırlanan son basımıdır ve 1872 ve 1883 tarihli Almanca basımlarına yazdıkları önsözleri de içermektedir. Engels'in bu yeni basım için yazdığı önsözün bir bölümü, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organı *Sozialdemokrat*'ın 16 Ağustos 1890 tarihli 33. sayısında çıkan "*Komünist Manifesto*'nun Yeni Bir Basımı" başlıklı başyazıda ve *Arbeiter-Zeitung*'un 28 Kasım 1890 tarihli 48. sayısında Engels'in 70. doğum yıldönümünü kutlayan bir başyazıda yeniden yayımlanmıştır.

86. Engels, *Manifesto*'nun 1883 tarihli Almanca basımına yazmış olduğu önsözden söz ediyor.

87. Engels, bu önsözü Rusçadan yeniden Almancaya çevirirken ufak tefek bazı değişiklikler meydana gelmişti. Ancak, Marx ve Engels'in, *Manifesto*'nun 1882 Rusça basımı için kaleme aldıkları önsözün kaybolan Almanca elyazması sonradan bulundu. Burada sunulan metin, Almanca özgün metinden aktarılmıştır.

88. *Komünist Parti Manifestosu*, Karl Marx ve Friedrich Engels. Onaylanmış İngilizce çeviri, Friedrich Engels tarafından yayına hazırlanmış ve açıklayıcı notlar eklenmiştir, 1888. Londra, William Reeves, 185 Fleet st., E.C.

89. Uluslararası Sosyalist İşçi Kongresi, 14-18 Temmuz 1889'da Paris'te toplandı. Bu kongre, sosyalist parti ve sendikaların bir araya gelmesiyle oluşan ve Sosyalist Enternasyonal olarak da bilinen İkinci Enternasyonal'in kuruluş kongresiydi. 8 saatlik işgününün desteklenmesi amacıyla, her yıl 1 Mayıs'ın bütün ülkelerde toplantılar ve gösterilerle kutlanması bu kongrede kararlaştırıldı.

1892 Lehçe Basımına Önsöz[90]

Komünist Manifesto'nun yeni bir Lehçe basımına gerek duyulmuş olmasına bakarak birçok şey düşünülebilir.

Bir kere, son zamanlarda *Manifesto*'nun, Avrupa anakarasında büyük sanayinin gelişmesinin nerdeyse bir göstergesi olup çıkması ilgi çekicidir. Belirli bir ülkede büyük sanayi ne denli gelişirse, o ülke işçilerinin, işçi sınıfı olarak mülk sahibi sınıflar karşısındaki durumları konusunda aydınlanma isteği o ölçüde artmakta, sosyalist hareket işçiler arasında o ölçüde yayılmakta, *Manifesto*'ya duyulan gereksinim o ölçüde büyümektedir. Demek, her ülkede yalnızca işçi hareketinin durumu değil, büyük sanayinin ne ölçüde geliştiği de, *Manifesto*'nun o ülkenin dilinde ne ölçüde yaygınlık kazandığına bakılarak oldukça doğru bir biçimde kestirilebilir.

Dolayısıyla, bu yeni Lehçe basım, Polonya sanayisinde belirgin bir ilerleme olduğunu göstermektedir. Ve hiç kuşku yok ki, *Manifesto*'nun on yıl önce yayımlanan bir önceki basımından bu yana gerçekten de böyle bir ilerleme olmuştur. Rus Polonyası, Kongre Polonyası,[91] Rusya İmparatorluğu'nun büyük sanayi bölgesi durumuna gelmiştir. Rusya'nın büyük sanayisinin dağınık bir biçimde –bir bölümü Finlandiya Körfezi çevresinde, bir başka bölümü merkezde (Moskova ve Vladimir), üçüncü bir bölümü Karadeniz ve Azak Denizi kıyılarında, daha başka bölümleri de daha başka yerlerde– yayılmış olmasına karşılık, Polonya sanayisi görece olarak küçük bir alanda toplanmıştır ve bu yoğunlaşmanın hem üstünlükleri, hem de sakıncaları vardır. Rakip Rus sanayicileri, Polonyalıları Ruslaştırmak için büyük bir istek duymalarına karşın, Polonya'ya karşı koruyucu gümrük vergileri konmasını isteyerek bu üstünlüklerin ayırdında olduklarını göstermişlerdir. Sakıncalar ise –Polonyalı sanayiciler ve Rus hükümeti için– sosyalist düşüncelerin Polonyalı işçiler arasında hızla yayılmasında ve *Manifesto*'ya duyulan istemin giderek artmasında göstermektedir kendini.

Ama Polonya sanayisinin Rusya sanayisinden de hızlı gelişmesi, Polonya halkının bitmek bilmeyen canlılığının yeni bir kanıtı olduğu gibi,

yaklaşmakta olan ulusal kurtuluşunun da yeni bir güvencesidir. Bağımsız, güçlü bir Polonya'nın yeniden kurulması ise yalnızca Polonyalıları değil, hepimizi ilgilendiren bir sorundur. Avrupa ulusları arasında gerçek bir uluslararası işbirliği, ancak bu ulusların her birinin kendi yurdunda tümden bağımsız olmasıyla mümkündür. Aslında proletarya bayrağı altında burjuvazinin işini proleter savaşçıların yapmasını sağlamaktan öteye gitmeyen 1848 Devrimi, vasiyet hükümlerini yerine getiren Louis Bonaparte[92] ve Bismarck[93] aracılığıyla İtalya, Almanya ve Macaristan'ın bağımsızlığını da sağladı; ama 1792'den bu yana devrime bu üç ülkenin tümünden daha çok yarar sağlamış olan Polonya, 1863'te kendinden on kat güçlü Rusya karşısında ezildiğinde yazgısıyla baş başa bırakıldı. Aristokrasi Polonya'nın bağımsızlığını ne koruyabildi ne de yeniden elde edebildi; bugün bu bağımsızlık burjuvazi için, en hafif deyimle, önemsizdir. Ama yine de, Polonya'nın bağımsızlığı Avrupa uluslarının uyumlu işbirliği için bir gerekliliktir. Polonya'nın bağımsızlığı ancak Polonya'nın genç proletaryası tarafından elde edilebilir ve onun ellerinde güvende olabilir. Çünkü Polonya'nın bağımsızlığına Polonyalı işçiler kadar Avrupa'nın bütün öteki ülkelerinin işçilerinin de gereksinimi vardır.

F. ENGELS
Londra, 10 Şubat 1892

90. Engels, bu önsözü, *Manifesto*'nun 1892'de Londra'daki Polonyalı sosyalistlerin çıkardığı *Przedswit* (Şafak) dergisinin basımevinde yayımlanan Lehçe yeni basımı için Almanca kaleme almıştı. Engels, önsözü *Przedswit*'e gönderdikten sonra 11 Şubat 1892'de derginin yayın yönetmeni Stanislaw Mendelson'a yazdığı bir mektupta, *Manifesto*'nun daha sonraki bir Lehçe basımına daha ayrıntılı bir önsöz yazabilmek için Lehçe öğrenmek ve Polonya'daki işçi hareketinin gelişimini daha kapsamlı bir biçimde incelemek istediğini söylüyordu.

91. Napoléon Savaşları sonrasında Avrupa'nın siyasal coğrafyasını yeniden biçimlendiren Viyana Kongresi'nde (1814-15), Varşova Düklüğü'nden geriye kalan topraklar ayrı bir krallık olarak Rus Çarlığı'nın egemenliği altına sokulmuştu.

92. Louis-Napoléon Bonaparte (1808-1873), I. Napoléon'un (Bonaparte) yeğeniydi. Fransa'da İkinci Cumhuriyet'in cumhurbaşkanlığına seçildi (1848-52),

bir süre sonra da bir hükümet darbesiyle kendini Fransa imparatoru (1852-70) ilan etti, Fransa'nın Fransız-Prusya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından imparatorluktan indirildi.

93. Otto von Bismarck (1815-1898), önce Prusya başbakanı (1862-71), daha sonra da Avusturya ve Fransa'yı yenilgiye uğratmasının ardından yeni kurulan Alman İmparatorluğu'nun ilk şansölyesi (1871-90) oldu. Yaşamı boyunca demokratik istemleri bastırmış olan Bismarck'ın bütün politikalarının temelinde, çökmesi kaçınılmaz olan eski düzeni demokratik güçlerin gelişmesine fırsat tanımadan yeni kurumlarla donatarak ayakta tutma amacı yatıyordu.

1893 İtalyanca Basımına Önsöz[94]

İtalyan Okuyucuya

Komünist Parti Manifestosu'nun yayımlanmasının, Milano ve Berlin'deki devrimlerle aynı güne, 18 Mart 1848'e rastladığı söylenebilir; o tarihte, biri Avrupa anakarasının, öbürü Akdeniz'in merkezinde bulunan iki ulus, o güne kadar bölünmeler ve iç çatışmalar yüzünden zayıf düşmüş, bunun sonucunda da yabancı boyunduruğu altına girmiş iki ulus silahlı ayaklanmalara girişmişti. İtalya, Avusturya imparatoruna bağımlı duruma düşmüş; Almanya da, tüm Rusya'nın çarının daha dolaylı, ama en az aynı ölçüde etkili boyunduruğu altına girmişti. 18 Mart 1848'in sonuçları hem İtalya'yı, hem de Almanya'yı bu onur kırıcı durumdan kurtardı. Eğer bu iki büyük ulus 1848'den 1871'e kadar kendilerini yeniden toparlayıp bir bakıma yeniden ayağa kalktılarsa, bunun nedeni, Karl Marx'ın her zaman dediği gibi, 1848 Devrimi'ni bastıranların kendilerine karşın bu devrimin vasiyet hükümlerini yerine getirmeyi üstlenmiş olmalarıdır.[95]

Bu devrim her yerde işçi sınıfının eseriydi; barikatları kuran da, devrim uğruna canını veren de işçi sınıfıydı. Hükümeti devirirken açıkça burjuva düzenini yıkmayı amaçlayanlar, bir tek Parisli işçilerdi. Ne var ki, Parisli işçilerin kendi sınıfları ile burjuvazi arasındaki ölümcül karşıtlığın bilincinde olmalarına karşın, ülkenin ekonomik gelişmesi de, Fransız işçilerin çoğunun düşünsel gelişmesi de henüz toplumun yeniden yapılanmasını olanaklı kılacak aşamaya ulaşmamıştı. O yüzden, sonunda devrimin meyvelerini toplayan kapitalist sınıf oldu. İşçiler, öteki ülkelerde, İtalya'da, Almanya'da, Avusturya'da, daha en başından, burjuvaziyi iktidara getirmek dışında bir şey yapmadılar. Ama ulusal bağımsızlık olmadan burjuvazinin iktidarı hiçbir ülkede mümkün değildir. O yüzdendir ki, 1848 Devrimi, ardı sıra, o zamana kadar birlik ve bağımsızlıktan yoksun kalmış uluslara birlik ve bağımsızlık getirmek zorunda kalmıştır; İtalya, Almanya ve Macaristan'ı Polonya izleyecektir.

Demek, 1848 Devrimi sosyalist bir devrim olmasa da, sosyalist

devrimin yolunu açmış, ortamını hazırlamıştır. Burjuva düzeni, bütün ülkelerde büyük sanayiyi güçlendirerek, son kırk beş yılda kalabalık, yoğun ve güçlü bir proletarya oluşturmuş; böylece, *Manifesto*'nun diliyle söyleyecek olursak, kendi mezar kazıcılarını yetiştirmiştir. Tek tek her ulusun birlik ve bağımsızlığı yeniden sağlanmaksızın, ne proletaryanın uluslararası birliği gerçekleştirilebilir, ne de bu ulusların ortak hedeflere yönelik barışçı ve anlayışlı işbirliği. Bir düşünün, 1848 öncesinin siyasal koşullarında, İtalyan, Macar, Alman, Polonyalı ve Rus işçilerin ortak uluslararası eylemi hayal edilebilir miydi!

Demek, 1848'de verilen savaşlar boşuna verilmemiş. O devrimci dönemden bu yana geride kalan kırk beş yıl da boşuna geçmemiş. Meyveler olgunlaşmakta; bütün dileğim, *Manifesto*'nun ilk basımının yayımlanması nasıl uluslararası devrimin habercisi olduysa, bu İtalyanca çevirinin yayımlanmasının da İtalyan proletaryasının zaferinin öyle habercisi olması.

Manifesto, kapitalizmin geçmişte oynadığı rolün hakkını tastamam vermiştir. İlk kapitalist ülke İtalya'ydı. Feodal ortaçağın sona erişiyle modern kapitalist çağın başlayışına görkemli bir adam damgasını vurmuştu; bu adam bir İtalyan'dı, ortaçağın son, modern çağın ilk ozanı Dante'ydi.

Bugün, 1300'de olduğu gibi, yeni bir tarihsel çağ yaklaşıyor. Bakalım, İtalya, bu yeni çağın, proletarya çağının doğuşuna damgasını vuracak bir Dante daha sunacak mı bize?

F. ENGELS
Londra, 1 Şubat 1893

94. Aslında "İtalyan Okuyucuya" başlığını taşıyan bu önsözü, Engels, İtalyan sosyalistlerinin önderi Filippo Turati'nin ricası üzerine, *Manifesto*'nun İtalyanca basımı için Fransızca kaleme almıştı. İtalyanca basım, kuramsal bir sosyalist dergi olan *Critica Sociale*'nin yayınevince Milano'da broşür olarak yayımlandı. *Manifesto*'yu Pompeo Bettini, Engels'in önsözünü de Turati İtalyancaya çevirdiler.

95. Marx, birçok yapıtında, özellikle de "Die Erfurterei im Jahre 1859" başlıklı makalesinde, 1848'den sonra gericiliğin devrimle alay ediyormuşçasına, trajikomik bir biçimde de olsa devrimin vasiyet hükümlerini yerine getirdiği, devrimin istemlerini ister istemez gerçekleştirdiği yolundaki görüşü ortaya koymuştur.